

ГОМОФОБИЯ —
ПОЗОР
ГОСУДАРСТВА!

Ні
СОДОМІТ!
ОУН

КРОК ВПЕРЕД, ДВА НАЗАД

Становище ЛГБТ в Україні у 2010 - 2011 р.

КИЇВ

2011

РАДА ЛГБТ-ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ
ЦЕНТР «НАШ СВІТ»
ЛГБТ-ЦЕНТР «ДОНБАС-СОЦПРОЕКТ»

КРОК ВПЕРЕД, ДВА НАЗАД

Становище ЛГБТ в Україні в 2010–2011 рр.

Олександр Зінченков
Максим Касянчук
Андрій Кравчук
Андрій Маймулахін
Олександр Остапенко
Святослав Шеремет

ББК 60.54 (4УКР)

К83 Крок вперед, два назад: Становище ЛГБТ в Україні в 2010–2011 рр. / О. О. Зінченков, М. Г. Касянчук, А. В. Кравчук, А. Ю. Маймулахін, О. І. Остапенко, С. П. Шеремет (Рада ЛГБТ-організацій України, Центр «Наш світ», ЛГБТ-центр «Донбас-СоцПроект»). — К.: Центр «Наш світ», 2011. — 152 с.

В публікації представлено інформацію стосовно соціального, правового та політичного становища сексуальних меншин в Україні за останні два роки. Наведено дані соціологічних опитувань як населення, так і самих ЛГБТ, представлено аналіз сучасного законодавства в цій сфері, а також результати моніторингу дотримання прав людини щодо ЛГБТ в Україні за 2010–2011 рр.

Автори висловлюють щирі подяку за цінні ідеї, активну участь та суттєву допомогу в проведенні досліджень:

- Соціальній мережі QGuys.Ru, Інформаційному ЛГБТ-центру «Иной», Луганській ініціативній групі «Апельсин», організаціям «Інсайт», «Точка опори», і всім тим, хто допомагав нам з рекламуванням Інтернет-опитування «Дотримання прав лесбійок, геїв, бісексуалів і трансгендерних людей в Україні»
- Всеукраїнській молодіжній громадській організації «Молодіжний правозахисний центр» за підготовку і дозвіл використовувати «Аналітичний висновок про законопроект № 8711 від 20.06.2011 р. "Про пропаганду гомосексуалізму"»
- Всеукраїнській громадській організації «Гей-Форум Україна» за моніторинг публікацій і висловлювань на тему гомосексуальності в українських ЗМІ та інших джерелах
- Всім активним учасникам електронної розсилки LGBT Leaders, які збирають актуальну інформацію про різні аспекти с ЛГБТ в Україні і обмінюються нею

*Звіт видано Центром «Наш світ» за фінансової підтримки Програми «Матра/КАП»
Посольства Королівства Нідерландів в Україні
Моніторинг здійснювався також за фінансової підтримки німецького Фонду «Пам'ять.
Відповідальність. Майбутнє»
Погляди авторів публікації не обов'язково збігаються з офіційною позицією Уряду
Королівства Нідерландів і Фонду «Пам'ять. Відповідальність. Майбутнє»*

Інформаційно-правозахисний Центр для геїв і лесбійок «Наш світ»

Поштова адреса: а/с 173, м. Київ, 02100

Тел./факс офісу в Києві: (044) 296-34-24

E-mail: coordinator@gay.org.ua

Інтернет-сторінка: <http://www.gay.org.ua>

© Центр «Наш світ», 2011 р. — концепція видання, координація авторського колективу і загальна редакція тексту

© О. О. Зінченков, 2011 г. — Вступ, Частина І, Глави 3 та 10, текст

© М. Г. Касянчук, О. І. Остапенко, 2011 г. — Вступ, Глави 4–9, 11, 12 та Додаток D, текст

© А. В. Кравчук, 2011 г. — Частина І та Глава 3, текст

© А. Ю. Маймулахін, 2011 г. — Додаток С, текст

© С. П. Шеремет, 2011 г. — Додаток В та Список аббревіатур D, текст

© Молодіжний правозахисний центр, 2011 г. — Додаток А, текст

© О. І. Остапенко, 2011 г. — верстання

© О. І. Помещенко, 2011 г. — переклад українською мовою

Зображення на обкладинці взято з відкритих інтернет-джерел

Розповсюджується безкоштовно

При використанні матеріалів посилання на Центр «Наш світ» обов'язкове

Публікацію розміщено в Інтернеті за адресою:

<http://www.gay.org.ua/publications/report2011-u.pdf>

Зміст

Вступ	6
Як збиралася інформація	7
I. Держава і ЛГБТ	9
1. Аналіз законодавства з точки зору ЛГБТ	10
1.1. Міжнародні норми	10
1.2. Законодавство України	10
1.2.1. Наближення українського законодавства до європейських норм	10
1.2.2. Трудове законодавство	12
1.2.3. Правоохоронна сфера	13
1.2.4. Медична сфера	13
1.2.5. Гомофобні законодавчі ініціативи	15
1.3. Міжнародна спільнота про дотримання прав людини стосовно ЛГБТ в Україні	19
2. Огляд ситуацій в окремих сферах	21
2.1. Правоохоронні органи і ЛГБТ	21
2.2. Зовнішня політика України і ЛГБТ	22
2.3. Освіта і ЛГБТ	23
2.4. Армія і ЛГБТ	24
2.5. Омбудсмен і ЛГБТ	24
2.6. Політики, депутати і ЛГБТ	24
2.7. Органи місцевої влади і самоврядування і ЛГБТ	28
Висновки до Глав 1 і 2	30
II. Недержавні сфери і ЛГБТ: рівень гомофобії в Україні	31
3. Огляд становища в недержавних сферах	32
3.1. Церква	32
3.2. Культура	33
3.3. ЗМІ про гомосексуальність	34
4. Огляд соціологічних робіт 2010–2011 рр., що зачіпають питання гомофобії	36
5. Сприйняття українською громадою прав ЛГБТ в історичній перспективі	38
5.1. Динаміка сприйняття прав членів ЛГБТ-спільноти в цілому	38
5.2. Динаміка сприйняття прав ЛГБТ-громадян на реєстрацію шлюбу і виховання дітей	38
Висновки до Глави 5	41
6. Взаємозв'язок сприйняття прав ЛГБТ із соціодемографічними характеристиками	43
6.1. Стать	43
6.2. Вік	43
6.3. Рівень освіти	44
Висновки до Глави 6	46

III. Права ЛГБТ очима ЛГБТ: соціологічне дослідження	47
7. Характеристики вибірки: хто наші респонденти	48
7.1. Стать біологічна і соціальна	48
7.2. Вік	48
7.3. Регіон	48
7.4. Розмір населеного пункту	49
7.5. Освіта	49
7.6. Рід занять	50
7.7. Прибуток	51
7.8. Сімейний стан	51
7.9. Сексуальна орієнтація	54
Висновки до Глави 7	54
8. Відкритість щодо СОГІ та зв'язки з ЛГБТ-спільнотою	55
8.1. Відкритість	55
8.2. Зв'язки зі спільнотою	58
Висновки до Глави 8	61
9. Сфери порушення прав ЛГБТ	62
9.1. Правоохоронні органи	62
9.2. Трудова сфера	70
9.3. Сфера освіти	74
9.4. Сфера взаємовідносин зі звичайними громадянами	77
9.5. Соціальна сфера	81
9.6. Інформаційна сфера	84
9.7. Медична сфера	87
Висновки до Глави 9	90
10. Порушення прав людини і дії на ґрунті ненависті щодо ЛГБТ в 2010–2011 рр.	92
10.1. Дії на ґрунті ненависті	92
10.1.1. Аналіз кейсів	92
10.1.2. Приклади дій на ґрунті ненависті проти ЛГБТ	93
10.2. Сфера взаємовідносин з правоохоронними органами	96
10.2.1. Аналіз кейсів	96
10.2.2. Приклади випадків порушення прав в правоохоронній сфері	99
10.3. Трудова сфера	102
10.3.1. Аналіз кейсів	103
10.3.2. Приклади дискримінації в трудовій сфері	103
10.4. Сфера освіти	104
10.4.1. Аналіз кейсів	104
10.4.2. Приклади дискримінації в сфері освіти	105
10.5. Медична сфера	106
10.5.1. Аналіз кейсів	107
10.5.2. Приклади дискримінації в медичній сфері	107
10.6. Споживча сфера	108
10.6.1. Аналіз кейсів	108
10.6.2. Приклади випадків порушень прав в споживчій сфері	109
10.7. Інформаційна сфера	109
10.7.1. Аналіз кейсів	110
10.7.2. Приклади порушень прав в інформаційній сфері	110
11. Портрет екстреміста	111

12. Респонденти про опитування: замість післямови	113
Додатки	119
А. Аналітичний висновок щодо законопроекту № 8711	119
В. Про Раду ЛГБТ-організацій України	131
С. Про Інформаційно-правозахисний Центр для геїв і лесбійок «Наш світ»	137
Д. Про ЛГБТ-центр «Донбас-СоцПроект»	139
Довідниково-бібліографічний апарат	142
Абревіатури і скорочення	142
Бібліографія	144

Вступ

20 років тому Україна першою на пострадянському просторі скасувала кримінальне переслідування за добровільні гомосексуальні стосунки. В той же період ВООЗ виключила гомосексуальність з переліку психічних захворювань.

Тоді здавалося: чого ще треба українським гомосексуалам, щоби жити без страху, відчувати себе вільними у вільній країні? Однак минуло два десятиліття, а ситуація істотно не змінилася. Мабуть, стала ще гіршою. Суспільство стало більш гомофобним, держава вдає, що ніякої проблеми не існує, та й гомофобія практично отримала підтримку на державному рівні.

Фразу керманича Жовтневого перевороту не випадково взято для назви цієї публікації. Саме вона якнайкраще відображає нинішнє становище геїв і лесбійок в Україні, втім, як і ситуацію з демократичними спрямуваннями нашої країни в цілому. Цією фразою ЛЕНІН точно означив всяку боязку, нерішучу політику, позицію тих, хто постійно вагався¹. Вчора країна зробила крок назустріч демократії, сьогодні — два в протилежному напрямку, до тоталітаризму.

Втім, для українських ЛГБТ ситуація ніколи не була райдужною. Лише одного разу, коли до влади в країні прийшла «помаранчева» команда, що декларувала демократичні цінності, з'явилася надія, що це рано чи пізно поліпшить наше становище. Однак вона згасла задовго до того, як влада змінилась. Тепер українському ЛГБТ-руху залишається ретельно документувати порушення щодо себе і стукати в усі можливі двері, щоби заявити про свої проблеми.

¹Ленин В. И. Шаг вперёд, два шага назад [Текст] / Полн. собр. соч. в 55 томах, 5 изд. — М.: Изд-во полит. лит-ры, 1967–1981. — Т. 8. — С. 185–414.

Як збиралася інформація

Збір і вивчення відомостей про порушення прав людини — перший і дуже важливий елемент правозахисної роботи. Не маючи достовірної інформації — статистичних даних та конкретних прикладів дискримінації — неможливо підготувати звіт, який був би серйозно сприйнятий політиками, міжнародними організаціями, журналістами.

Центр «Наш світ» та інші ЛГБТ-організації використовують різні джерела для збору даних. Ми аналізуємо зміни в законодавстві, моніторимо виступи громадських і політичних діячів [1, 2], публікації в пресі [3]. Але ключовий компонент цієї роботи — вивчення думки самих ЛГБТ-людей.

Відповідно, нинішня публікація містить в собі кілька частин.

Перша частина дає загальну картину становища ЛГБТ в державі, в тому числі огляд законодавства (Глава 1), ставлення представників законодавчої та виконавчої влади (Глава 2).

Друга частина присвячена викладу поглядів і точок зору українського суспільства на ЛГБТ-проблематику. Зокрема, наведено висловлювання церковних ієрархів (розділ 3.1), людей зі світу культури (розділ 3.2) та провідних ЗМІ (розділ 3.3).

Основний обсяг цієї частини відведено результатам чергового (третього за рахунком) дослідження ставлення українського суспільства до людей гомо- і бісексуальної орієнтації на загальнонаціональній репрезентативній за регіоном, типом населеного пункту, віком і статтю вибірці. В порівнянні з результатами перших двох аналогічних опитувань (2002 і 2007 рр.) яскраво проявилася динаміка громадської думки — від незнання/нерозуміння/сумнівів в 2002-му до все більшого неприйняття і роздратування в 2007–2011-му (Глава 5). Аналіз цих настроїв в розрізі статі, віку, освіти і наявності персональних контактів з яким-небудь представником ЛГБТ-спільноти (Глава 6) дозволяє побачити головну точку прикладення зусиль ЛГБТ-руху.

Третя частина є поглядом самої ЛГБТ-спільноти на своє становище в Україні (аналогічне моніторингове опитування Центр «Наш світ» проводив 2007 року [4]). Нинішнє опитування відбулося навесні 2011 року.

Окрім викладу статистичних даних, в цій частині також узагальнено інформацію про окремі випадки дискримінації, які були зібрані представниками різних українських ЛГБТ-організацій і груп впродовж 2010–2011 рр. в рамках моніторингу дотримання прав людини щодо ЛГБТ в нашій країні (Глава 10). Викладено характерні випадки порушення прав і дій на ґрунті ненависті (кейси) в ставленні до ЛГБТ в Україні.

На теперішній час закінчено й інші дослідження з цієї проблематики. Наприклад, в 2010 р. Програма розвитку ООН в Україні замовила Центру соціальних експертиз НАН України дослідження «Моніторинг порушень прав людини в контексті доступу ЧСЧ до основних послуг з профілактики ВІЛ/СНІДу, лікування, догляду та підтримки» [5], а питання, що стосуються стигматизації та дискримінації гомо- і бісексуальних чоловіків, містилися в роботах на замовлення МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІДу в Україні» [6, 7]; дискримінацію не тільки гомо- та бісексуальних чоловіків, але також жінок і трансгендерів, розглянуто в дослідженні одностатевого партнерства [8] і в низці робіт з використанням якісної методології [9, 10].

Разом з тим, всі зазначені роботи мають ряд обмежень, серед яких назвемо такі: невелика вибірка, орієнтація майже повністю на чоловіків, фрагментарність даних саме за порушеннями прав, стигматизацією та дискримінацією, відсутність конкретних кейсів, а також СПІДоцентризм.

Пропонована робота покликана хоча б частково подолати ці обмеження.

Отримано оновлені статистичні дані і зібрано ті конкретні випадки порушень прав, які відбулися за останні три роки. Це опитування показало загальну картину, а саме — в якій сфері суспільного життя гомосексуали найчастіше стикаються з проблемами, який характер цих проблем і що, на думку самих респондентів, треба робити, щоби поліпшити ситуацію.

Опитування та збір фактичної інформації про порушення прав ЛГБТ («кейси») проводився через Інтернет. На сайті Центру «Наш світ» були розміщені дві форми: перша — власне опитувальник², при підготовці якого було використано попередні напрацювання. Проходження всього опитувальника забирало в респондента близько 15–20 хвилин. Після цього респондент міг описати свій конкретний випадок порушення прав, заповнивши другу форму³.

Для залучення респондентів використано кілька шляхів.

По-перше, оголошення про моніторинг було поширене через розсилки: lgbtc@googlegroups.com і lgbt-leaders@googlegroups.com.

По-друге, запрошення взяти участь в опитуванні було розіслано по анкетах на сайті QGuys.Ru (тільки чоловіки; дало найбільшу кількість респондентів).

По-третє, ми звернулися до всіх українських ЛГБТ-організацій з проханням розповсюдити оголошення (розмістити банер опитування або роздати серед місцевої спільноти друковані флаери).

Більшу частину масиву даних зібрано одразу після розміщення реклами.

В цілому, можна відзначити, що метод Інтернет-опитування є оперативним, відносно дешевим, здатним охопити значну кількість респондентів. Його мінуси — вибірка включає, як правило, тих, хто активно користується Інтернетом, тобто молодих освічених людей, мешканців міст, що представляють найбільш видиму частину ЛГБТ-спільноти, клієнтів ЛГБТ- та ЧСЧ-сервісних організацій.

В формі з документування «кейсів» респондент мав залишити свої контакти (як мінімум, e-mail) і експерт Центру «Наш світ» зв'язувався з респондентом для перевірки і уточнення інформації.

Додатки складаються з аналітичної записки, поданої Молодіжним правозахисним центром в Парламент при розгляді згадуваного в Звіті законопроекту № 8711, (Додаток А) і коротких відомостей про організації-укладачі Звіту (Додатки В, С і D).

В кінці наведено довідково-бібліографічний апарат (список аббревіатур, а також список використаної при підготовці Звіту літератури).

²Доступний он-лайн за адресою: <http://www.gay.org.ua/survey>

³Доступна он-лайн за адресою: <http://www.gay.org.ua/reportcrime>

Частина І.
Держава і ЛГБТ

1. Аналіз законодавства з точки зору ЛГБТ

1.1. Міжнародні норми

Рада Європи. 31 березня 2010 р. Комітет міністрів Ради Європи одноголосно (тобто при підтримці, зокрема, України) ухвалив «Рекомендації стосовно заходів для подолання дискримінації на підставі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності». Документ рекомендує країнам – членам РЄ ряд заходів з удосконалення законодавства та політики для забезпечення прав людини щодо ЛГБТ в таких сферах, як трудові відносини, свобода асоціацій і мирних зборів, приватне і сімейне життя, освіта, охорона здоров'я, спорт, врахування факторів гомофобії при розслідуванні правопорушень, включно з визначенням міри відповідальності при цьому і т. д. [11]

Підтримка Україною цього документу означає, що наша держава вперше на міжнародному рівні визнала, що сексуальна орієнтація не може бути підставою для дискримінації. Наскільки щира була позиція України з цього питання, можна буде переконатися через три роки, коли Комітет буде моніторити виконання Рекомендації країнами – членами РЄ [12].

Голова правління Української Гельсінської спілки з прав людини АРКАДІЙ БУЩЕНКО вважає:

Особливо важливо ставити їх [питання рівності і подолання упереджень стосовно ЛГБТ, — авт.] перед сьогоднішньою владою в Україні, оскільки, на мій погляд, останні заяви високопоставлених чиновників показали — нинішня влада не розуміє значення базових принципів сучасного суспільства [13]

29 квітня 2010 р. ПАРЕ, услід за КМРЕ, ухвалила ще два історичних для всієї європейської спільноти документи стосовно дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності. Це Резолюція 1728 (2010) [14] і Рекомендації 1915 (2010) [15]. Обидва ці документи, як і Рекомендації Комітету міністрів, спрямовані на забезпечення громадянської рівності для ЛГБТ і на забезпечення заходів з протидії порушенням прав людини, дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності, а також злочинів на ґрунті ненависті до ЛГБТ в країнах – членах РЄ.

Крім того, в цих документах вперше поставлено питання щодо вирішення проблем одностатевих партнерств в країнах – членах РЄ.

Організація Об'єднаних Націй. 17 червня 2011 р. в Женеві, вперше в історії ООН, Комітет з прав людини ухвалив Резолюцію A/HRC/17/L.9/Rev.1, що забороняє дискримінацію на підставі СОГІ. Із 47 членів Комітету, «за» виступило 23, в т. ч. і представник України.

Документ передбачає обов'язкове створення спеціального органу, який повинен буде стежити за дотриманням прав ЛГБТ по всьому світу, а також передбачає створення комісії, якій буде доручено перевірити законодавства країн в аспекті наявності в них законів, що обмежують права ЛГБТ.

Як заявив представник Південно-африканської республіки, країни, яка внесла на розгляд текст, резолюція не ставить за мету нав'язувати тим чи іншим країнам чужі їхнім культурам цінності. Документ спрямований лише на те, щоб ініціювати діалог про захист прав ЛГБТ [16].

1.2. Законодавство України

1.2.1. Наближення українського законодавства до європейських норм

12 січня 2011 р. Президент ВІКТОР ЯНУКОВИЧ підписав Указ «Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи» [17].

Сам План заходів не містить прямого посилання на рекомендації КМРЕ і ПАРЕ, на резолюцію ПАРЕ про недопущення дискримінації за ознаками СОГІ 2010 р. (докладніше про ці документи див. розділ 1.1). Тим не менш, цей документ може сприяти реалізації вищезазначених ініціатив РЕ в Україні, оскільки спрямований на виконання зобов'язань нашої країни як члена РЕ.

А 13 січня 2011 р. В. Янукович в своєму виступі на засіданні Комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права, створеної при Президентові, відзначив невідкладну необхідність виконання Україною всіх взятих зобов'язань перед РЕ з метою припинення моніторингу держави з боку цієї організації:

Я хочу сказати, що ми з вами повинні виконати історичну місію: зрештою, взяті Україною зобов'язання перед Радою Європи — виконати. І ми це почнемо робити спільними зусиллями, крок за кроком, і до тих пір, поки ми не закінчимо цей процес, робота цієї державної комісії не зупинятиметься [18]

Хотілося б сподіватися, що документи РЕ стосовно СОГІ також будуть взяті до уваги Комісією під час своєї роботи. На жаль, від Голови цього органу СЕРГІЯ ГОЛОВАТОГО, ми так і не отримали відповіді на чітке питання, як саме українська влада збирається виконувати ці рекомендації.

Розробка антидискримінаційного законодавства. На двадцятому році незалежності України її влада нарешті вирішила, що необхідно боротися з дискримінацією. Зрозуміло, це рішення прийшло до неї не з доброї волі, а під тиском європейських вимог, визначених у Плані дій з лібералізації візового режиму з ЄС від 09.06.2010 р. [19], для виконання якого в квітні 2011 р. був розроблений власний Національний план. Відповідно до нього Міністерство юстиції в серпні 2011 р. винесло на громадське обговорення Стратегію боротьби з дискримінацією [20].

На жаль, проект цього декларативного документу, як і низка попередніх «антидискримінаційних» норм українського законодавства, не згадує відкрито СОГІ як ознаку, за якою була б заборонена дискримінація в Україні, ховаючи її у формулюванні «інші ознаки». Об'єднання громадських організацій «Рада ЛГБТ-організацій України» направила свої пропозиції щодо вдосконалення проекту Стратегії [21], проте Міністерство юстиції відхилило цю пропозицію, зіславшись все на ті ж «інші ознаки».

Незважаючи на це, в 2011 р. Коаліцією з протидії дискримінації в Україні¹ був розроблений проект Закону України «Про захист від дискримінації» [22], який і було запропоновано взяти на озброєння урядовим чиновникам.

У майбутньому, крім ухвалення всеохоплюючого антидискримінаційного законодавства, що рекомендовано моніторинговими органами ООН та РЕ для забезпечення ефективного захисту від дискримінації, п. 2.4.3 Плану дій з лібералізації візового режиму з ЄС на першому етапі передбачає:

- активне дотримування конкретних рекомендацій органів ООН, ОБРЕ/БДІПЛ², Ради Європи / ЄКРН³ і міжнародних правозахисних організацій у виконанні антидискримінаційної політики, захисті меншин та боротьбі зі злочинами, скоєними на ґрунті ненависті;
- ратифікацію відповідних документів ООН та РЕ про боротьбу з дискримінацією.

Другий етап (критерії ефективної реалізації) передбачає:

- ефективну імплементацію законодавства та антидискримінаційної політики, імплементацію відповідних документів ООН і РЕ;

¹Сформована в рамках проекту Громадської організації «Міжрегіональний центр ЛГБТ-досліджень Донбас-СоцПроект» за фінансової підтримки Міжнародного Фонду «Відродження», див.<http://antidi.org.ua/coalition>

²Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБРЕ.

³Європейська комісія Ради Європи проти расизму та нетерпимості.

- ефективну імплементацію Плану дій щодо боротьби з дискримінацією; кампанії щодо підвищення обізнаності громадськості з питань протидії расизмові, ксенофобії, антисемітизму та іншим формам дискримінації; посилення спроможності відповідальних органів у сфері антидискримінаційної політики та боротьби з расизмом, ксенофобією та антисемітизмом;
- проведення спеціальних навчань для посадових осіб правоохоронних органів, прокурорів і суддів, які потенційно залучені до розслідування злочинів, скоєних на ґрунті ненависті».

1.2.2. Трудове законодавство

Трудовий кодекс. 10 квітня 2010 р. в черговий раз українськими ЛГБТ-організаціями на адресу спікера українського Парламенту і керівників профільних комітетів ВР було направлено звернення про внесення змін до розглянутого в першому читанні проекту Трудового кодексу України (реєстр. № 1108 від 04.12.2007 р.). Відповідно до Рекомендацій КМРЕ ЛГБТ-лідери пропонували законодавцям внести в список ознак, за якими була б заборонена дискримінація на робочому місці, сексуальну орієнтацію і гендерну ідентичність. Однак, на це звернення відповіді не надійшло.

В тому ж році українські ЛГБТ-організації звернулися до профільних міністерств і комітетів ВР з приводу внесення змін в проект № 1108 Трудового кодексу України щодо заборони дискримінації на робочому місці за ознаками СОГІ. Проте жоден орган державної влади навіть не відповів на звернення громадських організацій (докладніше про це див в [2]).

Враховуючи, що розгляд проекту Трудового кодексу Парламентом у другому читанні було заплановано на восьму сесію, Центр «Наш світ» і Рада ЛГБТ-організацій України, знову звернулися з аналогічними пропозиціями до тих-таки структур навесні 2011 р.

З відповіді Міністерства праці та соціальної політики за підписом заступника міністра В'ЯЧЕСЛАВА КОЛОМИЙЦЯ випливає, що профільне міністерство не бачить необхідності вносити СОГІ до переліку ознак, за яким заборонена дискримінація на робочому місці, оскільки в ст. 21 і 24 Конституції і так сказано, що всі люди є вільними і рівними у своїй гідності та правах. Разом з тим, заступник міністра повідомив, що наші пропозиції прийняті до уваги і доведені до відомості робочої групи з доопрацювання проекту Трудового кодексу до другого читання.

Співавтори проекту Трудового кодексу, члени ПР ВАСИЛІЙ ХАРА і ЯРОСЛАВ СУХИЙ, в своїх відповідях проігнорували пропозицію скористатися правом, гарантованим ст. 120 ЗУ «Про регламент Верховної Ради» і внести важливі для ЛГБТ-організацій зміни під час другого слухання, пославшись на ст. 116 того ж закону, яка не відноситься до суті пропозиції.

Ще одна регіоналка, ОЛЕНА НЕТЕЦЬКА, також не бачить необхідності окремо прописувати в новому Трудовому кодексі СОГІ як ознаки, за яким заборонена дискримінація, оскільки «Відповідно до законодавства України вже існують норми, що забороняють будь-яку дискримінацію за будь-якими ознаками». В тому ж листі депутат вказала, що саме вона має на увазі: словосполучення з ст. 24 Конституції «інші ознаки». Дійсно, теоретично воно може включати в себе СОГІ, проте європейські норми вимагають того, щоб вони були окремо виписані, як ознаки, за якими була б заборонена дискримінація⁴. Дуже сумно, що депутат з такими поглядами очолює Підкомітет ВР з питань адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Навпаки, депутат ІВАН КИРИЛЕНКО, голова фракції БЮТ в Парламенті, написав в своїй відповіді «Повідомляю, що обов'язково візьму до уваги і скористаюся своїм правом законодавчої ініціативи щодо внесення пропозицій під час розгляду у другому читанні проекту Трудового кодексу, на яких ви наполягаєте». Депутат подякував ЛГБТ-лідерам за «Активну готовність разом будувати нашу незалежну Україну». Крім нього, врахувати пропозиції ЛГБТ-організацій під час другого читання погодився лише його колега по Парламенту ВОЛОДИМИР ЛИТВИНОВ.

КЗпП. В травні 2011 р. у ВР був зареєстрований законопроект № 8487 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів з забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в сфері праці» [23].

⁴Рекомендації ПАРЕ № 1474 (2000).

Незважаючи на чітку гендерну спрямованість, цей законопроект містить і положення, що стосується сексуальної орієнтації — пропонує ввести цю ознаку до все ще чинного КЗпП як підставу для заборони дискримінації в сфері праці. Це вже друга спроба закріпити цей термін на законодавчому рівні в трудовій сфері (вперше це було зроблено кілька років тому в одному з проектів Трудового кодексу, який, втім, так і не був доведений до логічного завершення).

Але й цей почин, мабуть, не стане корисним. Справа в тому, що на поточну сесію ВР вже заплановано розгляд у другому читанні (і, швидше за все, він буде прийнятий) нового проекту Трудового кодексу, автори якого (регіонали ВАСИЛІЙ ХАРА і ЯРОСЛАВ СУХИЙ) принципово відмовилися додати сексуальну орієнтацію до переліку підстав, за якими буде заборонена дискримінація на робочому місці, а їхній Трудовий кодекс автоматично замінить КЗпП, навіть якщо в останній і була б внесена поправка, яка цікавить нас.

Тим не менш, законопроект № 8487 містить ряд інших корисних новацій. Наприклад, вводить такі поняття, як пряма і непряма дискримінація, сексуальні домагання на робочому місці і навіть сексизм.

Експерти ГНЕУ секретаріату ВР в своєму висновку щодо цього законопроекту стверджують [23]:

Оскільки норми Конституції України є нормами прямої дії (частина 3 статті 8), управління не вбачає потреби в дублюванні у цьому законопроекті вищезазначених конституційних положень. При цьому не зрозуміло, яке відношення до забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері праці мають такі ознаки, як, наприклад, національність, сімейний стан та сексуальна орієнтація

1.2.3. Правоохоронна сфера

Примусовий привід груп ризику. В лютому 2011 р. Всеукраїнська громадська організація «Гей-Форум України» звернулася до керівництва МВС з пропозицією вжити заходів з вилучення з ЗУ «Про міліцію» дискримінаційного положення (п. 21 ст. 10) щодо чоловіків, що мають секс з чоловіками. Це положення зобов'язує міліцію в певних ситуаціях затримувати ЧСЧ тільки на підставі їх сексуальної поведінки⁵.

В своїй відповіді, підписаній заступником начальника Управління юридичного забезпечення ДЕНИСОМ ГОРБАСЕМ, МВС пообіцяло взяти до уваги зазначені пропозиції при розробці нової редакції Закону.

1.2.4. Медична сфера

Новий закон про ВІЛ. 15 січня 2011 р. набула чинності нова редакція ЗУ «Про протидію розповсюдженню хвороб, обумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), і правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» [27].

Цей закон значно посилює компонент пропаганди «морального способу життя» і «традиційних сімейних цінностей» порівняно з безпечною сексуальною поведінкою в сфері державної політики протидії поширенню ВІЛ (п/п 6 і 14 п. 1 ст. 4), що, на наш погляд, говорить про вибір українським законодавцем консервативного напрямку в цьому питанні.

Разом з тим держава гарантує реалізацію послідовної політики, в т. ч. інформаційної, яка буде спрямована на «Формування толерантного ставлення і неприпустимість дискримінації людей, що належать до груп підвищеного ризику інфікування ВІЛ» [а значить, і до ЧСЧ, — авт.] (п/п 13 і 14 п. 1 ст. 4).

Закон (п. 3 ст. 14) забороняє дискримінацію ЧСЧ, як людей, що належать до групи підвищеного ризику інфікування ВІЛ, і дає означення дискримінації, як «дії або бездіяльності, які прямим чи непрямым чином створюють обмеження, позбавляють відповідних прав особи або принижують її людську гідність на підставі одної або кількох ознак, пов'язаних з фактичною або уявною наявністю у неї ВІЛ, або дають підстави віднести особу до групи підвищеного ризику інфікування ВІЛ».

⁵ Детально про невідповідність цієї норми ЗУ Конституції та іншим законодавчим актам ми писали в [24].

Наказ, який встановлює процедуру зміни статі. Міністерство юстиції зареєструвало наказ МОЗ № 60 від 03.02.2011 «Про удосконалення надання медичної допомоги особам, які потребують зміни (корекції) статі» [28].

Правила зміни статі в Україні не переглядалися понад п'ятнадцять років. Однак, поряд з прогресивними положеннями нової редакції, такими як зниження віку, по досягненні якого можна змінювати стать (з 25 до 18 років), є й відверто дискримінаційні — наприклад, «гомосексуалізм» залишився серед протипоказань, незважаючи на те, що ще на початку 90-х років минулого століття він був включений з Міжнародного класифікатора хвороб (МКБ-10). Крім цього, дискримінаційною є норма про те, що якщо у особи, що змінює стать, є діти, то операція не може бути зроблена раніше, ніж вони досягнуть повноліття. Логіка таких обмежень не зрозуміла.

Донорство крові. В квітні 2011 р. громадська ЛГБТ-організація в одному з обласних центрів вирішила допомогти дітям, що лікуються в онкологічному відділенні, але не просто грошима, а в буквальному розумінні кров'ю. Зустрівшись з начмедом Пункту прийому крові, керівник організації розповіла йому про ЛГБТ-ініціативи:

«Все було добре до того моменту, поки я не сказала, що організація працює з ЛГБТ-спільнотою, і саме цих людей ми будемо закликати здавати кров», — повідомила вона згодом. — «Hi! Hi! Ніяких гомосексуалістів і лесбіянок!», — відповів начмед

Це був не прояв особистої гомофобії медика. Виявляється, існує наказ МОЗ № 385 від 01.08.2005 р., що забороняє бути донорами крові особам, що практикують «гомосексуальні стосунки», як форму ризикованої поведінки [29]. Додаток 3 до цього документу, «Перелік захворювань, протипоказань до донорства і форм ризикованої поведінки», містить, зокрема, такий пункт як «гомосексуальні стосунки».

Певна логіка в цьому є — чоловіки, які мають секс з чоловіками, дійсно відносяться до груп підвищеного ризику по зараженню ВІЛ. Проте жінки, які практикують секс з жінками, які не належать до таких груп ризику, потрапили під заборону цього наказу незаслужено. Заборона для них бути донорами крові є необґрунтованою і дискримінаційною, а сам Наказ № 385 у цьому контексті потребує перегляду. Крім того:

- поняття «гомосексуальні стосунки» означає не тільки статеві гомосексуальні контакти, але й гомосексуальні стосунки сімейного типу, які самі по собі не мають жодного відношення до особливостей процедури донорства крові. Варто зазначити, що частина геїв та лесбійок перебувають у закритих моногамних стосунках, що практично виключає ризики інфікування захворюваннями, які передаються статевим шляхом;
- позицію «гомосексуальні стосунки» варто повністю виключити з переліку абсолютних протипоказань до донорства. У разі, коли МОЗ України вважає за необхідне відобразити серед форм ризикованої поведінки статеві контакти між особами чоловічої статі, цю позицію рекомендується зазначити в розділі «Тимчасові протипоказання для донорства крові та її компонентів»;
- в країнах Європейського Союзу умовна заборона на донорство крові та її компонентів діє щодо чоловіків, які практикують гомосексуальну статеву поведінку, тільки у Великій Британії;
- фактом залишається те, що практикування гомосексуальної статевої поведінки неможливо перевірити засобами медичної діагностики, отже, інформація про це в будь-якому разі залишається «на совісті» тих осіб, які воліють виступити донорами крові та її компонентів.

У відповідь на ці аргументи і пропозиції Ради ЛГБТ-організацій України, викладені в листі Міністру охорони здоров'я, Голова Державної служби з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально-небезпечним захворюванням ОЛЕКСАНДР ФЕДЬКО в липні 2011 р. зазначив, що «*Це питання вимагає широкого всебічного обговорення*» з різними медичними фахівцями і представниками НДО.

1.2.5. Гомофобні законодавчі ініціативи

Чорно-блакитний піар, який став за останні роки невід'ємною частиною українського політикуму, поступився пальмою першості іншому гомофобному явищу. З 2011 р. модним трендом стала «висока моральність» політиків, підтвердити яку можна, розписавшись у власній гомофобії. Причому не просто в інтерв'ю або заяві з трибуни, а подавши відповідний законопроект до Парламенту.

Усиновлення/удочеріння і сурогатне материнство. Першими приводами засвідчити свою прихильність «суспільної моралі» послужили події, що викликали широкий резонанс в ЗМІ в початку 2011 р. Одне з них — народження українокою дитини для бельгійської гей-пари, інше — ратифікація Україною Європейської конвенції про усиновлення дітей. У деяких депутатів вони викликали хворобливу реакцію з утратою логіки і здорового глузду. Інакше як, наприклад, можна охарактеризувати заяву депутата від НУНС Володимира СТРЕТОВИЧА:

Содомський гріх призведе до того, що різко впаде народжуваність, та взагалі велика ймовірність того, що поступово людство вимре повністю. В цьому я бачу загрозу [30]

В зв'язку з випадком з бельгійською гей-парою нардеп ОКСАНА БІЛОЗІР (НУНС) заявила, що ініціюватиме законопроект, спрямований на обмеження сурогатного материнства, зокрема на заборону народження дітей на продаж [31]. Однак далі депутат не пішла. Зате її колега по фракції КАТЕРИНА ЛУК'ЯНОВА, зареєструвала в Парламенті одразу два законопроекти, навіяних згаданими подіями.

- № 8282 від 23.03.2011 «Щодо обмежень у використанні допоміжних репродуктивних технологій» [32], передбачає внесення змін в Сімейний кодекс, що забороняють іноземцям користуватися результатами українських репродуктивних технологій. Втім, він отримав негативну оцінку ГНЕУ ВР і у вересні 2011 р. його було повернуто автору на доопрацювання;
- № 8212 от 10.03.2011 «Про внесення змін в ст. 123 Сімейного кодексу (щодо визначення батьків дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій)» [33]. В ньому вона пропонує розшифрувати слово «подружжя», як «чоловіка і жінку». Гомофобну спрямованість цього законопроекту чітко прописано в пояснювальній записці до нього: «для іноземних громадян, які користуються результатами застосування допоміжних репродуктивних технологій, чіткого визначення поняття подружжя немає, що в свою чергу надає можливість іноземним громадянам, що перебувають в одностатевих шлюбах, користуватися послугами сурогатних матерів – громадян України».

Цей дискримінаційний законопроект був повністю підтриманий ГНЕУ ВР, а гомофобна спрямованість у висновку щодо нього проявилася ще більше: «управління не заперечує проти законодавчої пропозиції, спрямованої на недопущення порушення прав дитини [...] на виховання в повноцінній сім'ї, якою відповідно до українського законодавства є наявність у ній батька (чоловіка) та матері (жінки)», в зв'язку з чим було вказано: «статтею 19 Конвенції ООН з прав дитини встановлюється зобов'язання для всіх держав, що ратифікували цю Конвенцію, вжити необхідних заходів, щоб захистити дитину від усіх форм насильства, в тому числі і від сексуальних зловживань з боку батьків чи іншої особи, яка турбується про дитину».

Таким чином, маніпулюючи законодавчими нормами, експерти ГНЕУ ВР абсолютно безпідставно вважають одностатеву сім'ю не тільки неповноцінною, але й апіорі здатною до застосування «всіх форм насильства, в т. ч. сексуальних зловживань» щодо дитини.

Так, ст. 3 Сімейного кодексу України визначає, що сім'ю складають особи, які проживають спільно, пов'язані спільним побутом, мають спільні права і обов'язки, а також, що сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і не суперечать моральним основам суспільства. Проте в якій законодавчій нормі викладено «моральні основи суспільства»?

І вже зовсім не зрозуміло, на якій підставі експерти вирішили, що ст. 19 Конвенції ООН з прав дитини трактує одностатеві пари як насильників над дітьми? Якщо б це було так, то 11 європейських країн, в яких дозволено усиновлення дітей [34], могли б вважатися порушниками цієї Конвенції, і в них би процвітало насильство над дітьми в таких родинах!

Не дивно, що законопроект № 8212 швидко пройшов усі інстанції і вже 11 жовтня 2011 р. був підписаний Президентом.

Вищеописані проблеми стосуються, в першу чергу, іноземних гей-пар, які побажали усиновити в Україні дитину або скористатися послугами сурогатної матері. Українським одностатевим парам такі можливості не були і не будуть в осяжному майбутньому доступні. Однак для них, втім, як і для гомосексуалів, що живуть порізно, в середині 2011 р. виникла інша, більш серйозна загроза.

«Пропаганда гомосексуалізму». Група, мабуть, найбільш «високоморальних» депутатів, а саме ЄВГЕН ЦАРЬКОВ (КПУ), КАТЕРИНА ЛУК'ЯНОВА (НУНС), ПАВЛО УНГУРЯН (БЮТ), ЮЛІЯ КОВАЛЕВСЬКА (ПР), ЛІЛІЯ ГРИГОРОВИЧ (НУНС), ТАРАС ЧОРНОВІЛ (ПР) (депутатська група «Реформи заради майбутнього»), зареєструвала в Парламенті законопроект № 8711 від 20.06.2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (стосовно захисту прав дітей щодо безпечного інформаційного простору)» [35].

Суть ініціативи зводиться до введення відповідальності, аж до кримінальної, за «пропаганду гомосексуалізму». Так, пропонується доповнити цим терміном заборонні статті в ряді ЗУ: «Про захист суспільної моралі», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення». Для оновленого заборонного переліку ЗУ «Про видавничу справу» пропонується формулювання «культ гомосексуалізму», а поправкою до ст. 300 КК — заборонити обіг в Україні творів, що пропагують цей самий «культ», прирівнявши гомосексуальність до насильства і жорстокості з позбавленням волі від 3 до 5 років.

Виходячи із запропонованих нововведень, кожна згадка в ЗМІ гомосексуальності, подана не в негативному тоні, може бути розцінена як порушення закону. «Гомосексуалізм», судячи з пояснювальної записки до цього законопроекту, є мало не основним фактором, що впливає на руйнування інституту сім'ї і погіршення демографічної ситуації в країні. Крім цього, на думку авторів, це явище нібито створює загрозу свободі слова і віросповідання.

На нашу думку, цей законопроект повністю суперечить статтям Конституції України і Європейської конвенції з прав людини, що гарантує свободу від дискримінації і право вільно висловлювати свої погляди і переконання. Крім цього, ми вважаємо, що його автори навмисно намагаються розпалювати в суспільстві ненависть до людей з гомосексуальною орієнтацією і провокують агресію по відношенню до них, по суті, оголошуючи гомосексуалів людьми другого сорту, намагаючись обмежити їх в загальнолюдських правах.

Найбільш повний аналіз цього законопроекту було зроблено юридичною службою Всеукраїнської молодіжної громадської організації «Молодіжний правозахисний центр» (повний текст див. у Додатку А).

В доповнення хотілося б навести приклад сусідньої Росії, чиє кримінальне законодавство, як і українське, вийшло з радянського і, на жаль, на теперішній час вони залишаються схожими. Там в 2003–2006 рр. також були спроби ввести на федеральному рівні кримінальне переслідування за «пропаганду гомосексуалізму», проте всі вони були відхилені.

В своїх офіційних відгуках щодо них [36] Уряд РФ вказував, що *«оскільки сам по собі гомосексуалізм не є кримінально-карним діянням, його пропаганда не може розглядатися як суспільно небезпечне посягання на об'єкт кримінально-правової охорони»*, а також, що *«вчинення дій подібного характеру за взаємною згодою сторін не утворює не тільки складу злочину, але і адміністративного правопорушення. В зв'язку з цим відповідальність за пропаганду гомосексуалізму встановлена бути не може»*.

На наш погляд, такі висновки щодо законопроекту № 8711 були б цілком доречні і в межах українського законодавства.

В зв'язку із тим, що законопроект суперечить ст. 10 Європейської Конвенції з прав людини, яка гарантує право вільно висловлювати свою думку, хотілося б привести цитату з рішення Європейського

суду з прав людини в справі Інститут Отто-Премінгер проти Австрії від 20.09.1994 р. [37], в якому Суд заявив, що ст. 10 Конвенції захищає не тільки *«інформацію чи ідеї, які приймаються доброзичливо або розцінюються як нешкідливі або приймаються з байдужістю, але і ті, які ображають, шокують або викликають занепокоєння з боку держави або будь-якої частини населення. Це вимоги плюралізму, терпимості і широти поглядів, без яких не існує демократичного суспільства»*.

Сайт радіостанції DEUTSCHE WELLE навів кілька коротких думок експертів відносно цього законопроекту [38]:

Запропоновані законодавчі зміни викликають у правозахисників лише здивування. На думку виконавчого директора Української Гельсінської Спілки з прав людини ВОЛОДИМИРА ЯВОРСЬКОГО, закон — суто популістський, орієнтований на неприйняття гомосексуалізму у суспільстві. *«Закон призведе до кримінального переслідування за сексуальну поведінку, що буде надто дико виглядати в сучасній Європі і буде черговим кроком для остаточного знищення іміджу країни як демократичної»* — зауважує правозахисник

Правозахисник Костянтин РЕУЦЬКИЙ сподівається, що депутатам, які зареєстрували цей законопроект, добре відомо, що закони та підзаконні акти не можуть звужувати обсяг прав та свобод, гарантованих Конституцією України та міжнародними угодами в сфері прав людини. *«Впевнений, вони добре розуміють, що такий безглуздий закон, який фактично легалізує дискримінацію, не може бути прийнятим — він апіорі неконституційний. Отже, я роблю висновок, що за цією, вибачте, “законодавчою ініціативою” немає нічого, крім популізму. Але небезпека такої ініціативи парламентарів у тому, що вона закріплює у суспільній свідомості зневагу до цінностей прав людини і демократії»*

Соціолог, кандидат психологічних наук ВІКТОР ПУШКАР не вірить у те, що «пропаганда» може впливати на поширення гомосексуалізму: *«Сексуальна орієнтація людини формується в дуже складний спосіб. “Пропаганда” у формуванні сексуальності не відіграє суттєвої ролі»*

А в жовтні 2011 р. міжнародна правозахисна організація HUMAN RIGHTS WATCH звернулася з листом до керівництва ВР, в якому, зокрема, говориться:

Якщо Парламент України збирається схвалити цей дискримінаційний і стигматизуючий законопроект, Україна ізолює себе від інших країн — членів Ради Європи [...] Законопроект також буде порушувати Конвенцію про права дитини, ратифіковану Україною в 1991 році. Стаття 13, параграф 1 Конвенції про права дитини стверджує, що дитина має право на свободу волевиявлення: «це право містить свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду» [39]

На момент здачі Звіту до друку аналогічні листи протесту проти прийняття цього законопроекту спікер українського Парламенту і голови профільних парламентських комітетів отримали від низки українських ВІЛ-сервісних організацій, Представництва ООН в Україні, групи депутатів Європарламенту. Свою стурбованість висловив також Генеральний секретар Ради Європи ТОРВІОРН ЯГЛАНД, заявивши, що порушить питання про гомофобний законопроект перед українською владою (див. нижче).

В цій ситуації прийняття чи неприйняття цього законопроекту стане ще одним лакмусовим папірцем для української влади, яка покаже щирість її європейських прагнень. В іншому випадку, якщо тенденція на згортання демократичних прав і свобод збережеться, Україна ризикує обзавестися власним типом «демократії», аналогічним тому, який вже має її північний сусід.

«Суспільна мораль». Виконавчий директор Української Гельсінської спілки з прав людини ВОЛОДИМИР ЯВОРСЬКИЙ на прохання координаційної групи кампанії проти встановлення цензури в ЗМІ і мистецтві, проаналізував Закон «Про захист суспільної моралі».

Закон, на думку експерта, є неконституційним і не відповідає вимогам Європейської Конвенції про захист прав людини:

[...] Оскільки частина третя статті 34 Конституції не містить такої мети як обмеження свободи думки і слова, вільного вираження своїх поглядів і переконань, як «суспільна мораль», то будь-які нормативні акти, у тому числі, закони спрямовані виключно на захист «суспільної моралі» є неконституційними

Зокрема, експерт проаналізував термін «продукція порнографічного характеру», яким оперує Закон:

«продукція порнографічного характеру — будь-які матеріальні об'єкти, предмети, друкована, аудіо-, відеопродукція, у тому числі реклама, повідомлення та матеріали, продукція засобів масової інформації, електронних засобів масової інформації, змістом яких є детальне зображення анатомічних чи фізіологічних деталей сексуальних дій чи які містять інформацію порнографічного характеру». Тобто, якщо прибрати те, що тлумачить термін «продукція» з цього визначення, вийде, що «продукція порнографічного характеру — це продукція, що містить інформацію порнографічного характеру». Тобто, визначення тавтологічне й не дає чітких передбачуваних критеріїв віднесення продукції до цієї категорії.

У подальшому таке нечітке визначення «порнографії» дозволило прийняти критерії віднесення продукції до порнографічної. Відповідно до Критеріїв порнографії, затверджених Національною експертною комісією з питань захисту суспільної моралі, до характеристики порнографії відносяться зображення аномальних та збочених форм сексуальної взаємодії, зокрема:

- гомосексуальна взаємодія в ближньому ракурсі, широким планом, з демонстрацією збуджених геніталій та їхньої взаємодії. У тому числі у виданнях, спеціалізована гомосексуальна спрямованість яких не застережена у вихідних даних і на обкладинці (упаковці) як предмет сексуального призначення для спеціального контингенту;
- демонстрація сексуальної взаємодії з особами, які мають явні ознаки інвалідності, вад і аномалій розвитку, явно страждають на соматичні та/або психічні захворювання.

Відповідно до цих критеріїв будь-яка така продукція визнається порнографією і є забороненою для виготовлення та поширення, що, на нашу думку, є проявом дискримінації за ознакою статі, сексуальної орієнтації, поглядів та фізичного стану.

І це стало наслідком саме нечіткості одного з базових формулювань Закону [40]

Спроба скасування ЗУ «Про захист суспільної моралі». В січні 2011 р. Верховна Рада прийняла в першому читанні законопроект № 6532 від 16.06.2010 р. [41], запропонований групою народних депутатів на чолі з головою Комітету з питань свободи слова АНДРІЙ ШЕВЧЕНКО. Цей законопроект, в разі його прийняття, скасував би дію ЗУ «Про захист суспільної моралі» і створеної на його основі Національної експертної комісії з захисту суспільної моралі.

Проте в травні 2011 р. у час другого читання законопроект був відхилений депутатами...

Посилення ЗУ «Про захист суспільної моралі». А от законопроект № 7132 от 15.09.2010 [42], що вносить зміни до чинного ЗУ «Про захист суспільної моралі», був прийнятий буквально через місяць після внесення уже в першому читанні. Він ще більше звужує свободу слова і принцип верховенства права в Україні і носить репресивний характер стосовно будь-якої людини⁶. Його авторами стала все та ж група «високоморальних» депутатів, що зареєструвала і проект № 8711 «Про пропаганду гомосексуалізму», майже в незмінному складі. Примітно, що проти нього проголосувало всього три депутати [43].

⁶ Докладніше з «чеснотами» законопроекту № 7132 можна ознайомитися за посиланням <http://amoral.org.ua/kontrolyuvati-potribno-vladu-ne-internet-zvernennya-iz-vimogoyu-napraviti-novu-redakciyu-zakonu-pro>

1.3. Міжнародна спільнота про дотримання прав людини стосовно ЛГБТ в Україні

Freedom House, міжнародна правозахисна організація, вказує на порушення демократичних прав і свобод в Україні за останній рік і застерігає від встановлення авторитаризму в країні:

За один рік президентства ВІКТОРА ЯНУКОВИЧА Україна пережила турбуюче зниження демократичної практики і прав людини, і якщо ці тенденції не зупинити, вона може повернутися до авторитаризму

За підсумками 2010 року FREEDOM HOUSE знизилася рейтинг України від «вільної» до «частково вільної» за показниками політичних прав і громадянських свобод. До цього Україна була єдиною пострадянською країною, за винятком Прибалтики, що мала рейтинг «вільної» країни [44].

Госдепартамент США в 2010 р. видав черговий звіт про дотримання прав людини в світі. Згідно з ним Україна, нарівні з Білоруссю і Росією, увійшла до трійки європейських країн, ситуація з правами людини в яких оцінюється як найбільш серйозна [45].

2 липня 2010 р. під час свого офіційного візиту в Україну держсекретар США ГІЛАРІ КЛІНТОН зустрілася з представниками громадських організацій. Відповідаючи на питання: «Яка політика уряду США щодо прав лесбійок і геїв і яке послання з Вашої сторони може бути українським властям в цьому питанні?», високопоставлена посадовець зазначила, що адміністрація БАРАКА ОБАМИ бореться за те, щоб покласти кінець утискам і дискримінації ЛГБТ-спільноти у себе в країні і за кордоном: «Я вважаю, що ми повинні інтегрувати всіх людей до суспільства» [46].

ILGA-Europe напередодні 17 травня (дня протидії гомофобії) назвала Україну в 2011 р. країною, де ситуація з дотриманням прав ЛГБТ-людей є найгірша в Європі. Для порівняння: індекс України за шкалою ILGA-Europe склав: -4, Білорусі та Молдови: -3, Росії: -2, Грузії: -1, Великобританії: +12.5. Індекс розраховувався залежно від 24 показників, що оцінюють стан законодавства і адміністративної практики [47].

UNAIDS в особі Виконавчого директора Мішелья СІДІБЕ напередодні Міжнародного дня протидії гомофобії і трансфобії звернувся з посланням до урядів країн світу [48]:

В світі поширені стигма і дискримінація, які можуть призводити до насильства і блокувати протидію СНІДу. Це впливає на життя лесбійок, геїв, бісексуалів і трансгендерних осіб.

При здійсненні заходів у відповідь на СНІД ми були свідками того, як люди, котрі піддаються стигматизації, або просто в силу своєї сексуальної орієнтації та гендерної самоідентифікації, з найменшою вірогідністю звертаються за необхідними послугами в зв'язку з ВІЛ. А це призводить до нових випадків ВІЛ-інфекції і смерті від СНІДу.

Ми повинні домогтися того, щоб на зміну насильству і дискримінації прийшли визнання і терпимість.

Я закликаю уряди створити соціальні і правові умови, що забезпечують повагу прав людини і загальний доступ до профілактики, лікування, догляду та підтримки при ВІЛ

Організація Об'єднаних Націй в особі Генерального секретаря ПАН ГІ МУНА в 2010 р. також виступила з закликом, щоб гомосексуальність була декриміналізована у усьому світі і щоб в кожній країні були забезпечені рівні права для всіх людей незалежно від їх сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності.

Загальна декларація прав людини — саме загальна і поширюється на всіх нас, якими ми б не були, як би ми не виглядали, з ким би ми не розділяли своє життя. Ніяких винятків [49]

Рада Європи заслухала 22 червня 2011 р. доповідь Комісара РЄ з прав людини ТОМАСА ХАММАР-БЕРГА на тему «Дискримінація на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності в Європі».

«Є прогрес, але залишаються і проблеми», — зазначив Комісар. Серед таких проблем були названі складнощі в реєстрації організацій ЛГБТ-спільноти владою деяких країн, заборона на проведення гей-парадів, злочини на ґрунті ненависті.

В представленій доповіді Україна згадується кілька разів. Зокрема, вона належить до 9 з 47 країн-членів РЄ, які не мають ані секторального, ані загального законодавства про недискримінацію на ґрунті сексуальної орієнтації.

Крім того, Україна — одна з семи країн, в яких законодавчо не дозволено надання притулку на основі сексуальної орієнтації, однак вона має задоволені прохання про притулок на цій підставі.

Україна також входить в 12 країн-членів РЄ, в яких заборонялися або створювалися адміністративні перешкоди для проведення гей-прайду.

Україна разом з Вірменією, Азербайджаном, Російською Федерацією і Туреччиною є країною, в якій є обмеження на свободу асоціацій, що суперечать основним принципам прав людини, і спостерігаються проблеми в процесі реєстрації ЛГБТ-організацій [50].

На окрему згадку заслуговує увага РЄ до ініціативи українських парламентаріїв щодо законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо захисту прав дітей на безпечний інформаційний простір)» (див. вище, Підрозділ 1.2.5). Так, Генсек Ради Європи ТОРВІОРН ЯГЛАНД заявляє, що підніме питання щодо «гомофобного» законопроекту перед українською владою. Він зауважує, що Європейська Конвенція з прав людини встановлює чіткі зобов'язання щодо свободи слова, поваги до приватного й сімейного життя і недискримінації за сексуальною орієнтацією для всіх країн — членів Ради Європи, в тому числі України. Саме ці права, на думку правозахисників, можуть бути порушені в Україні, якщо ухвалить законопроект [51].

2. Огляд ситуацій в окремих сферах

2.1. Правоохоронні органи і ЛГБТ

Облік груп ризику. В липні 2011 р. відразу два державні відомства — Державна служба статистики і МВС — відрапортували про те, що горезвісна Форма № 7, за якою Держкомстат зобов'язував правоохоронців вести облік «гомосексуалістів» як групи ризику до зараження ВІЛ, скасована ще в 2008 р.

Крім того, що ця норма носила дискримінаційний і антиконституційний характер, виконувалася вона, що називається, «для галочки» і українська ЛГБТ-спільнота безумовно вітає те, що перестала існувати хоча б одна маленька обставина, що характеризує Україну як «поліцейську державу».

Проте українські ЛГБТ-організації турбує зовсім не ця бюрократична норма. Багато хто з них мають свідчення того, що МВС вже багато років не припиняє вести свій власний протизаконний облік гомосексуальних громадян, збираючи на них бази даних конфіденційної інформації, включаючи відбитки пальців і фотографії.

В своєму листі від 04.04.2011 р. МВС, на запит Центру «Наш світ», інформує, що «дані, що стосуються сексуальної орієнтації громадян, в Міністерстві не збираються і не використовуються, крім випадків, передбачених законодавством України». Аналогічну відповідь у липні 2011 р. отримала ще одна ЛГБТ-організація, Гей-Форум України.

Іншими словами, численні свідчення того, що в МВС збирають таку інформацію, отримані не тільки громадськими організаціями, але і державними дослідними установами [5], є «нахабною» брехнею, спрямованою на дискредитацію правоохоронних органів.

Подібної позиції Міністерство дотримувалося і всі попередні роки.

На жаль, закритість і непрозорість діяльності правоохоронних органів, а також небажання самих ЛГБТ, які постраждали від незаконного збору даних, відстоювати публічно свої права, призводять до того, що подібні відповіді МВС складно спростувати. Тим не менш, існує досить багато свідчень гомосексуалів про те, що такі бази даних ведуться підрозділами з боротьби з торгівлею людьми практично в усіх великих містах України. А в 2009 р., після резонансного інциденту з масовим незаконним зняттям відбитків пальців і фотографуванням всіх відвідувачів столичного гей-клубу «Андрогін», ведення такої практики підтвердив в своєму інтерв'ю телеканалу СТБ і глава прес-служби київської міліції Володимир Поліщук [24].

В зв'язку з цим міжнародні органи в сфері прав людини рекомендують і вимагають від держав наступне:

Затримані повинні знаходитися під пильним моніторингом, особливо якщо вони не пройшли процедуру прийому і медичний огляд. — п. 60 Інструкції з демократичних основ поліцейської діяльності ОБСЄ, 2008 г. [25]

[...] держава несе моральну відповідальність за будь-яку особу, що перебуває під арештом, оскільки вона повністю знаходиться під владою поліції. В разі отримання тілесних ушкоджень в цей період саме уряд повинен представити докази, що ставлять під сумнів опис подій, зроблений постраждалим [...] пан Рибіч отримав тілесні ушкодження, перебуваючи під вартою в поліції, і це в будь-якому випадку було протизаконним, оскільки він повністю перебував під контролем поліції. — Рішення ЄСПЛ у справі «Рибіч проти Австрії» від 04.12.1995 р.

Враховуючи все більшу безконтрольність діяльності міліції в нашій країні, що в багатьох випадках носить протиправний характер, цілком зрозуміло небажання потерпілих від міліційського свавілля ЛГБТ відстоювати свої права публічно.

Прокурорські перевірки діяльності НДО. В квітні 2011 р. МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІДу в Україні» розповсюдив заяву про нову хвилю репресій проти громадських організацій в Україні з боку державних органів [26].

Генеральна прокуратура України за дорученням Адміністрації Президента здійснює масові перевірки НДО з погрозами на адресу керівників організацій і вилучає документи. Результатом перевірок вже на сьогодні стало закриття частини соціальних програм, які впроваджуються неурядовим сектором в Україні.

«Після десятиліть розвитку демократичних інституцій в Україні знову застосовуються методи НКВС — “полювання на відьом” серед громадських організацій за сфабрикованими звинуваченнями сьогодні вже не обмежується тільки абстрактними звинуваченнями на адресу фонду Сороса, а виливається в безперервні рейди правоохоронних органів і контролюючих служб», — заявляє Андрій Клепшків, Виконавчий директор МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІДу в Україні»

Під каток репресій потрапили й українські ЛГБТ-організації-грантери Альянсу. Так в квітні 2011 р. Прокуратура м. Черкаси піддала безпідставній перевірці організацію «Гей-Альянс Черкаси».

Спроби ЛГБТ добитися прозорості роботи МВС. В середині січня 2011 р. від імені Постійної референтної групи з питань ЛГБТ-руху та ЧСЧ-сервісу в Україні керівництву МВС було запропоновано створити при міністерстві міжсекторальну робочу групу з питань ЛГБТ і ЧСЧ.

Підставою для створення такого органу ПРГ бачить численні факти порушення прав людини щодо ЛГБТ і ЧСЧ з боку правоохоронних органів, причиною яких, насамперед, є нетерпимість і дискримінаційне ставлення багатьох працівників міліції до ЛГБТ і ЧСЧ, а також відсутність у них досвіду в розслідуванні кримінальних справ, пов'язаних з цією соціальною групою. Завданнями такої міжсекторальної групи могли б бути: моніторинг дотримання прав людини щодо ЛГБТ і ЧСЧ з боку правоохоронних органів, реагування на випадки порушення прав з розробкою відповідних рекомендацій, сприяння навчанню працівників внутрішніх справ з питань ЛГБТ і ЧСЧ та ін.

На жаль, МВС у відповіді за підписом заступника міністра ЛЕОНІДА ЗІМИ не вважало за потрібне брати участь у створенні такого органу, хоча і відзначило, що завданням органів внутрішніх справ є «захист прав і свобод людини і громадянина від протиправних посягань незалежно від їх раси, етнічної та гендерної приналежності, сексуальних орієнтацій, розумового або фізичного здоров'я».

25 січня 2011 р. в МВС відбулися установчі збори Громадської ради при міністерстві (тепер з його назви зникли слова «з прав людини»). На участь в Раді були подані документи і від представника ЛГБТ-організацій. На жаль, жодної відповіді від МВС з цього приводу не надійшло, але судячи зі списку членів Ради, опублікованому на сайті МВС, представник ЛГБТ-організацій туди не увійшов.

2.2. Зовнішня політика України і ЛГБТ

Тіньова доповідь про дискримінацію ЛБТ. На 45-й сесії Комітету ООН з питань ліквідації всіх форм дискримінації жінок, що проходила в Женеві в січні 2010 р., Україна представила доповідь про виконання профільної Конвенції ООН.

18 січня на сесії були заслухані тіньові доповіді українських громадських організацій про дотримання прав людини щодо жінок в нашій країні. Зокрема, представниця херсонської ЛГБТ-організації «За рівні права» повідомила, що національне законодавство не передбачає заборону дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації, хоча гомосексуальні жінки стикаються з численними випадками порушення прав і свобод і з цієї причини злочини проти таких жінок неможливо кваліфікувати як злочини, скоєні на ґрунті ненависті.

21 січня, після офіційної доповіді, українській делегації членами Комітету було, серед інших, поставлено 9 питань, які так чи інакше стосуються дотримання прав лесбі-, бі- і транссексуальних (ЛБТ) жінок в Україні. На жодне з цих питань українська офіційна делегація відповідей не знайшла, що і було відзначено Комітетом.

18 лютого комітет були видані Заключні спостереження для країни. Україна повинна виконати ці рекомендації протягом 4 років. В них відзначені і ЛБТ-жінки, що є результатом адвокаційної роботи організації «За рівні права». Вперше в Заклучних спостереженнях було згадано сексуальність як одну з причин для дискримінації [52].

Ставлення України до міжнародних ініціатив щодо ЛГБТ. На зовнішньополітичній арені Україна, на відміну від внутрішньої політики, практично завжди підтримувала ініціативи на захист прав ЛГБТ (низка таких ініціатив згадана вище, в розділі 1.1).

Вона стала однією з 85 країн, які 21 березня 2011 р. на засіданні Ради з прав людини ООН в Женеві прийняли спільну заяву «Припинення актів насильства і порушень прав людини на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності»¹.

Ця заява додає нові послання стосовно ЛГБТ: посилення уваги до питань ЛГБТ в рамках Універсального періодичного огляду і заклик до офісу Верховного комісара ООН з прав людини не залишати без уваги порушення прав людини за ознаками СОГІ [53].

Позиція Росії. В квітні 2011 р., відразу після невдалої спроби російського прем'єра Володимира ПУТИНА «затягти» Україну в обійми Митного союзу під час офіційного візиту до Києва, фахівець «Інституту країн СНД» Кирил ФРОЛОВ привселюдно лякав українців зближенням з Європою: «Якщо Україна реалізує свою євроінтеграцію, то на вимогу ЄС вона зобов'язана буде проводити гей-паради в Києві, у Львові і скрізь» [54].

Легко було б представити такий маячний вислів, який походить із уст гомофобських клерикальних організацій. Але судячи з назви установи, від імені якого він виступив, і його засновників (Уряд Москви, інститути Російської академії наук, МГІМО МЗС РФ, МГУ та ін.) [55], К. ФРОЛОВ претендує на звання солідного вченого.

2.3. Освіта і ЛГБТ

Українська освіта, всупереч ст. 35 Конституції, яка декларує, що «церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа від церкви», все глибше скочується в обійми цього суспільного інституту.

9 лютого 2011 р. у Міністерстві освіти і науки, молоді та спорту відбулося чергове засідання Громадської ради з питань співпраці з Церквами та релігійними організаціями. Члени Громадської ради розглянули «Стандарти сексуальної освіти в Європі», розроблені Європейським бюро ВООЗ та висловили однотайну позицію про те, що цей документ в багатьох своїх позиціях і підходах не відповідає цінностям, традиційно властивим для України, а тому не може застосовуватись у такому вигляді [56]

Як повідомив 23 березня 2011 р. релігійний інтернет-ресурс «Новини християнського світу», в Одесі відбулася міжнародна науково-практична конференція: «Україна — США: Духовно-моральне виховання учнівської молоді». Судячи з замітки, мова на конференції йшла про дефіцит духовного капіталу української нації, нарощувати який необхідно за рахунок морального виховання школярів. «На якій основі слід його нарощувати?», — запитує автор замітки, — Багато хто пропонує на загальнолюдських цінностях. Тоді в українських школах і з'являється такий факультатив як «Толерантність». Толерантність — це добре, але коли немає чітких критеріїв її, то виходячи з загальнолюдських цінностей, пропонується з повагою ставитися до людей з гріховною сексуальною орієнтацією. Чи можна з повагою, толерантно ставитися до содомістів, педофілів? Толерантно до гріха?»

Це захід не знайшов би відображення в нинішньому звіті, якщо б він не проходив, як стверджує замітка, під егідою Міністерства освіти і науки, молоді та спорту Україні. В замітці також сказано, що «всі учасники, включаючи слухачів, які підвищили рівень своїх педагогічних знань з дисциплін духовно-морального спрямування, отримали сертифікат організаторів конференції» [57].

¹Примітно, що в 2006 р. аналогічну заяву підтримало всього 54, а в 2008 — вже 67 держав.

2.4. Армія і ЛГБТ

Міністерство оборони України в своїй офіційній відповіді від 28.03.2011 р. за підписом в. о. директора Департаменту соціальної та гуманітарної політики міністерства В. НІКІТЕНКО на запит Центру «Наш світ» про дотримання принципу недискримінації за ознакою сексуальної орієнтації в українській армії відзначає:

Міністерство [...] засуджує факти свідомого розпалювання ворожнечі та ненависті за ознаками національності, сексуальної орієнтації, особистих переконань — в цілому, до відвертого розпалювання гомофобії і ксенофобії в Україні

2.5. Омбудсмен і ЛГБТ

Українські ЛГБТ-активісти підготували і направили на адресу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини НІНИ КАРПАЧОВОЇ повний переклад спеціального відеозвернення Верховного комісара ООН з прав людини НАВАНЕТХЕМ ПІЛЛЕЙ, яка закликала декриміналізувати гомосексуальність у всіх країнах світу і покінчити з дискримінацією і насильством щодо людей, що належать до ЛГБТ-спільноти.

Коментуючи цю історичну заяву, лідер Гей-Форуму України СВЯТОСЛАВ ШЕРЕМЕТ зазначив:

Верховний комісар ООН з прав людини задає тон в справі боротьби за права людини в усьому світі. І сьогодні ми направляємо повний переклад цього звернення на адресу українського омбудсмена НІНИ КАРПАЧОВОЇ з надією і упевненістю, що слова Верховного комісара стануть дороговказом для нашого уповноваженого з прав людини, який, на жаль, на практиці нехтує правами ЛГБТ, хоча в Україні вони регулярно і у багатьох випадках безкарно порушуються.

Про що тут говорити, якщо в щорічній доповіді омбудсмена про дотримання і захист прав і свобод людини в Україні обсяг інформації з гей-лесбійської проблематики становить рівно нуль байтів?! Ця правова диспропорція в правозахисту в очах світової спільноти виглядає просто потворно. КАРПАЧОВІЙ пора знімати ЛГБТ з ігнору і «вирівняти» положення справ [49]

2.6. Політики, депутати і ЛГБТ

В. Колесніченко. Знайома гомофобна риторика пролунала з вуст чергового народного депутата України, як зазвичай прикрита необхідністю захищати «традиційні християнські цінності». Цього разу ним виявився заступник голови депутатської фракції Партії регіонів у Верховній Раді ВАДИМ КОЛЕСНІЧЕНКО. В своєму інтерв'ю на радіо «Свобода» 3 вересня 2010 р. [58], ратуючи за введення в Україну особливої системи прав людини, заснованої на «вченні Російської православної церкви щодо прав людини», він заявив:

Я вважаю, що гомосексуальні шлюби неприйнятні для нашої культури, для нашої держави і завжди буду виступати проти цього, хоча деякі європейські країни підтримали це рішення. І я вважаю, що переважна більшість громадян України будуть проти цього

Повторюючи себе ж, 13 жовтня 2010 р. в інтерв'ю інтернет-виданню «ВсеНовости.in.ua», «правозахисник» (як він сам себе називає) ВАДИМ КОЛЕСНІЧЕНКО сказав:

Вельми дискусійною і складною буде спроба узаконити одностатеві шлюби в Україні [...] Все це жорстко суперечить духу нашого народу [...] Не думаю, що найближчим часом в Верховній Раді розглядатимуться закони для гомосексуалістів. Адже наше суспільство має розвиватися іншим шляхом, на інших духовних принципах

КОЛЕСНИЧЕНКО трохи не вгадав і ось вже менше ніж через рік в ВР був зареєстрований проект закону про «пропаганду гомосексуалізму»:

Я даний проект буду, безумовно, підтримувати. Ми досить толерантно ставимося до людей, але вважаю, що пропаганда гомосексуалізму серед дітей — неприпустима. Тому вважаю, що фракція Партії Регіонів підтримає цей законопроект. Коли людина входить до повноліття, то вона має право розпоряджатися своїм життям як захоче. До того ж в Україні знято кримінальну заборону на гомосексуальні зв'язки. Думаю, що цього достатньо, адже в українському суспільстві зовсім інші цінності [59]

А. Шкіль. Соціологи пророкують більшу відкритість представників ЛГБТ в Україні в майбутньому, проте політики відмовляються їм вірити. Так народний депутат України від БЮТ Андрій Шкіль в зв'язку з цим заявив:

Дані соціологічного дослідження, які прогнозують, що до 2020 року на Україні збільшиться кількість людей з нетрадиційною орієнтацією, викликають сумніви. В будь-якому випадку такі взаємини, а тим більше одностатеві шлюби, абсолютно не відповідають українському менталітету і традиціям. Тому навіть якщо ми коли-небудь станемо членом Євросоюзу, ця норма не буде закріплена. Потрібно також враховувати, що в Європу Україна рухається тільки на словах, тому в ЄС ми будемо ще нескоро [60]

Л. Григорович. Спроба розпалити у суспільства ненависть до гомосексуалів, порівнюючи їх з убивцями, в будь-якій демократичній країні була б сприйнята як «мова ворожнечі» і призвела б до відповідного покарання. Однак:

[...] будемо виходити з того, що українці — віруючі люди. Бог є! І людина — його творіння. Згадаймо, що в Біблії, що говорить від імені Бога, одностатеві зв'язки засуджуються! Бог створив чоловіка і жінку для того, щоб вони в гармонії народжували і виховували дітей. Виходячи з цього я б дуже не хотіла, щоб цей гріх видавали за свободи і права. Свобода — це залишатися людиною. Це можливо тільки тоді, коли виконуєш десять заповідей божих. Що стосується долі дітей, вихованих в одностатевих шлюбах, то мені складно про них судити. Ця тема для мене — табу. Содомія рівнозначна продажу душі чи вбивства собі подібного, тому мені не цікаві навіть наслідки такого гріха [61]

Це висловлювання не якогось здурілого попа, а народного депутата України Лілії Григорович, людини, яка бере безпосередню участь у розробці і прийнятті законів, за якими живе вся країна. В т. ч. атеїсти і громадяни з гомосексуальною орієнтацією, які справно платять податки на утримання державного апарату і особисто пані Григорович!

Е. Лук'янова. Гомофобні філософствування чергового народного депутата, КАТЕРИНИ ЛУК'ЯНОВОЇ, одного з співавторів законопроекту № 8711 про заборону пропаганди гомосексуалізму, були досконально викладені в її інтерв'ю сайту Главком [62] 16.05.2011 г. Ось лише один симптоматичний фрагмент:

Лук'янова: ...сьогодні ми спостерігаємо масштабний наступ гомосексуальної культури на традиційну українську культуру [...] правду кажучи, неважливо, якої ти орієнтації — традиційної чи нетрадиційної, — важливо те, що ти починаєш ставитися до гей-культури як до норми, як до правила. Якщо людина починає ставитися до неї саме так, я вважаю, що вона — вже є прихильником гей-культури [...] Поки ми сперечаємося про те, правильні чи неправильні люди перебувають у влади, в який бік повинна інтегруватися Україна, у нас під носом через цей наступ гей-культури відбуваються речі, що несуть в собі колосальну загрозу для нашої державності [...] лобі гей-культури в Кабміні дуже сильне. Це підтверджує хоча б той факт, що в складі уряду геть відсутні жінки [...] один розумний

гей на потрібному місці може зарубати ініціативи пари сотень таких депутатів, як Лук'янова. Це ж стосується і парламенту: впровадження геїв у всі фракції і комітети Верховної Ради не дозволяє приймати закони, які могли б дієво захищати в Україні традиційний шлях розвитку суспільства і держави.

Главком: Тобто всі, хто не голосує за ваші закони — той...?

Лук'янова: Ну, в поганому або в хорошому розумінні цього слова.

Главком: Добре. Я не питаю, хто конкретно веде наступ гей-культури на традиційну українську культуру. Але з якою метою він проводиться?

Лук'янова: Я вважаю, що мета одна: знищення України як держави. Вона в такій якості просто не потрібна.

Главком: Кому не потрібна?

Лук'янова: Гей-культури.

Главком: Тобто, ми говоримо про якусь глобальну міжнародну теорію змови?

Лук'янова: Можливо

Примітно, що тут народний депутат проговорилася: істерія навколо «гей-культури» потрібна, щоб відвернути увагу від незручних запитань, «правильні чи неправильні люди перебувають у владі, в який бік повинна інтегруватися Україна». Відбувається точно таке ж перекладання відповідальності за демографічну катастрофу з реальних її винуватців — економічно бездарної і корумпованої влади на чоловіків, які перестали ніби то бути чоловіками, і жінок, які втратили жіночність:

[...] кількість одиноких матерів збільшується [...] Причини дві, але насправді одна. По-перше, жінка перестала поважати чоловіка як главу сім'ї. По-друге, чоловік перестав поважати чоловіка як главу сім'ї. Це і є криза сім'ї, яка вийшла з кризи чоловіка

О. Ляшко. З інтерв'ю народного депутата ОЛЕГА ЛЯШКА Інформаційному агентству «Українські національні новини» 19.05.2011 г. [63]:

УНН: ... вибачте за запитання: Ви належите до... м-м-м... цієї спільноти людей?

Ляшко: Це якої?

УНН: Ну добре: Олег Ляшко — гей?

Ляшко: Ні. Якщо є питання, не треба тримати камінь на душі. А як я ставлюся до них — Господь кожному дає, нехай хто як хоче, так і живе. У нас більше 70% громадян є віруючими, тому мене намагаються дискредитувати таким чином, зробивши з мене символ секс-меншин. Послухайте мій голос. Де ви бачили педераста з таким голосом — баритональний бас? Не хочу образити представників секс-меншин, тому змініть: де ви бачили гея з таким голосом?

Бійка у ВР. Як повідомила газета «Сьогодні» [64], черговий інцидент з рукоприкладством, що має гомофобний підтекст, стався у ВР 18 травня 2011 р. Віце-спікер, комуніст АДАМ МАРТИНЮК, застосував грубу фізичну силу до депутата ОЛЕГА ЛЯШКА.

Здавалося б, рішенням конфліктів в Парламенті з допомогою мордобою вже нікого не здивуєш, проте в цьому випадку показовим стало ставлення інших депутатів до інциденту. Враховуючи «погану» славу ЛЯШКА в Раді², були зроблені наступні заяви:

²Після опублікування службового відео прокуратури, яке свідчить про гомосексуальні контакти О. Ляшка в минулому, див. <http://videooboz.com/RU/video/4648/vydeozapys-doprosa-deputata-bjut-olega-lyashko>

Нардеп-комуніст Є. ЦАРЬКОВ: *«Я радий, що в президії є люди з нормальною орієнтацією, і повністю підтримую першого віце-спікера. А то один з політиків іншої орієнтації нещодавно мені сказав страшну фразу: "Це ви в меншості". Що стосується звинувачень в гомофобії, то, думаю, скоро так будуть називати мене. Сьогодні я реєструю законопроект, який передбачає кримінальну відповідальність за пропаганду гомосексуалізму»*

Нардеп-нунсовець Г. МОСКАЛЬ: *«В лавах опозиції протестних настроїв проти МАРТИНЮКА нема. Ніхто постанови про його відсторонення не готує»*

ГЕНАДІЙ МОСКАЛЬ — ще і глава МВС в тіньовому Кабміні, проте в діях першого віце-спікера він нічого кримінального НЕ бачить і підходить до таких дій вибірково: *«Тут треба дивитися ще, проти кого це вчинено. Якщо б проти літніх шанованих людей на кшталт ІВАНА КИРИЛЕНКА чи ЛЕОНІДА ГРАЧА, то такий вчинок, може, й потягнув би на кримінальну статтю. А так це тягне тільки на "Камеді клуб"».*

І вже верхом цинізму виглядає заява спікера Ради ВОЛОДИМИРА ЛИТВИНА: *«Як я сприймаю вчинок Мартинюка? З заздрістю».* Причому у відповідь на запитання, що було б, якщо б засідання вів не МАРТИНЮК, а він, ЛИТВИН з усмішкою продемонстрував м'язи на руках.

Є. Царьков. Коментуючи ініційований ним же законопроект про заборону пропаганди гомосексуалізму³, народний депутат ЄВГЕН ЦАРЬКОВ заявив:

Ви почитайте глянцеві журнали, там типова пропаганда гомосексуалізму — статті про одностатеве кохання, інтерв'ю Елтона Джона або Бориса Моїсеева [...] В Радянському Союзі за таке слушно належало тюремне ув'язнення! [65]

В своєму блозі він менш толерантний: *«До речі, я підготував законопроект проти гомосексів. Підписав його у ВСІХ фракціях ВР і в понеділок зареєструю. Ось кодло і біснується» [66, 68].*

В цій же статті інший депутат, МИКОЛА КАТЕРИНЧУК, висловив іншу точку зору з цього питання. Він вважає, що сексуальні уподобання не можна регулювати правовими нормами:

Це так звані мертві законодавчі норми. Навіть якщо такий закон буде прийнятий, юридично його виконати неможливо — хто і як контролюватиме його дотримання?, — пояснив КАТЕРИНЧУК, зазначивши, що відмовився поставити свій підпис під законопроектом

К. Бондаренко. Колишній заступник СЕРГІЯ ТИГИПКА з «Сильної України», котрий не побажав «влитися» разом зі своїми соратниками в ПР напередодні майбутніх парламентських виборів, політолог КОСТЬ БОНДАРЕНКО, очевидно вирішив перейти до опозиції і пропонує їй в першу чергу потурбуватися про свій імідж.

Так, на своїй прес-конференції 27 жовтня 2011 р. він заявив [67], що *«в українській опозиції не повинно бути божевільних, геїв і кримінальників».* Також він зазначив, що не завдання влади проявляти альтруїзм щодо суспільства: *«Не завдання влади розуміти ті чи інші процеси. Влада буде діяти об'єктивно, стояти на сторожі демократії — це завдання опозиції»*, а як невдалий, навів приклад Росії:

Ще більше небезпеки, коли опозиція починає бути смішною. Приклад, сусідня Росія, де опозиція — просто знахідка для влади. Коли опозицію формує один божевільний, один з нетрадиційною орієнтацією, один з корупційним минулим, і т. д., і всі разом вони кажуть — голосуйте за опозицію, а не за цю владу, відповідно народ заганяється в такі рамки, коли просто починають не сприймати опозицію. Найгірше — якщо Україна піде таким же шляхом, шляхом формування такої опозиції

В Україні не важко викрити в корупції будь-якого чиновника чи депутата — як представників провладної більшості, так і опозиції. Кого вважати «божевільним»? Як правило, на пострадянському

³Детально про законопроект № 8711 від 20.06.2011 див. розділ 1.2.5.

просторі під це поняття підпадають⁴ ті, хто ратують за загальнолюдські цінності і права людини, за принцип недискримінації, і Росія в цьому сенсі дійсно яскравий тому приклад. А бажання викинути з «потопаючого корабля» геїв взагалі нагадує період формування владної вертикалі в фашистській Німеччині в 30-х роках минулого століття.

Насправді, висловлювалися політики і депутати на тему гомосексуальності (або, як вони люблять називати, — «гомосексуалізму») за останнім часом багато і часто. До процитованих в цьому розділі можна додати Володимира СТРЕТОВИЧА, ЮРІЯ КАРМАЗІНА, ТАРАСА ЧОРНОВОЛА, ПАВЛА УНГУРЯНА та ін., які представляють усі фракції ВР. З жалем змушені зазначити, що толерантні або розсудливі висловлювання ми привели майже всі, а гомофобних лише малу частину.

2.7. Органи місцевої влади і самоврядування і ЛГБТ

Виборча кампанія до місцевих органів влади в Україні в 2010 р., як і багато інших виборів, не уникнула «брудних» політичних технологій.

Компрокат на О. Ляшка. 7 жовтня 2010 р. в Інтернеті з'явилось службове відео прокуратури, де, тоді ще молодий пересічний громадянин, а нині народний депутат, ОЛЕГ ЛЯШКО розповідає про свій гомосексуальний зв'язок у всіх подробицях.

Фракція БЮТ, в якій він був, пізніше під надуманим, радше, приводом виключила його зі своїх лав. Таким чином, представники української політичної еліти самі стають заручниками політики замовчування і гомофобії, яка не без їх активної участі виробилася щодо ЛГБТ в Україні.

Вибори в Житомирі. І ще один приклад з тієї ж виборчої кампанії. Цього разу під каток «чорно-блакитного» піару потрапив кандидат в мери Житомира від полісили АРСЕНІЯ ЯЦЕНЮКА «Фронт змін» ГЕННАДІЙ ЗУБЕНКО.

В місті від імені якоїсь ЛГБТ-організації були розклеєні листівки в підтримку цього кандидата. На жаль, захисники пана ЗУБЕНКА, намагаючись відмазати свого кандидата від «блакитних» плям, чомусь вважають за необхідне вилити більше бруду саме на геїв і лесбійок, ніж на своїх політичних опонентів, чиїх рук справою така реклама, швидше за все, і була [69].

Харківський губернатор МИХАЙЛО ДОБКІН, представник Партії регіонів, як в воду дивився, заявивши ще 20 липня 2010 р.:

Чорний піар — невід'ємна частина життя будь-якого публічної людини. Той, хто йде в політику, повинен розуміти, що проти нього можуть бути використані брудні технології, аж до звинувачень в [...] гомосексуалізмі [...]. Тому що деякі діячі, і їх, на жаль, чимало, йдуть до своїх «вершин» саме таким шляхом [70]

Київська міськрада сприяє релігійним фундаменталістам. 28.09.2010 г. мер Києва ЛЕОНІД ЧЕРНОВЕЦЬКИЙ своїм розпорядженням № 768 зобов'язав київську держадміністрацію і ряд інших міських служб сприяти проведенню фестивалю «Всі разом!», організатором якого виступив одноіменний громадський рух [71].

Під час акції зі сцени, встановленої біля дверей мерії столиці, звучали гомофобні гасла, спрямовані на розпалювання ненависті до гомосексуалів, а також заклики до влади ввести кримінальну відповідальність за «пропаганду гомосексуалізму». Ось приклади таких гасел: «Гомосексуалізм = СНІД», «Реєстрація партнерств збоченців — загроза національній безпеці України» та ін. [72].

⁴Див., наприклад, <http://top.oprf.ru/interviews/5089.html>, <http://finam.fm/archive-view/4808/>, <http://ks-region69.ru/politics/653-gorodskie-sumasshedshie-net-nesistemnaya-oppoziciya.html>

Звернення Львівської та Івано-Франківської міськрад до Президента. 31 березня 2011 р. Львівська міськрада звернулася до Президента з пропозиціями щодо збереження ролі сім'ї. Його текст наповнений гомофобним маренням настільки, що навіть не заслуговує докладних коментарів. Ось лише одна цитата:

Україна ратифікувала Європейську конвенцію про всиновлення дітей (ETS № 58), яка дає можливість гомосексуальним парам всиновлювати українських дітей, оскільки передбачає право усиновлення однією особою. Спостерігаються також спроби підміни гендерної рівності як рівності правового статусу жінок і чоловіків, передбаченого Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», і надання рівних прав в сімейних відносинах особам з гомосексуальною орієнтацією. Першим кроком до цього стала реєстрація міністерством юстиції України громадської організації «Рада ЛГБТ-організацій України» [73]

Право усиновлення однією людиною було передбачено Сімейним кодексом України ще задовго до ратифікації вищезгаданої Конвенції, а вважати кожного самотнього усиновлювача гомосексуалом схоже на параною. До речі, сама Конвенція жодним чином не дозволяє усиновлення дітей на території України гомосексуальним парам. Зв'язок між гендерною рівністю і гомосексуальною орієнтацією, що вбачається в тексті звернення, взагалі залишається за гранню здорового глузду.

Сумно, що загрозу інституту української сім'ї львівські депутати побачили тільки в гомосексуалах. Очевидно, поза їхнім розумінням залишився ціла низка соціальних і економічних проблем, які насправді загрожують українським сім'ям, особливо молодим.

Симптоматично, що за роз'ясненням ситуації і подачею правильних орієнтирів у питанні ювенальної юстиції, міські мужі на тій же сесії звернулися не до юристів, а до священників.

В потилицю депутатам в той день дихала група підтримки під стінами міськради, що складалася з пари десятків молодих людей, об'єднаних в якийсь «Рух чистих сердець» з гомофобним гаслами: «Гомосексуалізм — геноцид народу», «За Львів без гомосексуалізму» і «Нас не нагнути», приправлені непристойними малюнками. Новаторством для гомофобних акцій, які набули останнім часом розмаху епідемії в Україні, стали заготовлені тубики з вазеліном для кожного депутата міськради на випадок, якщо ті відмовляться проголосувати за звернення до Президента. Але «громадськість» витрачалася на вазелін даремно — депутати виявилися гідні своїх виборців. Тепер молодим людям доведеться подумати, куди подіти 90 тубиків з мастилом. . . [74].

★ ★ ★

Істерично гомофобне заяву Львівського відділення Народного руху України зачитав на черговій сесії Львівської облради 22 лютого 2011 р. депутат Святослав ШЕРЕМЕТА⁵:

«Українська нація тисячоліттями формувала свій духовний образ і моральні основи. Содомський гріх є надзвичайно важким для християнина, це бунт проти Бога», — зазначено в заяві. Зачитавши заяву, С. ШЕРЕМЕТА висловив переконаність в тому, що блакитні є і в сесійній залі Львівської облради, вказавши на ту його частину, де розмістилися депутати від Партії регіонів. За його словами, зал після них потрібно буде продезінфікувати [75]

На сьогоднішній сесії Івано-Франківської міської ради вирішили надіслати звернення Віктору Януковичу із засудженням гомосексуалізму і одностатевих шлюбів. Іванофранківці вимагають від Януковича вжити заходів щодо скасування реєстрації організації лесбійок і гомосексуалістів «ЛГБТ», яку зареєструвало міністерство юстиції. Депутати вважають, що гомосексуалізм підриває соціальні цінності людей і загрожує національним інтересам України. «За» це рішення проголосували всі депутати одностайно [76]

⁵Не плутати з лідером Гей-Форуму України Святославом ШЕРЕМЕТОМ!

Висновки до Глав 1 і 2

За останнє десятиріччя українське законодавство і політика щодо ЛГБТ практично не зазнали яких-небудь істотних змін. З несуттєвих, але вартих певної уваги змін, можна відзначити, що поняття «дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації» і пов'язані з ним вже стають предметом обговорення для влади і політики.

Україна, як і раніше, проводить політику подвійних стандартів у внутрішньо- і зовнішньополітичних сферах: послідовно підтримуючи західні ініціативи з боротьби з гомофобією та дискримінацією ЛГБТ на міжнародному рівні (хоч і не беручи участь в їхній розробці), практично повністю ігнорує дані проблеми всередині країни.

Тривожними є тенденції посилення впливу церкви і фактичне порушення принципу відділення церкви від держави, що виникли ще в період президентства ВІКТОРА ЮЩЕНКА.

Немає ніякої виразної політики і озвученої позиції держави щодо проблем ЛГБТ, що дозволяє окремим політикам і чиновникам використовувати свої особисті переконання в якості визначального фактора щодо ЛГБТ-проблематики і відповідних конкретних дій. Особисті переконання виявляються вкрай слабо пов'язаними з декларованими ними політичними поглядами і сильно — з релігійними поглядами.

Різке посилення антигомосексуальних виступів представників різних сил — законодавців (депутати і партійні лідери), виконавців (чиновники різного рівня), релігійних лідерів — може пояснюватися двома гіпотезами: (1) має місце неузгоджена реакція суспільства на нестабільність, пошук опори на «ідеальне минуле»; (2) існує узгоджена, можливо інспірована з одного центру, спроба відвернути увагу мас від політичних і економічних прорахунків (або зловживання) владою.

З точки зору принципу економії гіпотез можна було б поставити під сумнів другу гіпотезу і пояснити окремі обмовки таких персонажів як нардеп КАТЕРИНА ЛУК'ЯНОВА їх «темнотою», «стереотипним мисленням» або ж випадковим текстуальним збігом з ригористичною консервативною риторикою.

Разом з тим, та активність і успішність виступів радикальних рухів на кшталт «Любові проти гомосексуалізму» і «Свободи» (зокрема, поява законопроектів, спрямованих проти ЛГБТ, і єдина клерикальна риторика парламентських сил⁶) дозволяє припустити наявність хоча б часткової централізації, диригування відволікаючими народ маневрами.

⁶ Див., наприклад, стенограму: ПАРЛАМЕНТСЬКІ СЛУХАННЯ «Стан суспільної моралі в Україні», 9 листопада 2011 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України : Офіційний сайт. — Режим доступу: http://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/s1091111.htm

Частина II.

Недержавні сфери і ЛГБТ: рівень гомофобії в Україні

3. Огляд становища в недержавних сферах

На відміну від держави, українське суспільство за останні роки демонструє помітні зміни щодо ЛГБТ-проблематики в бік погіршення.

По-перше, зростає відкритість як самих ЛГБТ-людей усередині України (насамперед, завдяки ЗМІ), так і громадського обговорення пов'язаних з ними тем.

По-друге, українцям доводиться волею-неволею якось формулювати своє ставлення до таких тем, які майже не стосуються їх повсякденного життя, але які все більше вторгається до сфери їхньої уваги. Зростання гомофобії цілком вписується в рамки вимушеної реакції на довго замовчуване і раніше погано зрозуміле явище, котре вже не виходить просто ігнорувати.

В цілому, процеси, що відбуваються, варто охарактеризувати як неоднозначні і суперечливі, що виявляють абсолютно протилежні погляди і тенденції.

Очевидно, що широким суспільством тема гомосексуальності, як і раніше, сприймається як щось екзотичне, чуже національній культурі та історії. Толерантність вочевидь залежить від ставлення до сучасної західної культури в цілому і тому широко варіює (хоча і з явно величезною перевагою негативних оцінок), в залежності того, наскільки близькою і зрозумілою людині здається життя західних суспільств, оскільки у власному суспільстві ці проблеми є малопомітними.

3.1. Церква

Масові церковні організації демонструють досить стійке і послідовно негативне ставлення до всіх питань, пов'язаних з гомосексуальністю, абсолютно ігноруючи сучасні тенденції серед своїх західних одновірців. Втім, такий стан справ характерний для церков «третього світу» і слаборозвинених держав колишнього «соцтабору».

Християнські конфесії в цілому. 10 червня 2010 р. християнські церкви України проголосили чергову декларацію «Про негативне ставлення до гріха гомосексуалізму, його пропаганди в суспільстві і спроб легалізації так званих одностатевих шлюбів» [77].

Враховуючи величезний вплив в Україні саме цього релігійного напрямку¹, особливо непокоїть мова ворожнечі щодо гомосексуалів, яким просякнутий текст документа. Наприклад, в ньому йдеться:

Суспільство не має права закривати очі на пропаганду гомосексуалізму, сприймаючи це нібито лише як «приватна справа» тих, хто схильний до цього гріха [...] суспільство, яке закриває очі на цей гріх, тим самим схвалюючи його, зі світської точки зору приречене на вимирання через зниження народжуваності, а з духовної точки зору буде нести відповідальність перед Богом [...] ми категорично проти того, щоб гомосексуальний спосіб життя і поведінка трактувалися як природні, [...] щоб гомосексуалізм зараховувався до списку прав людини, пропагувався як варіант норми статевого життя...

Греко-католики. Новий глава Української греко-католицької церкви Блаженніший Святослав (ШЕВЧУК) в інтерв'ю «Українській правді» сказав:

Українська греко-католицька церква ніколи не змінить свого негативного ставлення до гомосексуалізму як такого, тому що це є збочений спосіб статевого життя, [...] який абсолютно суперечить Божому задуму про людину, і той, хто живе таким способом, ніколи не відкриє справжнього змісту стевих відносин [78]

¹ Див., наприклад, таблиці в http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%B3%D0%B8%D1%8F_%D0%BD%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B5

8 лютого 2011 р. були опубліковані результати соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова в листопаді 2010 р., згідно з якими кількість українців, які вважають себе віруючими, склала 71% (проти 58% 10 років тому). Однак те ж опитування показало кількість істинно віруючих — в графі «ціннісні орієнтири в житті», релігійність опинилася в кінці списку, набравши лише 15.7% голосів українців [79].

Такі результати дають підставу припустити, що більшість українців все-таки недостатньо релігійні, щоб схвалити будь-які радикальні дії проти маргіналізованих в суспільстві груп, наприклад ЛГБТ.

3.2. Культура

Погляди діячів культури з України. 24 лютого 2011 р. в прокат вийшов номінант на «Оскар», фільм «Дітки в порядку» американського режисера українського походження Лізи Холоденко. Фільм про лесбійську пару, яка виховує двох дітей.

На жаль, — як повідомила прес-служба компанії-прокатника «Артхаус Трафік», — виявилося, що Україна ще не готова до тієї лояльності, яку давно проявляють розвинені країни. Експертна комісія Міністерства культури поставила романтичній комедії рейтинг «18» (тобто для аудиторії від 18 років і старше), мабуть, вирішивши, що історія про одностатеву пару, котра прожила разом близько 20 років — це «не те кіно», яке варто дивитися молодим українцям.

Для порівняння, в Норвегії цей фільм можуть дивитися діти від 11 років, в Великобританії — від 15-ти, в Швейцарії — від 14-ти. Швеція взагалі обійшлася без вікового обмеження. Більш низький рейтинг, ніж в Україні, фільму поставив тільки Сингапур [80].

Одна з українських ЛГБТ-активісток так висловилася з цього приводу: «Не готова Україна дивитися про лесбійок і точка. "Мораль" тому що в нас і "цінності"».

★ ★ ★

Ведуча програми «Світське життя» на українському телебаченні КАТЯ ОСАДЧА розповіла про гомофобію на українській естраді і проблемах з відкриттям гомосексуальності у виконавців:

В світовому шоу-бізнесі існує поняття «open gay» — відкриті геї. Це Елтон Джон, МАРК ДЖЕЙКОБС, КАРЛ ЛАГЕРФЕЛЬД. В світі практично ніхто з геїв не приховує свою нетрадиційну орієнтацію. Навпаки вони борються за свої права. На пострадянському просторі ж не прийнято говорити про це, — зізналася вона під час онлайн-конференції, організованої «Комсомольською правдою в Україні». — Це спадщина СРСР, коли виконавці боялися розгубити любов мас. У нас існує поняття «гомофобія» і були прецеденти, коли виконавці дійсно починали втрачати любов публіки. Тому, на жаль, на нашій естраді прийнято це приховувати. А багато чи ні — це не мені судити, — зазначила телеведуча [81]

Оцінюючи невдалий піар-хід свого сина-музиканта, який заявив якимось, що він гей, відома українська виконавиця ТАІСІЯ ПОВАЛІЙ сказала:

Зазначу, що якщо б це виявилось правдою, я все одно б від нього ніколи не відмовилася. Крім того, серед моїх друзів і знайомих маса людей нетрадиційної орієнтації. Всі вони справжні таланти і просто хороші люди [82]

Погляди зарубіжних діячів культури. Популярний в Україні російський телеведучий ВОЛОДИМИР ПОЗНЕР в інтерв'ю журналу «Квир» (липень, 2011 р.) порівняв мислення людей, що думають про «пропаганду гомосексуалізму» в ЗМІ, з «рівнем [...] не п'ятирічної навіть дитини, а пітекантропа». ПОЗНЕР нагадав, що одного разу героєм його програми «Людина в масці» був гей, перед яким стояла реальна загроза бути побитим або навіть убитим через свою сексуальну орієнтацію. «Таке можливо і зараз... Все це результат якщо не пропаганди гомофобії, то відсутність спроб освіти...» — зазначив тележурналіст [83].

★ ★ ★

Британський співак Елтон Джон вважає, що українські геї наражаються на небезпеку. Про це він заявив під час брифінгу в Києві. За його словами, в Британії геї більш захищені, ніж в Україні. На думку співака, Україна ще не досягла відповідного розуміння, що геї не намагаються переробити суспільство, а живуть своїм життям. *«Прокинься, Україно, щодо прав людини і прав геїв»*, — закликав Елтон Джон, чим викликав оплески присутніх [84].

На нашу думку, в своїй переважній більшості представники сучасної української поп-культури є прямим віддзеркаленням сучасного українського суспільства. Мало хто з них відкрито виступає проти суспільних стереотипів в питанні прийнятності сексуальної орієнтації, хоча саме їм належить одна з основних ролей в формуванні громадської думки і поглядів на ті чи інші соціальні проблеми. На відміну від своїх закордонних колег (навіть російських), найбільш толерантні думки представників українського шоу-бізнесу зводяться лише до того, що вони особисто приймають це явище і не містять жодних оцінок гомофобії як явища.

3.3. ЗМІ про гомосексуальність

Українські ЗМІ в початку 2011 р. були ласі, насамперед, на надумані приводи, пов'язані з гомосексуальністю.

Конвенція про усиновлення дітей. В лютому це було пов'язане з ратифікацією українським Парламентом Європейської конвенції про усиновлення дітей, одна зі статей якої передбачає усиновлення одностатевими парами (див. підрозділ 1.2.5).

Але, не розібравшись в тому, що ця норма для України не актуальна, ЗМІ роздули з цього цілу «національну трагедію» [85], підігруючи тим самим різного роду гомофобним організаціям і політикам.

Окрема трибуна для уболівальників-геїв. Також забавним був інтерес українських ЗМІ (теж лютого 2011 р.) до польського футбольного гей-фан-клубу, який незрозуміло звідки взявся і зажадав від організаторів Євро-2012 окрему трибуну [86].

Новини телеканалу «1+1» довго вимагали від українських ЛГБТ-організацій гея-футбольного фаната для інтерв'ю, а журналіст довго не міг зрозуміти, чому геї в Україні не ходять на футбол.

Приклад гідної публікації. Напрочуд виважений для українських ЗМІ матеріал про одностатеві сім'ї і усиновлення ними дітей «Різнокольорове дитинство» з'явився 1 квітня в газеті «Дзеркало тижня» [87]. Зокрема, в ньому йдеться про те, що зростання кількості одностатевих сімей в Україні — *«це заміна безладним, випадковим і прихованим зв'язкам гомосексуалів в ті часи, коли суспільство примушувало людину з незвичайними проявами сексуальності соціалізуватися за маргінальним типом через прихованість і замовчування, боязнь дискримінації. І в цьому сенсі виникнення одностатевих сімей — більш здорове явище, ніж “підпільна гомосексуальність”, що б не думали та не говорили противники гомосексуальних сімей»*.

Закликаючи читачів до здорового глузду, автор статті пише:

Єдиної думки про природу гомосексуальності серед вчених немає, є тільки версії і гіпотези. Висів на ній вже ярлик і хвороби, і злочину, і гріха. Десь і зараз за гомосексуальність за законом піддають смертній карі. Невже це ідеал тих, хто сьогодні висловлює крайню нетерпимість до одностатевих відносин?

Автор статті також називає одну з причин зростання гомофобії в українському суспільстві:

Інформаційний вакуум щодо одностатевих шлюбів, існуючий в Україні, заповнюється доміслами і страхами. Лякає невідоме. Адже в світі це далеко не новина

Що стосується виховання дітей в одностатевих родин, в статті наводиться думка вчених:

Ці діти в цілковитому порядку — говорять вчені. Дослідження показують: діти одностатевих батьків значуще не відрізняються від дітей гетеросексуальних батьків за більшістю характеристик, наприклад, за ступенем популярності, соціальної адаптованості, гендерної поведінкової ролі, гендерної ідентичності, кмітливості, самосприйняття, за емоційним проблемами, інтересом до шлюбу і вихованню, самоконтролем, моральним розвитком, незалежністю, самооцінкою. Незалежно від статі діти гомосексуальних батьків не відчують гендерного збентеження і не стають гомосексуалами частіше, ніж всі інші діти

У висновку автор пише:

В Україні тенденції розвитку ті ж, що і в індустріально розвинених країнах. А соціальна політика або відстає, або взагалі йде в протилежному напрямку. Ми часто цінуємо те, що давно вже не має ніякої реальної цінності, прагнемо зберегти мораль позаминулого століття, плачемо свою сексофобію, нав'язуємо застарілі моделі поведінки. Реально люди живуть за одними законами, а пропагуємо ми зовсім інші. Нав'язати ці старі моделі неможливо. Але можливо зіпсувати життя людям, які бажають бути щасливими в своїй родині тут і зараз

Право-релігійні журналісти. Викликає тривогу, коли в ЗМІ під видом незалежних журналістів виступають релігійні фанатики і висвітлюють певні події під своїм суб'єктивним кутом зору, видаючи свій погляд за об'єктивне судження. Насамперед, це стосується членів так званої «журналістської асоціації "Новомедіа"», що об'єднує людей з сектантськими поглядами на християнство і суспільство.

Так, 24 серпня 2011 р. в прямому ефірі телемарафону на «5-му каналі» в форматі ток-шоу пройшла дискусія між гомофобно і клерикально налаштованою депутатом ВР Лілією Григорович і ЛГБТ-активістом Олександром Зінченковим. Дивно, що в якості «незалежного» журналіста і експерта був запрошений глава «Новомедіа» РУСЛАН КУХАРЧУК, за сумісництвом ще й ідеолог одіозного руху «Любов проти гомосексуалізму».

Через п'ять днів свою «незалежну» журналістську позицію в ЗМІ висловила інша представниця цієї асоціації, голова її сумського відділення ЛЮДМИЛА ПОРСОВА, висвітлюючи презентацію в Сумах нового суспільного проекту, спрямованого на зниження епідемії ВІЛ серед ЛГБТ [88]. Примітно, що вона в цій події з ходу побачила «пропаганду гомосексуалізму».

4. Огляд соціологічних робіт 2010–2011 рр., що зачіпають питання гомофобії

В 2010–2011 рр. декілька дослідницьких інституцій епізодично зверталися до проблематики сприйняття ЛГБТ-громадян населенням України.

Так, в дослідженні «Сім'я очима одеського студентства» Інститут Горшеніна (березень 2010 р.) встановив, що 75% опитаних одеських студентів вважають неприпустимими гомосексуальні відносини [89].

У вересні 2010 р. Центр «Соціс» провів дослідження, яке показало, що близько 65% киян вважають гомосексуальність за збочення чи психичну хворобу [90]. На жаль, на сайті самого Центру (<http://www.socis.kiev.ua>) немає ніяких згадок про цю роботу, а опублікована в пресі цифра дана з посиланням на гомофобну ініціативу «Громадянський (sic! — авт.) рух “Всі разом!”» (<http://vsirazom.org/>). Все це не може не викликати сумнівів як у реальності самого «дослідження», так і в неупередженому підході до конструювання його висновків.

Телефонне опитування «Мораль в Україні» Інституту Горшеніна, проведене в грудні 2010 р., показало, що 72% українців в тій чи іншій мірі негативно ставляться до представників сексуальних меншин [91].

В лютому 2011 р. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) провів дослідження «Права людини в Україні, Рівень ксенофобії, ставлення до різних соціальних груп та Регіональна Толерантність» [92]. Низка його результатів можуть бути цікаві з точки зору ставлення українського суспільства до гомосексуалів.

Дослідники констатують:

в суспільстві існують такі соціальні групи, стосовно яких люди мають досить суперечливі думки та погляди. У зв'язку з цим важливо відстежувати, чи, у цілому, мешканці толерантно ставляться до існування таких груп, чи вони, навпаки, більше тяжіють до певної міри «радикальних» дій стосовно них

У перебігу дослідження вивчалася ставлення до таких специфічних соціальних груп, як хворі на СНІД, алкоголіки, бомжі, наркомани, дармоїди, гомосексуали. Так, респондентам ставилися запитання, чи погоджуються вони з тим, що «представників таких груп потрібно ізолювати від суспільства».

У цілому, вельми багато людей мають явно не толерантне ставлення до представників таких груп.

Так, 39% опитаних вважають, що гомосексуали повинні бути ізольовані від суспільства. Більш негативного ставлення суспільства заслужили тільки наркомани — 56%. На настільки негативне ставлення українців до гомосексуалів могла вплинути псевдорелігійність українців (див. розділ 3.1). Разом з тим дослідники зауважують, що «це питання вимірює когнітивний компонент відносини, тобто отримані дані не означають, що велика кількість людей готова до відповідних практичних дій».

Примітно, що найбільш толерантного ставлення українців з перерахованих груп заслужили бомжі і алкоголіки — мабуть, позначається схильність українців до вживання алкоголю і власна невпевненість у завтрашньому дні.

Відповідно до наведених в дослідженні соціально-демографічних показників, можна скласти портрет найбільш гомофобного українця. Це чоловік 60–69 років із середнім (або нижче) рівнем освіти з сільської місцевості Західного регіону країни.

Згідно з результатами дослідження, середнє значення індексу толерантності серед всіх жителів України стосовно всіх перерахованих вище маргіналізованих груп каже, з одного боку, про те, що «населення України не характеризується різко радикальними поглядами на “маргінальні” групи суспільства, проте, з іншого боку, вважає за необхідне триматися на деякій “відстані” від них».

Для вивчення рівня екстремізму в українському суспільстві служило питання «Є така точка зору, що деякі з соціальних і національних груп є загрозою існування і розвитку людства, і тому бажано було б позбутися їх взагалі. Подивіться, будь ласка, на список, і якщо тут, на Вашу думку, є така група або групи, назвіть їх».

Результати свідчать, що лише 6% жителів України вважають, що таких груп взагалі немає, від яких людству слід було б позбутися. Абсолютна більшість дорослого населення України переконана, що людство повинно позбутися терористів (83%) і наркоторговців (75%). Забавно, що непримиренні противники — гомосексуали і націоналісти — зайняли в цьому списку практично одну позицію: 21% і 20% відповідно.

Як видно, ставлення до гомосексуальності і гомосексуалів в наведених роботах використовується як один з багатьох показників, що характеризують рівень толерантності. При цьому самі результати (за винятком, мабуть, роботи [92]) спіткає доля багатьох інших соціальних досліджень: вони публікуються в надзвичайно поверхневому вигляді, без глибинного аналізу причин, наслідків і пов'язаних факторів. А оскільки існує різнобій в формулюваннях питань, по різному формуються вибіркові сукупності, то і зіставити такі дані не завжди можливо.

Зазначені міркування обумовлюють актуальність такої роботи, де ставлення населення України до гомосексуалів було б, по-перше, центральною темою і, по-друге, не обмежувалося в аналізі одним-єдиним питанням, але враховувало як різну напруженість різних аспектів життя ЛГБТ-людей (напр., не тільки співіснування з іншими соціальними групами, а й бажання мати дітей, офіційно реєструвати свої відносини), так і можливі зв'язки із соціально-демографічними характеристиками респондентів.

5. Сприйняття українською громадою прав ЛГБТ в історичній перспективі

У березні 2011 р. Центр «Наш світ» замовив компанії «Тейлор Нельсон Софрез Україна» чергове дослідження громадської думки, предметом якого стало вивчення ставлення до людей гомо- та бісексуальної орієнтації на загальнонаціональній репрезентативній за регіоном, типом населеного пункту, віком (в інтервалі від 16 до 75 років) і статтю вибірці.

Опитано 1200 респондентів у 48 містах і 32 селах України. Математична точність вибірки складала $\pm 3\%$. Аналогічні опитування були проведені в 2002 і 2007 рр. Таким чином, це дало можливість не тільки дізнатися про сучасний стан речей, але і виявити тенденції.

В ході досліджень респондентам, крім соціодемографічного блоку, були задані питання, що стосуються сприйняття жителями України своїх гомо- та бісексуальних співгромадян.

5.1. Динаміка сприйняття прав членів ЛГБТ-спільноти в цілому

Перше запитання стосувалося сприйняття прав членів ЛГБТ-спільноти в цілому (рис. 5.1). Слід зазначити, що порівняно з 2007 р. дещо зросла частка як тих, хто підтримує ідею рівних прав незалежно від сексуальної орієнтації, так і тих, хто виступає за наявність дискримінації. Разом з тим, це зростання (34 і 36%, 47 і 49%) не можна вважати за статистично достовірне — в реальності минулі п'ять років не змінили співвідношення між прихильниками і противниками рівноправності.

Статистична відмінність між частками тих, кому важко відповісти, за п'ятирічний проміжок є невеликою (24 і 19%, 19 і 15%), однак за десять років зменшення числа тих, кому важко відповісти, є досить суттєвим (24 і 15%). Таким чином, все більше людей з колишньої групи тих, які сумніваються, поповнює групи згодних і не згодних з тим, що члени ЛГБТ-спільноти є рівноправними громадянами.

5.2. Динаміка сприйняття прав ЛГБТ-громадян на реєстрацію шлюбу і виховання дітей

Абстрактне сприйняття прав людини, без їх деталізації, може давати спотворену картину. Саме тому два наступних питання, що стосуються найбільш болючих і гострих тем — одностатеві шлюби і виховання дітей гомосексуалами — були потрібні для уточнення межі прийнятності рівноправності.

Частка респондентів, які визнають право гомосексуальних пар на офіційну реєстрацію своїх стосунків, не змінилася за 10 років (табл. 5.1) — таких приблизно п'ята частина. Разом з тим, спостерігається стабільне зниження частки тих, кому важко відповісти, які поповнюють групу категоричних противників такого аспекту громадянської рівноправності.

Аналогічні тенденції спостерігаються і у відповідях на питання про право ЛГБТ на виховання дітей (рис. 5.2).

Можна припустити, що суспільна дискусія з ЛГБТ-питань, яка загострилася в останні роки, у тому числі регулярні вислови консервативних сил на тему одностатевих партнерств, призводить до поповнення групи супротивників офіційної реєстрації гомосексуальних шлюбів за рахунок тих, хто раніше не міг зайняти чітку позицію відносно запропонованої проблематики.

Примітно, що частка згодних з тим, що у ЛГБТ-громадян є право на офіційну реєстрацію одностатевих партнерств (табл. 5.1) та на виховання дітей в одностатевих парах (рис. 5.2), приблизно в два рази менше, ніж частка тих респондентів, які стверджують, що «всі повинні мати однакові права» (рис. 5.1). Це підтверджує висунуте вище припущення про абстрактність сприйняття питань рівноправності

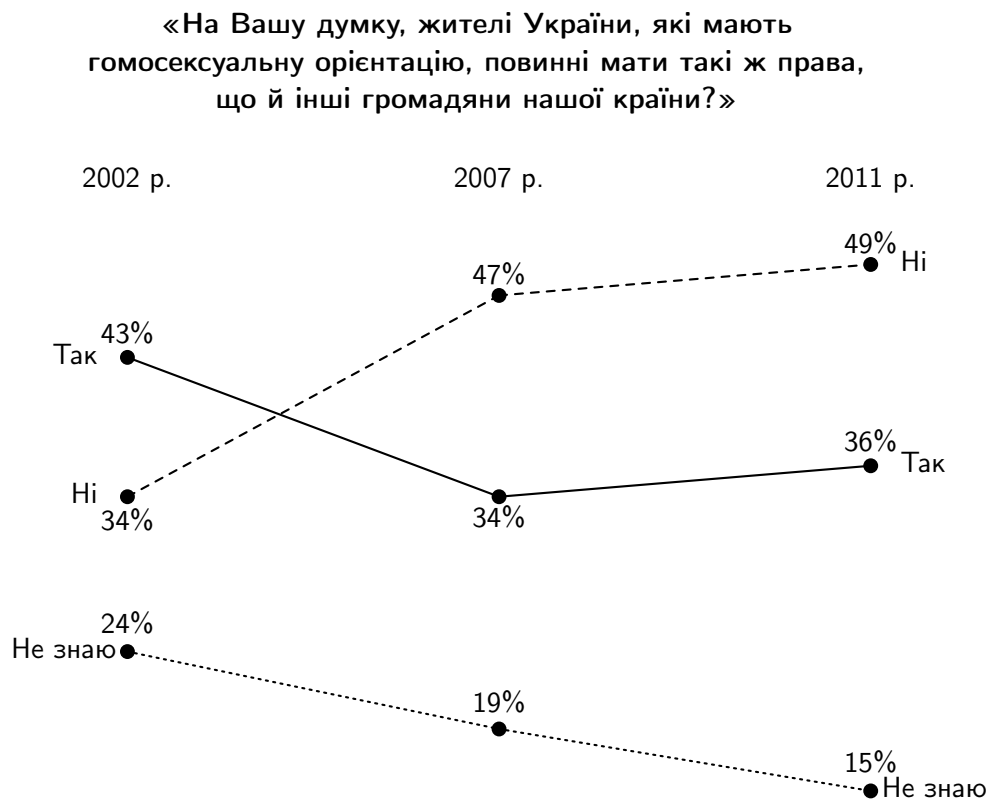

Рис. 5.1. Члени ЛГБТ-спільноти як рівноправні співгромадяни: моніторинг думок мешканців України, $N = 1200$

Рис. 5.2. Члени ЛГБТ-спільноти як рівноправні співгромадяни в контексті права виховувати дітей: моніторинг думок мешканців України, $N = 1200$

Табл. 5.1. Члени ЛГБТ-спільноти як рівноправні співгромадяни в контексті права на шлюб і сім'ю: моніторинг думок мешканців України, %, $N = 1200$

«Чи вважаєте Ви, що гомосексуальні пари повинні мати право реєструвати свої відносини подібно звичайній подружній парі?»	2002 р.	2007 р.	2011 р.
Так, повинні мати таке право	19	16	19
Ні, у жодному разі не можна давати такого права	40	52	64
Повинні бути виключення (індивідуальний розгляд)	14	11	–
Важко відповісти	27	21	17

Примітка: у 2011 р. варіанту відповіді «повинні бути виключення» в опитувальнику не було; ми відносимо цих респондентів 2002 і 2007 рр. до групи «важко відповісти»

Цікаво, що один з корифеїв вітчизняної соціології, Євген ГОЛОВАХА, завідувач відділом соціально-політичних процесів Інституту соціології НАН України, висловив близьку точку зору:

В будущем станет больше представителей сексуальных меньшинств. Украинцы уже спокойнее относятся к гомосексуальным отношениям. Негативно, но как к явлению, которое их не касается. Пусть себе живут и нас не трогают. Если присоединимся к европейскому сообществу, встанет вопрос, узаконивать ли однополые браки [93]

Виходячи зі стабільності частки згодних з тим, що у ЛГБТ-громадян є право на офіційну реєстрацію одностатевих партнерств та на виховання дітей, можна припустити, що з розвитком суспільної дискусії з питань одностатевих шлюбів абстрактне уявлення українських громадян про рівноправність для ЛГБТ буде конкретизуватися, відповідно частка прихильників повної громадянської рівності громадян з різною сексуальною орієнтацією та гендерною ідентичністю буде зменшуватися і зрівняється, зрештою, з часткою респондентів, які визнають за ЛГБТ право на шлюб і сім'ю.

На відміну від колишніх опитувань, це було доповнене питанням про особисте знайомство з ЛГБТ (табл. 5.2). Переважна більшість відповіла на нього негативно — лише 6% респондентів знають особисто якогось гея або лесбійку.

Табл. 5.2. Особисте знайомство з представником ЛГБТ-спільноти (2011 р.), $N = 1200$

«Чи знайомі Ви особисто з яким-небудь гомосексуалом (геєм, лесбійкою)?»	%
Так	6
Ні	89
Важко відповісти	5

Із зіставлення з іншими питаннями виходить, що приналежність до прихильників або супротивників громадянської рівноправності незалежно від сексуальної орієнтації пов'язана з особистим знайомством з представником ЛГБТ-спільноти: серед тих, у кого такі знайомі є, значуще більше тих, хто підтримує ідею надання гомосексуальним жителям України, таких самих прав, якими володіють і громадяни гетеросексуальні (табл. 5.3), і при цьому менше частка тих, яким важко відповісти, (особисте знайомство з ЛГБТ сприяє виробленню більш чіткої громадянської позиції щодо ЛГБТ).

Аналогічно, розподіляються відповіді з проблеми офіційної реєстрації одностатевих союзів (табл. 5.4) і виховання дітей (табл. 5.5).

Висновки до Глави 5

Наведені дані свідчать про те, що процеси поляризації громадської думки щодо ЛГБТ-проблематики тривають, при цьому співвідношення сил прихильників і противників громадянської рівноправності

Табл. 5.3. Розподіл думок мешканців України (2011 р.) щодо визнання членів ЛГБТ-спільноти як рівноправних співгромадян залежно від наявності знайомства з представниками ЛГБТ-спільноти, %

«На Вашу думку, жителі України, які мають гомосексуальну орієнтацію, повинні мати такі ж права, що й інші громадяни нашої країни?»	«Чи знайомі Ви особисто з яким-небудь гомосексуалом (геєм, лесбійкою)? » Так, $N = 76$ Ні, $N = 1065$	
Так, всі повинні мати однакові права	57	34
Ні, повинні бути деякі обмеження	39	51
Важко відповісти	4	15

Табл. 5.4. Розподіл думок мешканців України (2011 р.) щодо визнання права членів ЛГБТ-спільноти на шлюб від наявності знайомства з представниками ЛГБТ-спільноти, %

«Чи вважаєте Ви, що гомосексуальні пари повинні мати право реєструвати свої відносини подібно звичайній подружній парі?»	«Чи знайомі Ви особисто з яким-небудь гомосексуалом (геєм, лесбійкою)? » Так, $N = 76$ Ні, $N = 1065$	
Так, повинні мати таке право	39	17
Ні, в жодному разі не можна давати такого права	47	67
Важко відповісти	13	16

Табл. 5.5. Розподіл думок мешканців України (2011 р.) щодо визнання права членів ЛГБТ-спільноти виховувати дітей від наявності знайомства з представниками ЛГБТ-спільноти, %

«Чи вважаєте Ви, що гомосексуальні громадяни мають право виховувати дітей?»	«Чи знайомі Ви особисто з яким-небудь гомосексуалом (геєм, лесбійкою)? » Так, $N = 76$ Ні, $N = 1065$	
Так	38	15
Ні	53	72
Важко відповісти	9	13

щодо ЛГБТ складається на користь підтримки наявної інституційної дискримінації. На сьогодні переламати цю тенденцію може тільки більша відкритість самих пересічних геїв і лесбійок, яка поки перебуває на низькому рівні.

6. Взаємозв'язок сприйняття прав ЛГБТ із соціодемографічними характеристиками

6.1. Стать

Сприйняття прав членів ЛГБТ-спільноти в цілому дуже слабо пов'язане з біологічною статтю респондентів — чоловіки дещо менш схильні, на відміну від жінок, погоджуватися з твердженням, що «всі повинні мати однакові права» (табл. 6.1).

Табл. 6.1. Розподіл думок жителів України різної біологічної статі (2011 р.) щодо визнання членів ЛГБТ-спільноти як рівноправних співгромадян, %

«На Вашу думку, жителі України, які мають гомосексуальну орієнтацію, повинні мати такі ж права, що й інші громадяни нашої країни?»	Чоловіки, N = 560	Жінки, N = 640
Так, всі повинні мати однакові права	32	39
Ні, повинні бути деякі обмеження	54	44
Важко відповісти	14	17

Але навіть ця слабка відмінність зникає при конкретизації — думки респондентів обох статей однаково розподіляються між прихильниками і противниками реєстрації одностатевих партнерств і виховання дітей гомосексуальними громадянами. Можливо, це пояснюється тим, що згідно з отриманими у цьому опитуванні даними однакові частки чоловіків і жінок особисто знайомі з яким-небудь геєм чи лесбійкою.

6.2. Вік

Наймолодшому респонденту цього опитування виповнилося 16 років, найстарішому — 75, середній вік опитаної вибірки склав 43 роки. З метою з'ясувати, як пов'язаний рівень визнання гомосексуалів як рівноправних співгромадян з віком опитаних, вибірка була умовно розділена на три підгрупи: молоді люди (до 30 років), зрілі (від 30 до 50 років) і літні (50 років і старше).

Таблиця 6.2 свідчить, що між групами молодих і зрілих респондентів немає ніяких істотних відмінностей, тоді як серед людей похилого значно менше тих, хто згоден з тим, що «всі повинні мати однакові права» і, відповідно, більше противників цієї думки. Примітно, що частка тих, кому важко відповісти на це питання, практично однакова у всіх групах (відмінність між групами в 2-3% знаходиться в межах статистичної похибки).

Ставлення до права на офіційну реєстрацію одностатевими парами своїх відносин і на виховання дітей значно чіткіше вказує на відмінності між різними віковими групами (табл. 6.3 та 6.4) — молодь є більш ліберальною, ніж зрілі і літні респонденти, при цьому частка тих, яким важко відповісти, так само залишається стабільною.

На особисте знайомство з геєм або лесбійкою також вказували переважно молоді люди (табл. 6.5), що узгоджується з попередніми даними про більшу ліберальність представників покоління «до 30».

Табл. 6.2. Розподіл думок жителів України різного віку (2011 р.) щодо визнання членів ЛГБТ-спільноти як рівноправних співгромадян, %

«На Вашу думку, жителі України, які мають гомосексуальну орієнтацію, повинні мати такі ж права, що й інші громадяни нашої країни?»	Молоді, N = 321	Зрілі, N = 447	Літні, N = 432
Так, всі повинні мати однакові права	43	39	27
Ні, повинні бути деякі обмеження	44	46	55
Важко відповісти	13	15	18

Табл. 6.3. Члени ЛГБТ-спільноти як рівноправні співгромадяни в контексті права на шлюб і сім'ю: думка респондентів різного віку, %

«Чи вважаєте Ви, що гомосексуальні пари повинні мати право реєструвати свої відносини подібно звичайній подружній парі?»	Молоді, N = 321	Зрілі, N = 447	Літні, N = 432
Так, повинні мати таке право	27	17	13
Ні, у жодному разі не можна давати такого права	56	64	70
Важко відповісти	17	19	16

Табл. 6.4. Члени ЛГБТ-спільноти як рівноправні співгромадяни в контексті права виховувати дітей: думка респондентів різного віку, %

«Чи вважаєте Ви, що гомосексуальні громадяни мають право виховувати дітей?»	Молоді, N = 321	Зрілі, N = 447	Літні, N = 432
Так	22	16	12
Ні	64	67	75
Важко відповісти	14	16	13

Табл. 6.5. Особисте знайомство з представником ЛГБТ-спільноти: думка респондентів різного віку, %

«Чи знайомі Ви особисто з яким-небудь гомосексуалом (геєм, лесбійкою)?»	Молоді, N = 321	Зрілі, N = 447	Літні, N = 432
Так	10	7	3
Ні	85	89	92
Важко відповісти	5	4	6

6.3. Рівень освіти

Отримані дані свідчать про прямий зв'язок рівня освіти респондента і його сприйняття ЛГБТ як рівноправних співгромадян — чим освіченіша людина, тим вона більш схильна погоджуватися з твердженням, що «жителі України, які мають гомосексуальну орієнтацію, повинні мати такі ж права, що й інші громадяни нашої країни» (табл. 6.6).

Табл. 6.6. Розподіл думок мешканців України з різним рівнем освіти (2011 р.) щодо визнання членів ЛГБТ-спільноти як рівноправних співгромадян, %

«На Вашу думку, жителі України, які мають гомосексуальну орієнтацію, повинні мати такі ж права, що й інші громадяни нашої країни?»	Початкова та незакінчена середня, $N = 118^a$	Повна середня, в т. ч. спеціальна, $N = 774^b$	Вища, в т. ч. незакінчена, $N = 308^c$
Так, всі повинні мати однакові права	20	34	46
Немає, повинні бути деякі обмеження	58	50	41
Важко відповісти	21	16	13

Примітки: ^a до 9 класів, ^b 10–12 класів, ^c бакалавр, спеціаліст, магістр, аспірантура, вчений ступінь

Абсолютно аналогічно розподіляються думки респондентів різного рівня освіти щодо права ЛГБТ офіційно реєструвати свої відносини (табл. 6.7) і виховувати дітей (табл. 6.8).

Табл. 6.7. Право на шлюб: розподіл думок мешканців України з різним рівнем освіти щодо визнання членів ЛГБТ-спільноти як рівноправних співгромадян, %

«Чи вважаєте Ви, що гомосексуальні пари повинні мати право реєструвати свої відносини подібно звичайній подружній парі?»	Початкова та незакінчена середня, $N = 118^a$	Повна середня, в т. ч. спеціальна, $N = 774^b$	Вища, в т. ч. незакінчена, $N = 308^c$
Так, повинні мати таке право	11	17	23
Ні, в жодному разі не можна давати такого права	69	66	57
Важко відповісти	19	16	19

Примітки: ^a до 9 класів, ^b 10–12 класів, ^c бакалавр, спеціаліст, магістр, аспірантура, вчений ступінь

Табл. 6.8. Право на виховання дітей: розподіл думок мешканців України з різним рівнем освіти щодо визнання членів ЛГБТ-спільноти як рівноправних співгромадян, %

«Чи вважаєте Ви, що гомосексуальні громадяни мають право виховувати дітей?»	Початкова та незакінчена середня, $N = 118^a$	Повна середня, в т. ч. спеціальна, $N = 774^b$	Вища, в т. ч. незакінчена, $N = 308^c$
Так	8	16	21
Ні	73	70	64
Важко відповісти	19	14	15

Примітки: ^a до 9 класів, ^b 10–12 класів, ^c бакалавр, спеціаліст, магістр, аспірантура, вчений ступінь

Вище було показано, що визнання ЛГБТ-співгромадян як рівноправних пов'язано, як правило, з особистим знайомством респондента із гомосексуальною людиною. Таблиця 6.9 демонструє, що рівень освіти респондентів не менш важливий, ніж наявність знайомих у місцевих ЛГБТ-спільнотах: при однаковій частці тих, хто вказав на досвід спілкування з яким-небудь геєм чи лесбійкою, респонденти з вищою освітою демонструють більший рівень підтримки рівноправності ЛГБТ, ніж респонденти з середньою освітою.

Табл. 6.9. Особисте знайомство з представником ЛГБТ-спільноти респондентів різного рівня освіти, %

«Чи знайомі Ви особисто з яким-небудь гомосексуалом (геєм, лесбійкою)?»	Початкова та незакінчена середня, $N = 118^a$	Повна середня, в т. ч. спеціальна, $N = 774^b$	Вища, в т. ч. незакінчена, $N = 308^c$
Так	2	7	7
Ні	91	89	88
Важко відповісти	6	4	5

Примітки: ^a до 9 класів, ^b 10–12 класів, ^c бакалавр, спеціаліст, магістр, аспірантура, вчений ступінь

Висновки до Глави 6

Наведені дані вказують на два основних фактори, з якими пов'язаний рівень суспільної підтримки ідеї повної громадянської рівноправності ЛГБТ-громадян — особисте знайомство з відкритим щодо своєї сексуальної орієнтації гомо- чи бісексуалом і рівень освіти респондентів, при цьому біологічна стать респондента, всупереч поширеній думці, на таку підтримку не впливає. Інші фактори, такі як сімейний стан, вид діяльності, рівень прибутку, релігійна самоідентифікація і т. п., або пов'язані з віком і освітою, або не утворюють достатнього для аналізу обсягу підвибірок (напр., респондентів, які віднесли себе до «невіруючих», було всього 31 людина).

Частина III.

Права ЛГБТ очима ЛГБТ:
соціологічне дослідження

7. Характеристики вибірки: хто наші респонденти

Під час інтернет-опитування було заповнено 1739 анкет, однак 18 визнано невалідними — як правило, такі анкети заповнені не до кінця, а в тих питаннях, на які респонденту пропонувалося відповісти у довільній формі (дати опис того, що ж саме сталося, коли, на думку опитаного, його права були порушені), містилися екстремістські заклики до знищення геїв і лесбійок¹. Таким чином, аналізований масив складається з 1721 анкети.

7.1. Стать біологічна і соціальна

В опитуванні взяли участь 82% чоловіків і 18% жінок (попри те, що населення України приблизно порівну розподіляється між чоловіками і жінками).

88% зазначили, що їх соціальна стать відповідає біологічній, проте 41 особа (2%) зарахувала себе до трансгендерів, а одній десятій було важко віднести себе до якоїсь із категорій. Слід сказати, що в цьому опитуванні вперше охоплено кілька десятків людей, чия біологічна стать не відповідає їхньому гендеру.

7.2. Вік

В табл. 7.1 наведено розподіл опитаних за віковими групами. Середній вік опитаних — 29 років (середній вік населення України становить 37 років), при цьому віковий діапазон простягається від 14 до 60 років. Найбільша кількість респондентів припадає на групу віком від 20 до 29 років.

Табл. 7.1. Розподіл опитаних за віковими групами, %

Вік, років	Вся вибірка, $N = 1378$	Чоловіки, $N = 1107$	Жінки, $N = 271$
до 19	7	6	14
20–29	54	53	60
30–39	28	30	22
40–49	9	10	3
50 і більше	2	2	<1

Серед жінок трохи вищою є частка молодих, ніж серед чоловіків (середній вік 29 і 26 років відповідно).

7.3. Регіон

Серед опитаних домінують жителі Центру, Півночі і Сходу України — столиця та найбільш урбанізовані регіони (табл. 7.2). Співвідношення чоловіків і жінок в різних регіонах не відрізняється.

¹Ці «хуліганські анкети», тим не менш, були використані як матеріал до Глави 11

Табл. 7.2. Розподіл опитаних за регіонами України, %

Регіон	Вся вибірка, <i>N</i> = 1686	Чоловіки, <i>N</i> = 1357	Жінки, <i>N</i> = 329
Центр ^а	20	20	19
Захід ^б	9	9	9
Схід ^с	19	19	18
Північ ^д	34	33	35
Південь ^е	16	16	16
НЕ УКРАЇНА	2	2	3

Примітки: ^а Вінницька, Дніпропетровська, Кіровоградська, Полтавська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська обл.;

^б Волинська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Черновицька обл.;

^с Донецька, Луганська, Харківська обл.;

^д Житомирська, Київська, Сумська обл.;

^е АР Крим, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська обл.

7.4. Розмір населеного пункту

Серед опитаних переважають мешканці середніх та великих міст, при цьому чоловіки і жінки розподіляються однаково (табл. 7.3).

Табл. 7.3. Розподіл опитаних за розміром населеного пункту, де вони мешкають, %

Населений пункт	Вся вибірка, <i>N</i> = 1686	Чоловіки, <i>N</i> = 1357	Жінки, <i>N</i> = 329
м. Київ	32	31	35
місто понад 500 тис. чол.	35	36	33
місто 100 тис. – 499 тис. чол.	21	20	22
місто 50 тис. – 99 тис. чол.	5	6	5
місто до 49 тис. чол.	4	4	3
сільська місцевість, СМТ	3	3	1

Цікаво зазначити, що згідно з документом «Глобальна статистика українського Інтернету» [94] на м. Київ припадає 58% інтернет-користувачів України. Таким чином, респонденти поза столицею виявилися більш активними.

Середній вік жителів різних за величиною населених пунктів, в цілому, однаковий. Виняток становлять тільки жителі сільської місцевості, чий середній вік вищий — 31 рік.

7.5. Освіта

Отримана вибірка характеризується дуже високим рівнем освіти — 70% закінчили вуз (ще 4% мають вчений ступінь), при цьому серед жінок вища, ніж серед чоловіків, частка тих, що мають вищу освіту (табл. 7.4).

Відмінності в рівні освіти респондентів за регіонами (табл. 7.5) виявляються тільки в частці людей, які мають вищу освіту — серед опитаних з Центру і Півночі України більше тих, хто закінчив вуз.

Табл. 7.4. Розподіл респондентів за рівнем освіти, %

«Ваша освіта?»	Вся вибірка, N = 1715	Чоловіки, N = 1377	Жінки, N = 333
Незакінчена середня	3	3	2
Середня	7	7	7
Середня спеціальна	17	18	16
Вища	69	68	72
Вчений ступінь	4 } 73	4	3

Табл. 7.5. Розподіл опитаних з різних регіонів за рівнем освіти, %

«Ваша освіта?»	Схід, N = 294	Захід, N = 174	Північ, N = 562	Центр, N = 310	Південь, N = 300
Незакінчена середня	3	3	3	2	4
Середня, в т. ч. спеціальна	28	23	22	23	25
Вища, в т. ч. вчений ступінь	69	73	76	75	72

7.6. Рід занять

Серед опитаних перше місце за чисельністю посідають підприємці та керівники (21%), трохи менше працівників гуманітарної сфери (19%). Значна також частка учнів або студентів (15%), див. табл. 7.6.

Табл. 7.6. Розподіл опитаних за родом їхніх занять, %, і середній вік відповідних підгруп, років

Рід занять	Вся вибірка, N = 1707	Чоловіки, N = 1374	Жінки, N = 328	Середній вік
Учень або студент	16	14	19	21
Працівник (на заводі, водій і т. п.)	4	4	3	28
Працівник сільського господарства	<1	<1	<1	30
Працівник гуманітарної сфери (викладач, журналіст, творча інтелігенція і т. п.)	19	18	26	31
Інженерно-технічний працівник	10	11	8	30
Працівник сфери обслуговування (перукар, офіціант і т. п.)	12	13	6	28
Службовець	9	9	9	31
Міліціонер, пожежник, військовий або ін. силовий підрозділ	1	2	<1	32
Підприємець, керівник	21	21	21	32
Безробітний	6	5	7	30
Пенсіонер	1	1	0	35

Чоловіки і жінки представлені в багатьох професіях по-різному. Так, серед робітників, працівників сфери обслуговування, пенсіонерів жінок менше, тоді як серед працівників гуманітарної сфери — більше. Важливо відзначити, що в частці тих респондентів, які себе визначили як підприємці (рід занять, не пов'язаний з «особливими умовами праці»), однаково представлені і жінки, і чоловіки.

7.7. Прибуток

Дві третини опитаних (36+33%) охарактеризували своє матеріальне становище як «в цілому, добре» (36%) або таке, коли «відсутні матеріальні труднощі», що передбачувано пов'язано з великою часткою респондентів з в/о і наявністю постійної зайнятості.

В порівнянні з результатами опитування репрезентативної вибірки населення України [95], респонденти цього дослідження виглядають надзвичайно благополучно (табл. 7.7). Очевидно, що наші дані характеризують лише тих людей, хто має більш-менш регулярний доступ до інтернету, а це, переважно, жителі столиці і великих міст, які мають середній або вище середнього прибуток.

Табл. 7.7. Оцінка матеріального стану опитаних в порівнянні з даними репрезентативного дослідження населення України, %

«Як би Ви оцінили свій матеріальний стан?»	Вся вибірка, N = 1713	Чоловіки, N = 1775	Жінки, N = 333	Населення України [95]
Ледве зводжу кінці з кінцями, іноді бракує коштів навіть на харчування	5	6	5	32
На харчування коштів вистачає, проте придбання одягу або взуття вже викликає труднощі	22	22	25	32
В цілому, на життя вистачає, однак не на цінні речі (меблі, холодильник)	36	36	35	25
Не відчуваю матеріальних труднощів за винятком особливо великих покупок (житло, автомобіль)	33	33	33	2
Матеріальних труднощів не відчуваю взагалі	3	3	3	2

Респонденти різної біологічної статі однаково розподілилися за рівнем свого прибутку.

Рівень прибутку виявився передбачувано пов'язаний з віком респондентів — серед людей молодше 25 років більше, ніж серед тих, чий вік становить 25 років і старше, осіб зі середнім і низьким рівнями прибутку.

7.8. Сімейний стан

Третина респондентів (36%) проживає з батьками, близько п'ятої частини (22%) живе самотійно, а ще чверть (25%) — з партнером своєї статі. З партнером протилежної статі живуть всього 6% (табл. 7.8).

З точки зору офіційного сімейного стану (табл. 7.9) більшість (82%) ніколи не перебувало в гетеросексуальному шлюбі. Слід сказати, що ця цифра схожа на результати попередніх досліджень [7, 8].

Серед жінок трохи менше, ніж серед чоловіків, тих, хто живе самотійно, і більше тих, що живуть з одностатевим партнером.

З точки зору регіональних відмінностей (табл. 7.10, 7.11) можна сказати, що на Сході та Півдні країни менше тих, хто ніколи не брав шлюб, на Сході та Півночі більше розлучених, при цьому живуть з одностатевим партнером більше на Півночі та Півдні.

Так само, як і в нашому попередньому дослідженні одностатевих партнерств [8], ми поставили респондентам питання про необхідність, з їхньої точки зору, існування офіційної реєстрації гомосексуальних пар.

Більше половини опитаних готові офіційно оформити свої відносини, при цьому серед жінок таких істотно більше — дві третини (табл. 7.12). Суттєво також, що серед жінок в три рази менше, ніж

Табл. 7.8. Фактичний сімейний стан опитуваних, %

«З ким Ви спільно живете і веде- те домашнє господарство?»	Вся вибірка, N = 1708	Чоловіки, N = 1370	Жінки, N = 333
Живу самостійно	21	23	14
Живу з партнером своєї статі ^a	24	22	33
Живу з партнером протилежної статі ^b	6	6	7
Проживаю з батьками/родичами	37	37	35
Проживаю з друзями	8	8	7
Інше	3	3	5

Примітки: ^a в анкеті для чоловіків цей варіант відповіді формулювався як «живу з партнером-чоловіком», а в анкеті для жінок — як «живу з партнеркою-жінкою»;

^b в анкеті для чоловіків цей варіант відповіді формулювався як «живу з партнеркою-жінкою», а в анкеті для жінок — як «живу з партнером-чоловіком»

Табл. 7.9. Юридичний сімейний стан опитаних, %

«Який Ваш офіційний сімейний ста- тус?»	Вся вибірка, N = 1713	Чоловіки, N = 1375	Жінки, N = 333
Ніколи не був (а) одружений/заміжня	82	83	79
Одружений/Заміжня	7	7	7
Розлучений (а) або вдівець/вдова	11	10	15

Табл. 7.10. Юридичний сімейний стан опитаних з різних регіонів України, %

«Який Ваш офіційний сімей- ний статус?»	Схід, N = 297	Захід, N = 174	Північ, N = 559	Центр, N = 310	Південь, N = 300
Ніколи не був (а) одружений/заміжня	82	85	85	85	76
Одружений/Заміжня	7	9	6	6	7
Розлучений (а) або вдівець/вдова	11	6	9	6	7

Табл. 7.11. Фактичний сімейний стан опитаних з різних регіонів України, %

«З ким Ви спільно живете і веде- те домашнє господарство?»	Схід, N = 291	Захід, N = 174	Північ, N = 561	Центр, N = 311	Південь, N = 298
Живу самостійно	22	18	21	23	20
Живу з партнером своєї статі ^a	23	17	27	20	29
Живу з партнером протилежної статі ^b	7	7	5	7	6
Проживаю з батьками/родичами	40	48	32	42	35
Проживаю з друзями	6	7	12	5	6
Інше	2	2	3	2	4

Примітки: ^a в анкеті для чоловіків цей варіант відповіді формулювався як «живу з партнером-чоловіком», а в анкеті для жінок — як «живу з партнеркою-жінкою»;

^b в анкеті для чоловіків цей варіант відповіді формулювався як «живу з партнеркою-жінкою», а в анкеті для жінок — як «живу з партнером-чоловіком»

серед чоловіків, тих, хто побоюється, що реєстрація одностатевого партнерства призведе до розкриття їх сексуальної орієнтації.

Табл. 7.12. Готовність опитаних офіційно зареєструвати стосунки в одностатевій парі, %

«Якщо б в Україні існував закон, що дозволяє реєструвати відносини в одностатевій парі [...], захотіли б Ви офіційно оформити такі відносини?»	Вся вибірка, N = 1688	Чоловіки, N = 684	Жінки, N = 221
Так, тому що це надасть нашій парі такі ж права, якими володіють партнери в звичайному шлюбі	54	50	67
Ні, тому що я перебуваю в гетеросексуальному шлюбі	3	3	5
Ні, я б не хотів оформляти відносини, тому що боюся, що таким чином буде розкрита моя сексуальна орієнтація і я зазнаю публічного осуду	13	15	4
Ні, я просто не бачу необхідності реєструвати мої стосунки з моїм партнером	17	19	11
У мене немає постійного партнера	13	13	13

Одним з результатів дослідження одностатевих партнерств було те, що люди, які перебували в шлюбі або мають досвід співжиття, були б менш готові офіційно реєструвати свої стосунки, ніж ті, у кого немає досвіду шлюбу або співжиття.

Як видно з табл. 7.13, сама по собі наявність досвіду перебування в шлюбі не впливає на бажання зареєструвати стосунки, що склалися в одностатевій парі: так, однакові частки і тих, хто ніколи не перебував у шлюбі, і розлучених/вдівців готові зареєструвати свої відносини (з цього також випливає, що вік респондентів не пов'язаний з готовністю легалізувати гомосексуальну пару).

Табл. 7.13. Готовність опитаних з різним юридичним сімейним станом офіційно зареєструвати стосунки в одностатевій парі, %

«Якщо б в Україні існував закон, що дозволяє реєструвати відносини в одностатевій парі [...], захотіли б Ви офіційно оформити такі відносини?»	Ніколи не був (а) одружений/заміжня, N = 1388	Одружений чи заміжня, N = 115	Розлучений(а) або вдівець/вдова, N = 180
Так, тому що це надасть нашій парі такі ж права, якими володіють партнери в звичайному шлюбі	55	26	59
Ні, тому що я перебуваю в гетеросексуальному шлюбі	1	33	1
Ні, я б не хотів оформляти відносини, тому що боюся, що таким чином буде розкрита моя сексуальна орієнтація і я зазнаю публічного осуду	14	8	11
Ні, я просто не бачу необхідності реєструвати мої стосунки з моїм партнером	17	20	15
У мене немає постійного партнера	13	13	13

7.9. Сексуальна орієнтація

Серед респондентів і респонденток по-різному розподілилися відповіді на питання про сексуальну привабливість представників різних статей (табл. 7.14): серед чоловіків було більше, ніж серед жінок, тих, кого приваблюють особи виключно своєї статі.

Табл. 7.14. Розподіл респондентів різної статі за ступенем сексуальної привабливості людей різної статі, %

«Хто приваблює Вас в сексуальному плані?»	Чоловіки, N = 1379	Жінки, N = 332
Виключно особи своєї статі ^a	63	49
В основному особи своєї статі, але іноді й протилежної ^b	27	30
Чоловіки і жінки в рівній мірі	5	8
В основному особи протилежної статі, але іноді й своєї ^c	2	8
Виключно особи протилежної статі ^d	2	4
Важко відповісти	1	1

Примітки: ^a в анкеті для чоловіків цей варіант відповіді формулювався як «виключно чоловіки», а в анкеті для жінок — як «виключно жінки»;

^b в анкеті для чоловіків цей варіант відповіді формулювався як «в основному чоловіки, але іноді й жінки», а в анкеті для жінок — як «в основному жінки, але іноді й чоловіки»;

^c в анкеті для чоловіків цей варіант відповіді формулювався як «в основному жінки, але іноді й чоловіки», а в анкеті для жінок — як «в основному чоловіки, але іноді й жінки»;

^d в анкеті для чоловіків цей варіант відповіді формулювався як «виключно жінки», а в анкеті для жінок — як «виключно чоловіки»

Можливо, це пов'язано з двома факторами. По-перше, середній вік чоловічої частини вибірки вище, у порівнянні з жіночою частиною, тобто більш ймовірно, що сексуальні уподобання устоялися. По-друге, можливо, що жіноча сексуальність має більш розмитий характер (частіше зустрічаються різні варіанти бісексуальності).

Висновки до Глави 7

Отримана вибірка не відображає соціально-демографічних особливостей ні населення України в цілому, ні тієї частини, яка має регулярний доступ і активно користується мережею Інтернет. Так, серед опитаних чоловіків вчетверо більше, ніж жінок, середній вік вибірки значуще нижче, третина респондентів становлять жителі столиці і половину — жителі середніх і великих міст Центру, Півдня і Сходу країни. Дві третини вибірки становлять люди з вищою освітою, що працюють в гуманітарній сфері або як приватні підприємці, що мають достатній або високий рівень прибутку.

Характеристики сімейного стану опитаних, в цілому, відображають дані виконаних раніше досліджень ЛГБТ-громадян. Так, більшість ніколи не перебувала в офіційному гетеросексуальному шлюбі, третина в даний час живе з батьками, чверть — з партнером своєї статі і близько п'ятої частини — самотійно.

Більше половини були б готові офіційно зареєструвати нинішні відносини зі своїм одностатевим партнером в тому випадку, якщо б така можливість була передбачена в законодавстві.

8. Відкритість щодо СОГІ та зв'язки з ЛГБТ-спільнотою

Стереотип — це усталене ставлення до подій, що відбуваються, деякий прийнятий в історичній спільності зразок сприйняття, фільтрації, інтерпретації при розпізнаванні елементів навколишнього світу, заснований на попередньому досвіді [96].

Стереотипи дозволяють економити розумові зусилля і час, необхідний для прийняття рутинних рішень. Саме вони лежать в основі гетероцентристського дискурсу, тобто сприйняття «за замовчуванням» будь-якої людини як гетеросексуальної. До тих пір, поки чоловік чи жінка не демонструє (в тому числі своїм зовнішнім виглядом) свою «іншу» сексуальну орієнтацію або гендерну ідентичність, він чи вона сприймається як гетеросексуал і, відповідно, щодо нього або неї не вмикаються суспільно-психологічні механізми, спрямовані на усунення відмінностей [97].

Таким чином, при вивченні фактів упередженого ставлення, дискримінації та порушення прав (в тому числі злочинів на підставі ненависті) важливо враховувати аспект відкритості респондентів, видимості (як взагалі, так і в кожному конкретному випадку) його відмінностей від стереотипно-гетеросексуального образу.

8.1. Відкритість

Більшість респондентів визначили свою відкритість як проміжну між «можу сказати всім» і «приховую від усіх», при цьому жінки менше вважають за потрібне приховувати свою орієнтацію, ніж чоловіки (табл. 8.1).

Табл. 8.1. Коло людей, яким опитані готові розповісти про свою сексуальну орієнтацію, %

«Кому Ви можете розповісти про свою сексуальну орієнтацію?»	Вся вибірка, <i>N</i> = 1711	Чоловіки, <i>N</i> = 1374	Жінки, <i>N</i> = 332
Я приховую це від усіх	8	9	4
Про це знає лише вузьке коло друзів гомосексуальної/бісексуальної орієнтації	26	30	11
Приховую від більшості людей, тим не менш говорив про це деяким близьким гетеросексуалам (друзям/родичам/колегам)	32	32	35
Не приховую, але й не вважаю за потрібне говорити про це всім	27	25	38
Можу сказати про це всім, хто мене оточує	6	5	12

Слід зазначити, що в попередньому опитуванні ЧСЧ з питань порушення прав в контексті ВІЛ [5] значно більша частка респондентів (53%, *N* = 308) вибрала варіант «Не приховую, але й не вважаю за потрібне першим про це говорити», а також варіант «приховую від усіх» (39%). Можливо, ці відмінності пов'язані зі способом рекрутування респондентів: опитування Центру соціальних експертиз мав справу з чоловіками-клієнтами і волонтерами громадських організацій, які погодилися особисто зустрітися з інтерв'юером (отже, їх ступінь відкритості вище), тоді як нинішнє опитування відображає стиль життя і погляди ЛГБТ-користувачів соціальних мереж (менша відкритість, яка підтверджується даними табл. 8.2).

Табл. 8.2. Коло людей, яким опитані готові розповісти про свою сексуальну орієнтацію, серед респондентів, які користуються і не користуються Інтернетом, щоб підтримувати контакти з іншими ЛГБТ, %

«Кому Ви можете розповісти про свою сексуальну орієнтацію?»	Я спілкуюся з іншими гомосексуалами через Інтернет»	
	Ні, N = 397	Так, N = 1311
Я приховую це від усіх	13	6
Про це знає лише вузьке коло друзів гомосексуальної/бісексуальної орієнтації	25	27
Приховую від більшості людей, тим не менш говорив про це деяким близьким гетеросексуалам (друзям/родичам/колегам)	26	34
Не приховую, але й не вважаю за потрібне говорити про це всім	26	28
Можу сказати про це всім, хто мене оточує	10	5

Середній вік респондентів з різним ступенем відкритості щодо СОГІ однаковий. Разом з тим, відкритість пов'язана з сімейним станом (серед одружених вдвічі більше тих, які «переховуються від усіх», ніж серед тих, хто ніколи не перебував у шлюбі, табл. 8.3), розміром населеного пункту (чим менше населений пункт, тим більше там респондентів, які «приховують це від усіх», табл. 8.4), а також з сексуальною орієнтацією респондентів (табл. 8.5).

Табл. 8.3. Коло людей, яким опитані з різним юридичним сімейним станом готові розповісти про свою сексуальну орієнтацію, %

«Кому Ви можете розповісти про свою сексуальну орієнтацію?»	«Який Ваш офіційний сімейний статус?»		
	Ніколи не був(ла) одружений/заміжня, N = 1404	Одружений/Заміжня, N = 118	Розлучений(а) або вдова, N = 181
Я приховую це від усіх	8	18	4
Про це знає лише вузьке коло друзів гомосексуальної/бісексуальної орієнтації	26	28	28
Приховую від більшості людей, тим не менш говорив про це деяким близьким гетеросексуалам (друзям/родичам/колегам)	34	23	24
Не приховую, але й не вважаю за потрібне говорити про це всім	27	23	36
Можу сказати про це всім, хто мене оточує	6	8	7

Слід зазначити, що запропоновані респондентам варіанти відповіді на запитання «Кому Ви можете розповісти про свою сексуальну орієнтацію?» не утворюють однорідної послідовності — з одного боку, частина відповідей описує суб'єктивне ставлення опитаного до опозиції «приховувати/не приховувати», з іншого — вказує на фактичне коло людей, яким відома СОГІ респондента. В деяких випадках

Табл. 8.4. Коло людей, яким опитані з різних за величиною населених пунктів готові розповісти про свою сексуальну орієнтацію, %

«Кому Ви можете розповісти про свою сексуальну орієнтацію?»	м. Київ, N = 538	місто з населенням 100 тис. чол. і вище ^a , N = 931	населені пункти менше 100 тис. чол., в т. ч. сільська місцевість, N = 200
Я приховую це від усіх	5	10	13
Про це знає лише вузьке коло друзів гомосексуальної/бісексуальної орієнтації	22	27	35
Приховую від більшості людей, тим не менш говорив про це деяким близьким гетеросексуалам (друзям/родичам/колегам)	33	33	27
Не приховую, але й не вважаю за потрібне говорити про це всім	32	25	21
Можу сказати про це всім, хто мене оточує	8	5	5

Примітка: ^a попередня перевірка показала, що розподіли відкритості респондентів з міст з населенням 500 тис. чол. і вище і з міст з населенням від 100 тис. до 499 тис. чол. не відрізняються (аналогічні результати отримані і в дослідженні одностатевих партнерств в Україні [8])

Табл. 8.5. Коло людей, яким опитані з різною сексуальною орієнтацією готові розповісти про свою сексуальну орієнтацію, %

«Кому Ви можете розповісти про свою сексуальну орієнтацію?»	«Хто приваблює Вас в сексуальному плані?»		
	Виключно особи свої статі ^a , N = 1073	В осн. особи своєї статі, але іноді й протилежної ^b , N = 474	Чоловіки та жінки в рівній мірі, N = 99
Я приховую це від усіх	5	9	21
Про це знає лише вузьке коло друзів гомосексуальної або бісексуальної орієнтації	25	29	33
Приховую від більшості людей, тим не менш говорив про це деяким близьким гетеросексуалам (друзям/родичам/колегам)	32	38	24
Не приховую, але й не вважаю за потрібне говорити про це всім	32	22	18
Можу сказати про це всім, хто мене оточує	6	3	3

Примітки: ^a в анкеті для чоловіків цей варіант відповіді формулювався як «виключно чоловіки», а в анкеті для жінок — як «виключно жінки»;

^b в анкеті для чоловіків цей варіант відповіді формулювався як «в основному чоловіки, але іноді й жінки», а в анкеті для жінок — як «в основному жінки, але іноді й чоловіки».

така неузгодженість досягає рівня різкого протиріччя (напр., людина прагне «все приховати» і вірить в результативність своїх зусиль, але його зовнішній вигляд і особливості поведінки видають його з головою, що впливає на відношення з оточуючими).

За більш надійний індикатор можуть правити відповіді на питання, що стосуються конкретних фактів упередженого ставлення, дискримінації і порушення прав (див. Главу 9), а саме той варіант, коли респондент, зіткнувшись в останні три роки з якоюсь службою (напр., з міліцією, медпрацівниками і т. п.), заперечує наявність у працівників цієї служби будь-яких відомостей або підозр щодо своєї негетеросексуальної орієнтації.

8.2. Зв'язки зі спільнотою

Більша частина контактів респондентів з ЛГБТ-спільнотою здійснюється (табл. 8.6) через друзів (82%) і, цілком несподівано, як участь в роботі місцевих ЛГБТ-організацій і неформальних груп (82%). Ймовірно, така аномально висока залученість в громадську активність пов'язана з тим, що запрошення до участі в цьому опитуванні поширювалося переважно через діючі організації та групи і, таким чином, охопленими виявилися їхні члени, волонтери і клієнти.

Табл. 8.6. Популярність різних способів встановлення нових контактів і підтримання існуючих з іншими ЛГБТ-громадянами, %

«Які контакти з українською ЛГБТ-спільнотою Ви підтримуєте?»	Вся вибірка, N = 1720	Чоловіки, N = 1368	Жінки, N = 327
Маю друзів серед геїв та/або лесбіянок	82	81	85
Іноді ходжу в гей-клуби/на «тематичні» вечірки у друзів	54	53	57
Іноді відвідую «плішки»	13	13	11
Приймаю посильну участь в роботі ЛГБТ-організацій чи груп	82	81	85
Спілкуюся з іншими гомосексуалами через Інтернет	54	53	58
Маю тільки випадкові сексуальні контакти	13	13	11
Намагаюся взагалі не контактувати	12	10	23

Примітка: сума по стовпцях більше 100%, оскільки респондент міг обрати кілька варіантів відповідей

Друге місце посідають гей-клуби або приватні вечірки та Інтернет (по 54%). Замикають список контакти через плішки, випадкові контакти і спроби з спільнотою не контактувати (12–13%).

В цілому, респонденти різної статі однаково розподілилися за використовуваними способами контакту з місцевими ЛГБТ-спільнотами, єдина яскрава відмінність — ті, хто прагне таких контактів уникати: серед чоловіків таких вдвічі менше, ніж серед жінок.

Вік респондентів, сімейний стан, прибуток та рівень освіти не пов'язані з униканням контактів. Значущі зв'язки (крім згаданої вище відмінності чоловіків і жінок) знайдено з розміром населеного пункту (мешканці міст з населенням від 100 тис. до 1 млн. чоловік істотно частіше говорили, що вони «вважають за краще не контактувати», у порівнянні з жителями м. Києва) і відкритістю щодо СОГІ (серед тих, хто вважають за краще не контактувати, більше відкритих респондентів [варіанти «Не приховую, але й не вважаю за потрібне говорити про це всім» і «Можу сказати про це всім, хто мене оточує»]).

Друзі серед геїв та/або лесбійок. Залученість індивіда до спільноти базується на наявності персональних зв'язків з іншими членами цієї спільноти. При цьому комунікація людей всередині спільноти є більш інтенсивною, ніж поза нею.

Важливо, що приблизно п'ята частина респондентів зазначила, що у них немає друзів серед геїв та/або лесбійок. Таким чином, досить значна група веде життя звичайних громадян, спілкуючись переважно з гетеросексуальними друзями, товаришами, колегами, співробітниками і знайомими.

Важливо також, що всі, хто вказав на свою участь в роботі ЛГБТ-організацій або груп, мають друзів серед геїв та/або лесбійок. Цей, здавалося б, тривіальний факт свідчить про те, що місцеві ЛГБТ-організації/групи відіграють роль центрів кристалізації місцевих же ЛГБТ-спільнот.

Ті респонденти, які не підтримують дружніх стосунків з іншими ЛГБТ-громадянами, час від часу відвідують гей-клуби або «тематичні» вечірки (17%), плішки (6%), з'являються в ЛГБТ-організаціях/групах (4%). Однак значно частіше вони спілкуються з іншими геями та/або лесбійками через Інтернет (53%) або мають тільки випадкові сексуальні контакти (22%). Отже, ця група респондентів не виключена повністю з життя собі подібних, хоча ці зв'язки є у багатьох випадках заочними (Інтернет) або деперсоналізованими (гей-клуб, плішка, випадковий секс).

Порівняймо дві групи опитаних. Першу складуть ті, у яких немає друзів-геїв та/або лесбійок, другу — ті, хто підтримує дружні контакти з іншими гомо-/бісексуалами.

У першій відчутно більше людей, що визначають свою сексуальну орієнтацію фразою «в сексуальному плані приваблюють, в основному, особи протилежної статі, але іноді й своєї», ніж у другій (8 і 2% відповідно), і менше тих, хто каже, що «приваблюють виключно особи своєї статі» (48 і 64% відповідно).

В першій групі більше, ніж у другій, приховують свою орієнтацію від усіх (27 і 4% відповідно), менше живуть з партнером своєї статі (12 і 27% відповідно) і, відповідно більше — з партнером протилежної статі (12 і 5% відповідно).

Розподіл віку, статі, регіону, розміру населеного пункту, освіти, роду занять і матеріального положення не відрізняються в цих двох групах.

Гей-клуб/«тематичні» вечірки. Взагалі кажучи, це — різні з точки зору наявності/відсутності попередніх знайомств заходи. Перший є комерційним закладом, куди може прийти будь-хто, якщо у нього/неї є гроші і час. Друга призначена для вузького кола людей, відбувається на чийсь квартирі і вимагає хоч би поверхневого знайомства з її господарем або друзями господаря. На жаль, укладачі опитувальника не відокремили їх одне від одного, тому можна лише припускати, що респонденти з великих міст, в яких є гей-клуби, відповідаючи на це питання позитивно, мали на увазі саме клуби, а з невеликих міст — приватні «тематичні» вечірки.

Плішка. Субкультурі української чоловічої плішки присвячено кілька публікацій [98, 99, 100]. Відомо, що ядро плішки складають добре знайомі між собою люди; разом з тим, плішка є відкритим простором, артефакти якого (напр., написи на стінах туалету з номером телефону) можуть потрапити на очі будь-кому. Таким чином, плішка, з одного боку, є точкою комунікації частини місцевої ЛГБТ-спільноти і кристалізації ідентичності її членів, а з іншого — місцем, де можна, не витрачаючи час на ритуали знайомства і залицяння, реалізувати потребу в одностатевому сексі.

Розгляньмо дві групи респондентів. Люди з першої підтримують контакти з ЛГБТ-спільнотою через плішки, а люди з другої — заперечують це.

В першій групі більше, ніж у другій, тих, у кого є друзі-геї та/або лесбійки (91 і 80% відповідно), більше частка тих, хто має тільки випадкові сексуальні контакти (21 і 12% відповідно), більше людей з низьким достатком (рис. 8.1), а також тих, що мають середньо-спеціальну освіту (23 і 16% відповідно).

Серед тих, хто ходить на плішки, менше мешканців столиці з одного боку і невеликих населених пунктів з іншого (рис. 8.2), але більше людей з середніх і великих міст. Це, ймовірно, пов'язано з тим, що в столиці розвинена система альтернативних плішці способів підтримки зв'язку з іншими гомо-/бісексуалами, напр. є клуби і організації, а в зовсім невеликих населених пунктах плішки немає.

ВІЛ-сервісна робота з ЧСЧ часто в Україні орієнтується саме на відвідувачів плішок, що видно і з наших даних: в першій групі більше, ніж у другій, респондентів, які беруть посильну участь в роботі місцевої ЛГБТ-організації або групи (22 і 11% відповідно).

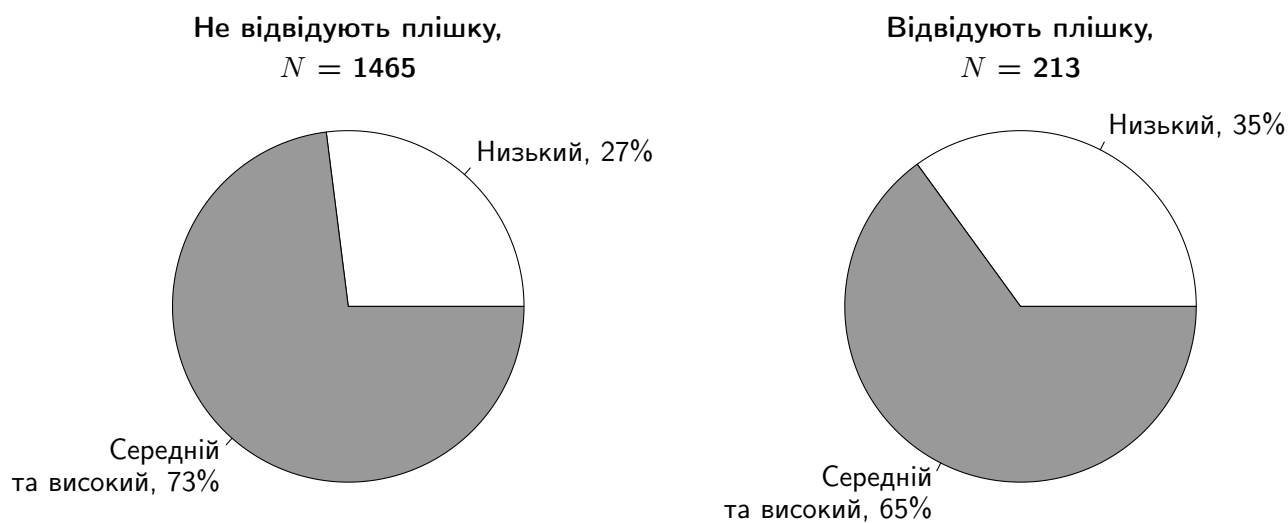
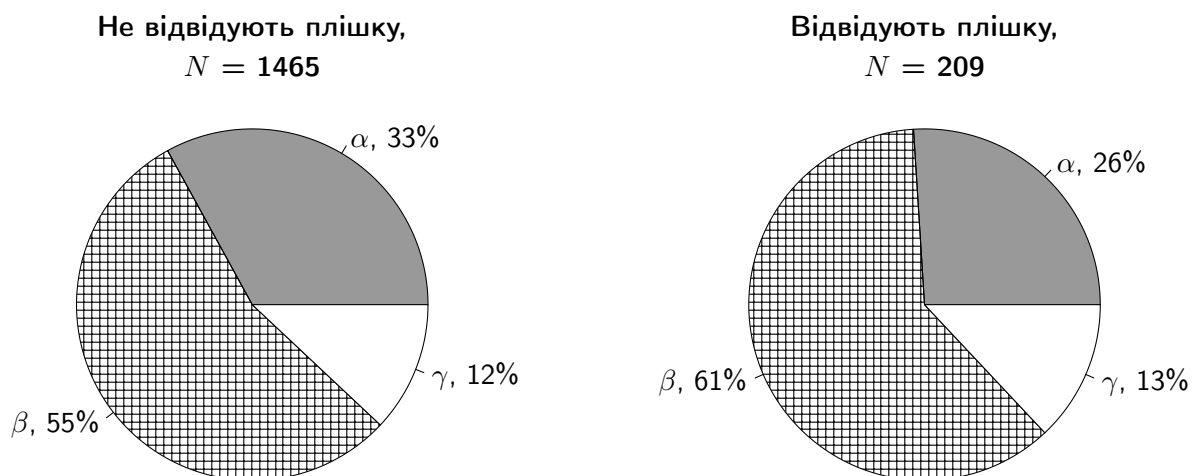

Рис. 8.1. Розподіл підгруп респондентів, які відвідують і не відвідують плішку, за рівнем достатку

α — м. Київ, β — місто з населенням 100 тис. чол. і вище, γ — населені пункти менше 100 тис. чол., в т. ч. сільська місцевість.

Рис. 8.2. Розподіл підгруп респондентів, які відвідують і не відвідують плішку, за розміром населеного пункту, в якому вони проживають

Люди різного віку, статі і сімейного стану однаково представлені серед тих респондентів, які відвідують і не відвідують плешку

Висновки до Глави 8

Більшість опитаних визначили свою відкритість як проміжну між готовністю розповісти всім про свою сексуальну орієнтацію і спробами не говорити про це нікому. При цьому більшу ступінь відкритості демонструють респонденти, які не перебувають у шлюбі (неодружені та розведені/вдови), жителі великих міст і ті, які відчувають сексуальний потяг виключно до людей своєї статі.

Контакти респондентів з місцевими ЛГБТ/ЧСЧ/ЖСЖ-спільнотами реалізуються переважно як дружні/приятельські зв'язки з іншими гомо-/бісексуалами, участь у роботі місцевої громадської організації чи ініціативної групи, проведення часу на дискотеках або в спеціалізованих гей-клубах, а також через Інтернет. При цьому одна і та ж людина використовує, як правило, відразу декілька таких шляхів комунікації.

Окремо стоїть плішка, можливостями якої користується лише 13% опитаних. Ці люди демонструють значущі відмінності від інших респондентів за достатком, рівнем освіти і за розміром свого населеного пункту.

9. Сфери порушення прав, дискримінації, упередженого ставлення і злочинів на підставі ненависті проти ЛГБТ

61% респондентів заявили, що вони хоча б один раз за останні три роки стикалися з проявами порушень своїх прав або дискримінацією на підставі сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності. А серед тих, про чию негетеросексуальність знали або здогадувалися оточуючі, цей показник досяг 89%.

9.1. Правоохоронні органи

50% опитаних за останні три роки не стикалися з міліцією. З тих, хто стикався з міліцією, 23% сказали, що їх права ніяк не були порушені, незважаючи на те, що міліція знала або здогадувалася про сексуальну орієнтацію респондента, і ще 40% — що права не порушувалися, оскільки представники правоохоронних органів не знали і не здогадувалися про гомо-/бісексуальність респондента.

При взаємодії 60% респондентів з міліцією, остання, на думку опитаних, знала або здогадувалася про їх негетеросексуальну орієнтацію. При цьому в 77% випадків (397 з 516 осіб) права опитаних¹ так чи інакше були порушені.

Розподіл опитаних, чиї права в зв'язку з СОГІ порушувалися або не порушувалися (незважаючи на те, що міліція знала або здогадувалася про гомо-чи бісексуальність людини), не пов'язаний з віком респондента, його статтю, фактичним і офіційним сімейним станом.

З табл. 9.1 видно, що респонденти – мешканці Півночі України, представлені переважно киянами, частіше, ніж жителі інших регіонів, вказували, що їхні стосунки з міліцією відбувалися в рамках закону. Водночас на Сході країни зафіксовано більшу частку утисків з боку співробітників правоохоронних органів за ознаками СОГІ. Проте всі ці відмінності (навіть між Заходом і Сходом) є статистично малозначущими.

Табл. 9.1. Розподіл опитаних з різних регіонів України в залежності від наявності або відсутності у них досвіду утисків з боку правоохоронних органів за останні три роки, %

«Які випадки утисків Ви відчували з боку міліції (або інших правоохоронних органів)? — Не було нічого з перерахованого. Міліція знала (чи здогадувалася) про мою сексуальну орієнтацію і ставилась до мене в рамках закону»	Схід, N = 101	Захід, N = 41	Північ, N = 161	Центр, N = 91	Південь, N = 90
Ні	82	66	74	80	76
Так	18	34	26	20	24

Рівень матеріального благополуччя цілком чітко пов'язаний з питомою вагою утисків з боку міліції за ознакою СОГІ серед опитаних (табл. 9.2) — чим більш матеріально-благополучною є людина, тим для неї нижча ймовірність зіткнутися з незаконними діями правоохоронних органів. Гіпотетично це

¹ Нагадаємо, що ця цифра відноситься до тієї категорії опитаних, яка стикалася протягом останніх трьох років з міліцією, при цьому працівники правоохоронних органів знали або здогадувалися про негетеросексуальність людини.

може бути пов'язано з самими різними факторами. Напр.: добре одягнена людина менше приверне увагу рядових патрульно-постової служби; людина, яка добре заробляє, більш впевнено (менш віктимно) себе веде при взаємодії з міліцією, що пов'язано і з більш високим рівнем освіти; людина, яка добре заробляє, менш схильна відвідувати плішки, тобто його контакти з патрульно-постовою службою зведені до мінімуму. Кожна з цих гіпотез потребує перевірки, що може бути предметом окремого дослідження.

Табл. 9.2. Розподіл опитаних з різним матеріальним станом залежно від наявності або відсутності у них досвіду утисків з боку правоохоронних органів за останні три роки, %

«Які випадки утисків Ви відчували з боку міліції (або інших правоохоронних органів)? — Не було нічого з перерахованого. Міліція знала (чи здогадувалася) про мою сексуальну орієнтацію і ставилась до мене в рамках закону»	На харчування коштів вистачає, але придбання одягу чи взуття викликає труднощі, $N = 116$	В цілому на життя вистачає, але ні на цінні речі (меблі, холодильник), $N = 165$	Не відчуваю матеріальних труднощів за виключенням особливо великих покупок (житло, автомобіль), $N = 67$
Ні	80	78	69
Так	20	22	31

Примітка: крайні варіанти рівня доходів («ледь зводжу кінці з кінцями...» і «матеріальних труднощів не відчуваю взагалі») в таблиці не наведені через їх малонаповненість (41 і 18 чол. відповідно)

З усіх розглянутих в попередньому розділі способів комунікації респондентів з місцевими спільнотами ЛГБТ/ЧСЧ/ЖСЖ тільки плішка є досить відкритою зовнішньому світові і саме там слід було б очікувати велику частку випадків утисків з боку міліції (наряди ППС патрулюють парки, тому контакти з ними там більш вірогідні). Однак наші дані не підтверджують цього припущення: як серед людей, які ходять на плішки, так і серед тих, які уникають її, частки постраждалих від міліції однакові. Те ж саме стосується і всіх інших способів комунікації.

Найбільш частим (табл. 9.3) було проведення особистого огляду речей без дотримання процесуальних норм (38%) і упереджене ставлення, словесні образи і психологічний тиск (39%).

В зібраних даних також привертає увагу те, що жінки значно рідше, ніж чоловіки, вказували на випадки порушення своїх прав.

Виходячи із перелічених вище дій чи випадків бездіяльності співробітників правоохоронних органів, виявлених під час нинішнього опитування, можна виділити наступні порушення основних прав і свобод людини:

- заборона дискримінації (ст. 24 Конституції України, ст. 14 ЄКПЛ);
- заборона зловживання правами (ст. 17 ЄКПЛ);
- право на ефективні засоби правового захисту (ст. 13 ЄКПЛ);
- право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 32 Конституції, ст. 8 ЄКПЛ);
- право на свободу і особисту недоторканність (ст. 29 Конституції, ст. 5 ЄКПЛ);
- заборона катувань і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження (ст. 28 Конституції, ст. 3 ЄКПЛ);
- право на приватну власність (ст. 41 Конституції, ст. 1 Протоколу 1 до ЄКПЛ).

Табл. 9.3. Розподіл випадків порушення прав респондентів з боку міліції за останні три роки, %

«Які випадки утисків Ви відчували з боку міліції (або інших правоохоронних органів)?»	Вся вибірка, N = 397	Чоловіки, N = 361	Жінки, N = 35
Міліціонери ставилися до мене упереджено, ображали і чинили інші форми психологічного тиску	39	40	20
Міліція або прокуратура відмовлялися мені в захисту моїх прав (наприклад, відмовлялися приймати заяву і розслідувати вчинене по відношенню до мене правопорушення/злочин)	9	9	9
Міліціонери шантажували мене чи погрожували розголосити інформацію про мою сексуальну орієнтацію (наприклад, для вимагання грошей)	24	26	9
Співробітники міліції проводили особистий огляд мене і/або моїх речей без дотримання процесуальних норм (наявність понять, складання протоколу)	38	41	14
В міліції у мене вимагали інформацію про інших гомосексуалів (наприклад, вилучали мобільний телефон для перепису з нього даних)	21	22	9
В міліції мене примусово фотографували і/або знімали відбитки пальців (без пред'явлення мені офіційної постанови)	20	21	9
До мене застосовували неправомірне фізичне насильство			
співробітники правоохоронних органів або це відбулося в міліції при їх потуранні (побої, знущання, тортури)	9	9	6
Мене сексуально домагалися співробітники правоохоронних органів або це сталося в міліції при їх потуранні (без згвалтування)	4	4	0
Мене згвалтували співробітники правоохоронних органів або це сталося в міліції при їх потуранні	2	2	3
Інше	<1	<1	<1

Примітка: сума по стовпцях більше 100%, оскільки респондент міг обрати кілька варіантів відповідей

Табл. 9.4. Узагальнення наведених респондентами описів проблем, з якими їм довелося зіткнутися при взаємодії з міліцією, %

Категорія	N = 144
З міліцією не стикався(-лась) або нічого не було	31
З міліцією стикався(-лась), але це не пов'язано з СОГІ	14
Образливе ставлення, глузування в зв'язку з явною або передбачуваною СОГІ	10
Обшук без понять і протоколу	6
Хабарі, вимагання, шантаж	6
Побиття співробітниками міліції, катування, загроза побиття або тортур	6
«Навішування нерозкритих справ»	5
Збір даних під виглядом розробки іншого злочину	4
Неправомірне, з т. з. потерпілого, затримання («просто так»)	4
«Ловля на живця»	3
Загроза розкриття конфіденційної інформації або її розкриття	3
Затримання за секс поза будинку	2
Відмова в правовій допомозі	2
«Телефонне право» і боязнь рядовими міліціонерами реакції свого начальства	1
Згвалтування	<1
Позитивні відгуки: незважаючи на знання Согі респондента, міліція діяла в рамках закону і етики	1
Різне (емоції, незакінчені фрази, неясна суть висловлювання і т. п.)	16

Примітка: сума не дорівнює 100 %, оскільки в одному описі могло мати декілька категорій

Всім учасникам нинішнього опитування було запропоновано детальніше описати свій досвід спілкування з міліцією. Отримано 144 відповіді, які можна розподілити за наступними категоріями (табл. 9.4).

Слід зазначити, що переважна більшість цих відповідей не містила конкретики, напр. «разводят, подставы делают» (чоловік, 27 років, Одеська обл.), отже їх не можна використовувати як доказову базу для роботи з конкретними посадовцями на місцях. Таким чином, подібні нинішньому інтернет-опитуванню в жодному разі не можуть замінити кропіткої роботи з потерпілими для того, щоб зафіксувати важливі обставини правопорушень.

В деяких випадках респонденти звинувачували самих себе та/або хоча б частково виправдовували дії своїх кривдників:

Вежливо² предупредили о том что я с Другом нарушаю ПравоПорядок и удалились. Мы действительно нарушали;) Р. С. Лично моё мнение. Большинство проблем с Органами ПравоПорядока из-за Самих Нарушителей. Это провакационные действия любого направления. Спасибо за внимание (чоловік, 25 років, Дніпропетровська обл.)

Милиция — это не место для демонстрации своих манер и вычурных поз... Если человек не может обойтись без деградантской клоунады, то к нему будут относиться как к клоуну даже в серьёзных местах... Обратившись к сотрудникам милиции для решения проблемы, не нужно демонстрировать им нарочито маникюрчик и строить глазки... Стоит помнить, что ГЕЙ и ПИДОР — это такие же разные вещи, как например ЖЕНЩИНА И ШАЛАВА... Если в милицию обратится женщина, которую изнасиловали, то сотрудники милиции примут меры... Но если придёт манерная размалёванная шалава, то как вы думаете, какое к будет отношение к такой дамочке??? С гомосексуалистами также... (чоловік, вік не вказано, Київська обл.)

²Тут і надалі ми зберігаємо орфографію і пунктуацію респондентів в недоторканності.

Віктимізація і внутрішня гомофобія проявляються також у тому, що частина респондентів вважає за необхідне «не виділятися», «бути як усі», тобто приховувати свою негетеросексуальність:

Я сталкиваюсь только с работниками ГАИ. Работники государственных служб для меня — такие же посторонние люди, которые могут быть для меня опасны. Не вижу смысла ходить с душой нараспашку (жінка, 33 роки, Харківська обл.)

Ну, дело было года два назад. Я со своим парнем пил кофе в авто. Припарковались в парке КПИ, подъехало авто ППС, постучала в окна. Не заметив мы засмущались. Особенно мой парень. Потом начались распросы, просили осмотреть багажник одежду и т. п., но в силу того что я юриск, то все это вскоре присек. От чего у милиционеров сложилось мнение, будто я нервничаю, начали намекать, что странно что два парня по среди ночи в авто, и п. На что я настойчиво попросил милиционера попридержать свои догадки при себе, иначе не позднее следующего дня будет объяснительную писать. Милиционер извинился и ушел (чоловік, вік не вказано, Київська обл.)

В зв'язку з побоюваннями розкриття СОГІ люди можуть відмовлятися від захисту, а злочини залишаються безкарними:

Был ограблен профессионалом, который делал вид, что строит отношения. Украл немного (ноутбук, телефон, немного денег). Я подошел в пункт ОПП. Мне предложили написать заявление, но предупредили, что будут опрашивать соседей. Я сам принял решение заявление не писать. Информацию об этом «бойфренде» разместил на наших ресурсах, дабы предостеречь остальных (чоловік, вік не вказано, Дніпропетровська обл.)

Цілком природньо, що в нинішніх умовах, коли в суспільній свідомості домінує думка про те, що будь-які «відхилення» від «нормативної» гетеросексуальності є «неправильними» [89, 91, 92], деякі співробітники міліції сприймають гомосексуальність як злочин або, в кращому випадку, як обтяжуючу обставину, а самих гомосексуалів — як криміногенне середовище. В цьому контексті часті згадки про зборі співробітниками правоохоронних органів контактів гомосексуалів і їх «відпрацювання» при розслідуванні злочинів:

2.02.2009 Меня остановили и задержали на улице милиционеры (6 чел) изза того что по моей походке определили что я гей. Они надо мной смеялись унижали и оскорбляли меня по поводу моей секс. ориентации, особенно после того как обыскали меня и нашли у меня в кармане презервативы (чоловік, 26 років, Донецька обл.)

Вызвали в милицию в качестве свидетеля. Совершенно безосновательно оказывали психологическое давление, угрожали, вымогали телефоны и адреса знакомых и друзей, оскорбляли и издевались. Оказывая давления и угрожая «закрыть» в камеру для уголовников, заставили сдать отпечатки пальцев (чоловік, вік не вказано, Київська обл.)

вызвали звонком на мобильный под предлогом розыска пропавшей девушки. на момент моего прихода сообщили что собирают информацию по отношению к одному из геев в телефоне которого оказался мой номер. предъявляли ему статью — распространение порнографии (чоловік, 32 роки, Донецька обл.)

[...] в городе Севастополе моих друзей и половину участников Мамбы гомосексуальной ориентации работники прокуратуры вызывали на допросы в том числе с требованием предоставить данные о других геях, и все это происходило под эгидой расследования уголовного дела об убийстве маленьких девочек, при том что на тот момент уже были известны преступники, которые не были связаны с нетрадиционной ориентацией. Видимо это делалось для сбора информации о возможных информаторах и сборе компроматов. Наша милиция нас береЖОТ :)))))) (чоловік, 30 років, АР Крим)

Окремої згадки заслуговує такий метод міліцейської роботи як «ловля на живця», коли співробітник міліції реєструється на сайтах знайомств, вступає до діалогу з іншими користувачами цього сайту, просить їх показати інтимні фотографії, а при особистій зустрічі людину заарештовують за «розповсюдження порнографії» та/або вимагають хабар за нерозголошення:

Милиционеры, а именно сотрудники отдела морали выдали себя за гей парня на одном из сайтов знакомств, этот якобы парень предложил встретиться выпит чаю и познакомиться. Когда встретились был конечно шок, за что!? Повезли в отделение и показали мои откровенные фото с моей странички на сайте знакомств, и начали угрожать лишением свободы за распространение порнографии. И в конечном итоге начали вымывать деньги. Естественно они своего добились. Зачем мне нужно чтобы они распространили информацию, о которой я бы не тотел огласки! (чоловік, 28 років, Донецька обл.)

Создали анкету на сайте mail.ru, при переписке с «мнимым» парнем, договорились встретиться. Встретились, этот парень попросил пару дисков гей-порно предварительно. При встрече я ему подарил несколько двд дисков, через несколько минут забрали в милицию... «шили» дело о распространении порнографии... грозились сообщить на работу... пришлось рассчитываться енной суммой денег. это произошло летом прошлого года... в такую же историю попал мой знакомый... (чоловік, 35 років, область не вказано)

Сотрудники милиции поймали наркомана, с помощью которого на сайтах знакомств находили людей нетр. ориентации. Наркоман при встрече или прямо на сайте предлагал покурить травы и выпить пива, затем «угощал» пакетиком травы, по пути открывал пиво, его как бы ловили сотрудники милиции за распитие пива на улице, «находили» у жертвы траву и, шантажируя рассказать родителям о траве и секс. ориентации, вымогали деньги, а наркоман говорил, что шли покурить травы и заняться сексом. Последствия — \$ 1000 (чоловік, 23 роки, Донецька обл.)

Певний резонанс в ЛГБТ-спільноті набула справа ІГОРЯ БОБИРЕВА [101, 102], проте сам потерпілий, незважаючи на запропоновану йому юридичну допомогу, захищати себе відмовився, обмежившись постами на блогах. Скарги на такі методи роботи міліції зустрічаються і в інших записях блогосфери, проте, як і в випадку з БОБИРЕВИМ, далі загальних звинувачень людина не йде:

Пользуясь правовой безграмотностью молодежи, по Украине массово пошла компания не просто составления списка геев, а шантажа и разведения на деньги. И скорее всего это беспредел на местах, на который МВД-шные верхи закрывают глаза. Вот, например, персонаж, который скрывается за этой анкетой <http://www.tamba.ru/prochapsinsky2012/>, выманивает на встречу, а потом предлагает курнуть, чтобы облегчить общение и т. д. И если это происходит, вдруг появляются менты и начинают разводить на деньги, угрожая рассказать родителям, кто их сын на самом деле. Фактов таких много, но наши гей-организации, которые именуют себя правозащитными, пока слабо реагируют. Хотя оно и понятно, в их цели больше входит сотрудничество с милицией, чем борьба с неправовыми действиями её сотрудников (sskor, чоловік, 37 років, Донецьк, запис на блогах Qguys.Ru, 15.08.2011)

Скарги респонденти на хабарі і шантаж з боку правоохоронців є практично загальним місцем:

летом 2009 г. возле метро Лесная, г. Киев, подошли два милиционера и потребовали документы. причину пояснили — якобы я и мой друг вызываем у них подозрение. в чем подозревали неизвестно. документов у меня не оказалось, тогда один из них обыскал меня прямо на улице и вывернул мою сумку. ничего там запрещенного не найдя, стал требовать деньги угрожая забрать в участок для выяснения личности. мелких денег у меня не было и я стал в открытую просить прохожих разменять мне 200 грн. милиционеры хотели 50 грн. смутившись от моих публичных действий они благополучно со мной попрощались и поспешили уйти. в общем закончилось всё благополучно :) (чоловік, 33 роки, Київська обл.)

На плешке меня обыскивали несколько раз, оскорбляли. С моих знакомых вымогали деньги (чоловік, 27 років, Одеська обл.)

[...] у меня отобрали паспорт и потребовали принести на следующую, назначенную ими встречу якобы для расследования 600 долларов, чтобы я его получил назад. На указанной встрече я денег не передавал и паспорта не получил. Затем уже в моём паспортном столе мне выдали новый паспорт без штрафа (чоловік, 41 рік, Дніпропетровська обл.)

оскарбительные по тому что не дал денег которые они увидели в портмане (чоловік, 40 років, Кировоградська обл.)

Харьковский ОБЭП Комминтерновского района, в сентябре 2010 года, насильно меня задержали и продержали у себя в отделении всю ночь, с обвинением меня в распространении порнографии и торговле людьми!! для того чтобы освободить меня потребовали выкуп 2000 у. е. (чоловік, 29 років, Харківська обл.)

Корупція проявляється не тільки в готовності силових структур «закрити очі» на якусь подію за деяку плату, але й в залежності ходу справи від думки вищестоячих чинів. Так, деякі наші респонденти вказували, що їх спілкування з міліцією припинялося або переводилося в більш сприятливу площину або по дзвінку впливових знайомих, або в разі надання доказів наявності таких знайомих:

Мой статус не позволяет милиции так себя со мной вести, и при возможности я всегда оказываю правовую помощь ребятам, оказывающимся в таких ситуациях (чоловік, вік і регіон не вказано)

Когда ночью приехал из Белгорода в Харьков, меня прямо на пероне наряд и принял. Лазили по карманам, перерыли всю сумку, хотели телефон отобрать, но им кто-то вовремя позвонил и меня отпустили. Как гея меня это не задело. Но на следующий день пришлось просидеть на карвалоле (чоловік, 21 рік, Харківська обл.)

Когда увидели несколько номеров и фамилий — вернули телефон и долго извинялись)) (чоловік, 24 роки, Донецька обл.)

я был без документов и меня задержали, не успел зайти в отделение как меня попросту ударили в область груди, потом узнав где я работаю попросили извенения и отпустили, я пригрозил им перед этим чо они полетят с работы и больше никуда не устроятся, после этого они задумались и отпустили (чоловік, 35 років, Львівська обл.)

Задержали поздно ночью на улице и забрали в РОВД, где держали меня за то что я мочился под деревом. На смехались на до мной и моим внешним видом. отпустили только через 6 часов, и то только из-за того , что позвонили выше стоящие люди. Последствия (пропал браслет золотой и кольцо с камнем) ну и моральное унижение (чоловік, 33 роки, Одеська обл.)

На жаль, не завжди справа закінчується хабарами або втручанням покровителів. Люди скаржаться на порушення процесуальних норм, зокрема на обшук без понятих і без складання протоколу:

На плешке, подошли менты когда мы с мои парнем целовались, оскорбляли меня и его, прошарили у нас по карманам, понятых небыло, все разбежались, сказали что расскажут в городе что мы пи... и так далее... (чоловік, 23 роки, Донецька обл.)

Меня и моего друга застали чуть не застали на горячем в одном из дворов Днепропетровска и в целях профилактики решили нас обыскать... Но через пять минут уехали (чоловік, 29 років, Дніпропетровська обл.)

Сотрудники ППС обвиняли меня и моего друга (именно друга, хотя он тоже гей), что мы занимались сексом в кустах, хотя ничего подобного они не видели, а увидели, что мы выходим из кустов, на самом деле просто прошли через кусты, т. к. так путь был короче. Остановили, начали предъявлять обвинения в сексе в общественном месте, якобы это нарушение общественного порядка, при этом, угрожая резиновыми дубинками, обыскали обоих, грозились доставить в РОВД. Нам с другом было некогда, мы спешили, перспектива провести несколько часов в райотделе совсем не радовала, поэтому откупились от ППСников деньгами. Более никаких последствий не было (чоловік, 31 рік, Київська обл.)

на побиття і тортури:

Из-за неординарной прически, попал в передрагу с местными гопниками, которые сами вызвали через мобильный своего потрульного, те без разбирательства в чем дело повезли в РОВД, в РОВД получил пару ударов под грудь, из-за того что в отделении хотел позвонить по телефону и сообщить о случившемся своему парню (чоловік, 24 роки, Київська обл.)

Меня задержали для установления личности, так как у меня на тот момент не было с собой паспорта, отняли деньги, избили, не составили протокол и в полу сознании выбросили на улице (жінка, 22 роки, Львівська обл.)

подошли на улице не объяснив ничего посадили в машину у повезли в участок обвинили в том чего я не делал! сказали что я в квартале этого места якобы оправлялся в общественном месте хотя мы находились компанией в парке на лавочке не далеко от места общественного пользования такого рода! продержали всю ночь за решёткой ни за что! ночью в камере у меня случился приступ (я астматик) стучал в двери пока не потерял сознание! очнулся когда уже врач стоял надо мной! никто меня не госпитализировал я так и пролежал в коридоре до утра на лавочке! утром отправили в суд на рассмотрение административного нарушения суд ограничился предупреждением! когда я вернулся в участок как зэк в наручниках (мне выдали личные вещи при этом меж собой поговривая на отдай этому педиду вещи мол вали отсюда! когда я сказал что буду жаловаться женщина милиционер сказала мол вали отсюда посидел ночку тебе на пользу будешь знать зачем пидарасам жопа!! я был шокированн!!! (чоловік, 33 роки, АР Крим)

на грабіж:

Моего знакомого задержали за кражу мобильного телефона. Он мне позвонил и предложил встретиться. На обусловленное место (я не знал о задержании) пришли 4 опера из угро и скрутили меня, привезли в УВД. Заставили написать документ о том, что не возражаю против посещения моей квартиры. Приехали со мной ко мне домой, забрали деньги и всё, что понравилось из вещей (чоловік, 46 років, Дніпропетровська обл.)

на відмову в правовій допомозі:

Меня избивали и пришлось выпрыгнуть в окно что привело к перелому руки, я лежал в больнице, написал заявление на обидчика в милицию но дело закрыли под предлогом недостатка (улик) и мне лечение никто не оплатил, плюс ко всему в милиции нахально подшучивали в мой адрес (чоловік, 27 років, Сумська обл.)

Милиция отказала в заявлении открыть уголовное дело по нападению на участниц/ков дискуссионного клуба 20 ноября 2010 г., посвященному дню памяти трансгендерных людей. Когда в помещение при Киево-Могилянской академии, где проходил показ фильма и дискуссия, вломилась группа людей в масках и избили находившихся там людей, пустили в ход слезоточивый газ, и скрылись с места преступления (жінка, 29 років, Київська обл.)

1) Милиция не защитила меня от нападения гомофобов во время презентации книги гомопозэзии в книжном магазине «Є» в Киеве осенью 2009 г. 2) Прокуратура г. Киева в 2008 г. безосновательно возбудила против меня и моего коллеги уголовное дело за распространение порнографии в газете «Gay.UA». Обвинение так и не было доказано, а я в течение полугода, пока в отношении меня длилось следствие, пребывал в состоянии психологического напряжения (чоловік, 41 рік, Київська обл.)

і, нарешті, на згвалтування:

Меня задержали с целью оформления протокола за курение в общественных местах, потом выхватив портфель высыпали из него всё что там было, нашли лубрикант и книгу (по которой можно было понять каков я) потом они завели меня в какуюто комнату один стоял держал дверь а второй снял с себя штаны и сказал «делай то для чего ты здесь» дальше было нечто ужасное (чоловік, 20 років, Донецька обл.)

Разом з тим, є і нечисленні позитивні відгуки:

милиция знала и на удивление относились все с пониманием ситуации и строго в рамках закона, хотя между собой сотрудники правоохранительных органов обсуждали людей нетрадиционной ориентации, выражая каждый лично свое отношение — от равнодушия до неприязни, но на их работе это ни коим образом не отразилось (чоловік, 24 роки, Одеська обл.)

при обращении относительно ограбления в качестве потерпевшего в 2009 г. правоохранительные органы действовали в рамках закона и оперативно (чоловік, 27 років, АР Крим)

Я был под следствием по делу газеты «Gay.Ua». Можно сказать, что следователь относился ко мне «нормально» (чоловік, 41 рік, Київська обл.)

Логічним є порівняння даних цього опитування з даними попереднього [5], проте безпосередньо зробити цього не можна через радикальні відмінності в описах правопорушень, які пропонувалися респондентам. Зіставляти можна тільки окремі моменти.

По-перше, в порівнюваних масивах близькі частки тих, хто не стикався при взаємодії з правоохоронними органами з порушеннями своїх прав, незважаючи на те, що СОГІ респондента була відома міліції: 23% в теперішньому опитуванні і 27% в опитуванні Центру соціальних експертиз.

По-друге, в обох дослідженнях фігурує такий вид порушень як образи та інші форми психологічного тиску. Згідно з даними нинішнього опитування 39% постраждали від цього, а серед респондентів Центру соціальних експертиз — 8%.

По-третє, з відмовою в наданні правової допомоги зіткнулися 9% опитаних зараз, тоді як серед опитаних Центру соціальних експертиз таких було 3%.

Таким чином, цей різнобій в даних свідчить про крайню недосконалість методології збору інформації.

Тим не менш, складно заперечувати досить невисоку репутацію міліції в очах як громадян України в цілому [103]³, так і їх ЛГБТ-частини.

9.2. Трудова сфера

Лише 6% респондентів не мали будь-якої роботи в останні три роки (серед них переважають чоловіки з невисоким рівнем прибутку), а серед решти майже половина (47%) не відчували будь-яких утисків на робочому місці в зв'язку зі своєю СОГІ тому, що співробітники не знали і не здогадувалися про негетеросексуальність респондента.

³Зазначимо, що згадок про цьому опитуванні ми не знайшли на сайті самого Центру Разумкова (<http://www.razumkov.org.ua>).

Серед тих опитаних, співробітники яких знали або здогадувалися про їх гомо-/бісексуальність (854 з 1615 чол.), 34% відчували на робочому місці будь-які утиски в зв'язку з цим. Вік, стать, сімейний стан (як офіційний, так і реальний), рід занять і розмір населеного пункту, де мешкає респондент, не пов'язані з наявністю або відсутністю утисків на робочому місці.

Слабкий зв'язок простежується з регіоном (табл. 9.5) — на Півночі країни (це, переважно, жителі столиці) менша частка опитаних зазнавала утисків на робочому місці в зв'язку зі своєю СОГІ, тоді як респонденти з центральних і південних областей частіше скаржилися на такі інциденти. Разом з тим, вказані відмінності (3–5%) недостатньо значні для того, щоб висновок про регіональні відмінності був безперечним.

Табл. 9.5. Розподіл опитаних з різних регіонів України в залежності від наявності або відсутності у них досвіду утисків в трудовій сфері за останні три роки, %

«Які утиски Ви відчували в трудовій сфері? — Чи не було нічого з перерахованого, хоча в колективі знають (або підозрюють) про мою сексуальну орієнтацію»	Схід, N = 135	Захід, N = 76	Північ, N = 297	Центр, N = 162	Південь, N = 141
Ні	33	33	30	38	37
Так	67	67	70	62	63

Найбільш частими (табл. 9.6) були випадки вимушеного звільнення, в тому числі через несприятливий психологічний клімат в трудовому колективі. При цьому жінки значно частіше за чоловіків скаржилися на відмови в прийманні на роботу. Цілком можливо, що при прийманні на роботу йшлося не стільки про сексуальну орієнтацію претенденток, скільки про те, що роботодавці в силу шаблонного мислення просто віддають перевагу претендентам-чоловікам (тобто наше опитування зафіксувало дискримінацію не за ознакою сексуальної орієнтації, а за ознакою статі).

Табл. 9.6. Розподіл випадків утиски респондентів на робочому місці за останні три роки, %

«Які утиски Ви відчували в трудовій сфері?»	Вся вибірка, N = 289	Чоловіки, N = 231	Жінки, N = 57
Мені відмовляли в прийомі на роботу	18	14	32
Мене звільнили	18	17	19
Я відчував упереджене, порівняно з іншими співробітниками, ставлення з боку керівництва (напр., не отримував заслуженого просування по службі та/або мені платили менше, ніж за аналогічну роботу гетеросексуалів)	36	36	33
Керівництво не вживало ніяких дій, щоб захистити мене від нападок з боку інших колег (які були обумовлені моєю сексуальною орієнтацією)	21	23	18
Я був змушений покинути роботу, тому що на мене чинили психологічний тиск і в колективі було упереджене до мене відношення	26	26	25
Інше	16	16	12

Примітка: сума по стовпцях більше 100%, оскільки респондент міг обрати кілька варіантів відповідей

Виходячи з перерахованих вище дій чи бездіяльності посадових осіб в сфері трудових відносин, можна виділити порушення таких норм законодавства:

- заборона дискримінації, в т. ч. безпосередньо в трудових відносинах (ст. 24 Конституції, ст. 14 ЕКПЛ, ст. 2-1 Кодексу законів про працю України);
- право на повагу власної гідності (ст. 28 Конституції);
- право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 32 Конституції, ст. 8 ЕКПЛ);
- право на належні, безпечні і здорові умови праці (ст. 43 Конституції).

Всім учасникам опитування було запропоновано детальніше описати свій досвід спілкування з колегами і роботодавцями. Отримано 74 відповіді, які можна розподілити за наступними категоріями (табл. 9.7).

Табл. 9.7. Узагальнення наведених респондентами описів проблем, з якими їм довелося зіткнутися в трудовій сфері

Категорія	N
З проблемами на роботі не стикався(-лась) або ніхто не знає про негетеросексуальність респондента	33
Колеги обговорювали сексуальну орієнтацію респондента за його/її спиною	13
СОГІ респондента стала причиною його/її звільнення	8
СОГІ респондента була перешкодою в кар'єрному зростанні	3
СОГІ респондента послужила підставою для наполегливих розпитувань про особисте життя (напр., «коли вийдеш заміж?»)	3
Колеги бойкотували респондента	2
СОГІ респондента послужила приводом для глузувань і/або образ	2
СОГІ стала перешкодою для працевлаштування	1
Інше (ситуація не ясна, ситуація не стосується теми опитування, наведено просто опис емоцій)	13

Примітка: розподіл категорій наведено в абсолютних числах, оскільки всього 74 людини відповіли на це питання

Приблизно в половині коротко описаних респондентами випадків сексуальна орієнтація або не була відома його/її колегам, або не призвела до яких-небудь негативних наслідків:

на работе об этом не знают и не обязан им сообщать... нормальные отношения... (чоловік, 33 роки, АР Крим)

Во всех организациях, где я когда либо работал, с первых дней работы вызывал у старого состава чувство уважения к своей персоне (опыт работы, наработанная и поставленная практика, логическое мышление, характеристики), до начала неких разговорах о моей ориентации. Соответственно это уже не было основополагающей в общей оценки меня как такового. Сотрудники охраны не в счёт (чоловік, 29 років, Київська обл.)

Найчастіше у відповідях фігурують скарги на те, що співробітники перешіптуються за спиною у респондента:

Мне передали коллеги (не уточняя своего отношения к вопросу), что в моё отсутствие начальница произнесла фразу о моих «каких-то отношениях с мужчинами» (цитата) (чоловік, 32 роки, Харківська обл.)

жуткое давление, благодаря начальству, всего коллектива. при устройстве на работу многие были предупреждены, что я человек с нетрадиционной сексуальной ориентацией, что мол меня нужно остерегаться — как начну домогаться!)))) также партнёры по бизнесу моего директора начали меня навязчиво звать на кофе, задавать вопросы мол с кем сплю, где мой парень и т. д. (жінка, 25 років, Херсонська обл.)

Сотрудники на работе может быть и подозревали, что я гей, но вслух об этом никто ни разу не сказал. После того, как я расписался с девушкой, все подозрения прошли (чоловік, 31 рік, Київська обл.)

В деяких випадках такі розмови призводять до більш відчутних неприємностей:

Мои подчинённые распространяли грязные слухи о моих отношениях с моей девушкой, сплетничали, считали мою ориентацию основанием, по которому они могут игнорировать мои задания (жінка, 33 роки, живе поза Україною)

Были и отказы и приходилось увольняться, предвзятое отношение, постоянные насмешки, один раз даже избили, но в том случаи были уволены те люди, а меня оставили на моей должности и заплатили двойную заработную плату (чоловік, 32 роки, Кіровоградська обл.)

Я работал в сети маркетов «ЭкоМаркет» кассиром. Не разглашал о своей ориентации. Через время туда устроился один мой тематический знакомый, который не скрывал свою ориентацию. Он рассказал коллегам обо мне. . . Претензии были и ко мне и к нему, но он на них не обращал внимания. . . Начались стычки с коллегами. . . Они начали требовать чтоб меня перевели. . . типа в компании должны работать только нормальные люди. . . В итоге меня уволили по статье «прогул». . . не смотря на то, что я даже не разу не опоздал на работу. . . Трудовую пришлось выбросить. . . Вот так бывает (чоловік, 23 роки, Київська обл.)

Частина людей вказує на ситуації, коли їх сексуальна орієнтація стає приводом для хворобливого втручання в особисте життя — це і розпитування про наявність партнера протилежної статі, і сексуальні домагання, і розголошення конфіденційної інформації:

Из некомфортных ситуаций на работе — только «доброжелательное», но постоянное и назойливое стремление выяснить, когда же я собираюсь выйти замуж, и почему не выхожу — в основном со стороны руководства, в течение последних трёх лет. Думаю, гетеросексуальные незамужние женщины испытывают такое же давление (жінка, 26 років, Київська обл.)

Меня домогался хозяин компании. После моего отказа, он меня уволил (чоловік, вік не вказано, Луганська обл.)

Мой шеф узнал о моей ориентации и публично сообщил об этом всему коллективу с ухмылкой (чоловік, 27 років, Одеська обл.)

Природньо, є і ті колективи, в яких не прийнято судити людину по його сексуальній орієнтації:

мой руководитель знает что я гей и относится к этому вполне нормально! никакого давления не оказывает! более того он всегда извиняется если пошутит на тему нетрадиционной сексуальной ориентации (чоловік, 29 років, Запорізька обл.)

обо мне узнали почти сразу же после устройства на работу коллеги и приняли меня в коллектив без лишних вопросов, они у меня умнички (чоловік, 30 років, Донецька обл.)

9.3. Сфера освіти

26% респондентів не вчилися в останні три роки, а серед решти майже дві третини (61%) повідомили, що їх однокласники та/або викладачі не знали і не здогадувалися про їх негетеросексуальність.

Серед тих опитаних, про яких було відомо або існували припущення за місцем навчання про їх гомо-/бісексуальність, третина (31%) відчувала якісь утиски в зв'язку з цим.

Вік, стать, регіон, сімейний стан (як офіційний, так і реальний), розмір населеного пункту, де мешкає респондент, не пов'язані з наявністю або відсутністю утисків в сфері освіти.

З табл. 9.8 видно, що ті респонденти, які охарактеризували своє матеріальне становище як погане («На харчування коштів вистачає, проте придбання одягу або взуття вже викликає труднощі»), набагато частіше, ніж респонденти з більш високими прибутками, потрапляли в ситуації утиску за ознакою СОГІ в сфері освіти.

Табл. 9.8. Розподіл опитаних з різним матеріальним становищем в залежності від наявності або відсутності у них досвіду утисків в сфері освіти за останні три роки, %

«Які випадки утисків Ви відчували в сфері освіти? — Чи не було нічого з перерахованого, хоча в колективі знають (або підозрюють) про мою сексуальну орієнтацію»	На харчування коштів вистачає, однак придбання одягу чи взуття вже викликає труднощі, $N = 112$	В цілому на життя вистачає, однак не на цінні речі (меблі, холодильник), $N = 203$	Не відчуваю матеріальних труднощів за виключенням особливо великих покупок (житло, автомобіль), $N = 172$
Ні	41	24	25
Так	59	76	75

Примітка: крайні варіанти рівня доходів («ледь зводжу кінці з кінцями...» і «матеріальних труднощів не відчуваю взагалі») в таблиці не наведені через їх малонаповненість (31 і 17 чол. відповідно)

Це може бути пов'язано, напр., з характером отриманої освіти (наприклад, респонденти з невисоким рівнем прибутку навчаються в ПТУ, де атмосфера може бути менш толерантною, тоді як респонденти з більш високим рівнем прибутку можуть вчитися в вузах і перебувати в більш ліберальному колективі). Однак така гіпотеза не може бути перевірена на даних цього дослідження.

Найбільш частими (табл. 9.9) були випадки упередженого, у порівнянні з іншими учнями/студентами, ставлення з боку викладачів.

Цікаво, що серед наших респонденток не було жодної, кому б відмовили в прийнятті в вуз або кого б відрахували з вузу на підставі їх гомо-чи бісексуальності. За гіпотези, які можна було б перевірити в наступних роботах, вкажемо на меншу помітність дівчат-лесбійок серед студенток, а також на більш відповідальне, обумовлене різною системою виховання різних статей, ставлення дівчат до занять.

Виходячи з перерахованих вище дій чи бездіяльності посадових осіб в сфері освіти, можна виділити порушення таких норм законодавства щодо респондентів:

- заборона дискримінації, в т. ч. безпосередньо в сфері освіти (ст. 24 і 53 Конституції, ст. 14 ЕКПЛ, ст. 3 і 6 Закону України «Про освіту»);
- право на повагу власної гідності (ст. 28 Конституції);
- право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 32 Конституції, ст. 8 ЕКПЛ).

Всім учасникам опитування було запропоновано детальніше описати свій досвід взаємодії зі сферою освіти. Отримано 60 відповідей, які можна розподілити за наступними категоріями (табл. 9.10).

Табл. 9.9. Розподіл випадків утиски респондентів за місцем навчання за останні три роки, %

«Які випадки утисків Ви відчували в сфері освіти?»	Вся вибірка, <i>N</i> = 166	Чоловіки, <i>N</i> = 132	Жінки, <i>N</i> = 34
Мені відмовляли в прийомі на навчання	2	2	0
Мене відрахували з навчального закладу	5	6	0
Я відчував упереджене порівнянню з іншими учнями/студентами ставлення з боку викладачів	34	31	47
Адміністрація навчального закладу не робила ніяких дій, щоб захистити мене від нападок з боку інших учнів/студентів (які були обумовлені моєю сексуальною орієнтацією)	25	29	12
Я був змушений покинути навчання, бо на мене чинили психологічний тиск і в колективі було упереджене до мене відношення	13	15	3
Інше	16	14	24

Примітка: сума по стовпцях більше 100%, оскільки респондент міг обрати кілька варіантів відповідей

Табл. 9.10. Узагальнення наведених респондентами описів проблем, з якими їм довелося зіткнутися в сфері освіти

Категорія	<i>N</i>
С проблемами в сфері освіти не стикався(-лась) або ніхто не знає о негетеросексуальності респондента	20
Після того, як в колективі дізналися про СОГІ респондента, до нього/неї стали гірше ставитися, в т. ч. ображати в обличчя	14
Респондент говорить про свій колектив як про комфортну обстановку незважаючи на те, що колектив знає про СОГІ респондента	4
Перешкоди в отриманні освіти в зв'язку з СОГІ респондента	2
Сексуальні домагання викладачів	1
Інше (ситуація не ясна, ситуація не стосується теми опитування, наведено просто опис емоцій)	17

Примітка: розподіл категорій наведено в абсолютних числах, оскільки всього 60 чоловік відповіли на це питання

Приблизно в третині стисло описаних респондентами випадків сексуальна орієнтація або не була відома його/її колегам, або не призвела до яких-небудь негативних наслідків:

В группе, кто знал, восприняли адекватно... Наверное, потому что не тыкала всем и каждому в глаза тем, какая я... (жінка, вік не вказано, Луганська обл.)

ничего такого не было. НО... это только потому, что я не афишировал свою ориентацию (чоловік, 38 років, Дніпропетровська обл.)

На відміну від контактів з міліцією і в трудовому колективі, контакти під час навчання проходять в більш толерантному оточенні, що підтверджується наявністю позитивних висловлювань опитаних:

учился 10 лет назад... ректор терпимо относился к геям, даже проректор был один открытый гей... вуз в Донбассе... (чоловік, 33 роки, АР Крим)

В техникуме знают про меня друзья — все нормально к этому отнеслись. Знает ещё учительница по химии, нормально относится, она прошаренная) (чоловік, 17 років, Дніпропетровська обл.)

Разом з тим, негатив в цій сфері суттєво переважає позитив:

Признался в ориентации группе. Восприняли нормально, но с большинством отношения сразу же ухудшились. Без последствий (чоловік, 22 роки, Івано-Франківська обл.);

Я продолжаю свое проф обучение. Моя преподавательница толерантна и знает о моей гомосексуальности. Однако постоянно встречаюсь с резким изменением отношения ко мне со стороны коллег-студентов, когда открываю свою гомосексуальность. Поведение части коллег-студентов — избегать контактов со мной. Последствия: Я поддерживаю формально-необходимые контакты, и жду окончания учебного проекта. И вообще это гадко и неприятно, и сейчас уже сложно определить где избегают общения со мной, и где это делаю сам (чоловік, вік і регіон не вказано);

В деканате обо мне узнали и сразу же позвонив мне домой рассказали матери и как говорится поставили в известность о том что меня отчислят, потом валили по всем предметам и в итоге отчислили. в коллективе было предвзятое отношение и никто не общался со мной, после того как выходили из деканата, там им видимо говорили о том что я гей и сокурсники просто отторгали меня... (чоловік, 23 роки, Донецька обл.);

Отношения было просто похамске, было иногда так что меня били а учитель нечего не мог сказать и просто отвечал что это нормальное школьное явление! (чоловік, 21 рік, АР Крим)

Важливо відзначити і те, що учень чи абітурієнт знаходиться в нерівних відносинах зі школою, ПТУ, технікумом або вузом, при цьому можливість продовжити навчання сильно залежить від ставлення до школяра або студента його викладачів і адміністрації. Зі стислих описів не завжди можна зрозуміти, чи була гомосексуальність респондента причиною його неприємностей або супутною обставиною (напр., академічна неуспішність призводить до напружених відносин з викладачами і в запалі конфлікту спливає ще й гомосексуальність). Тим не менш, проблема згадується:

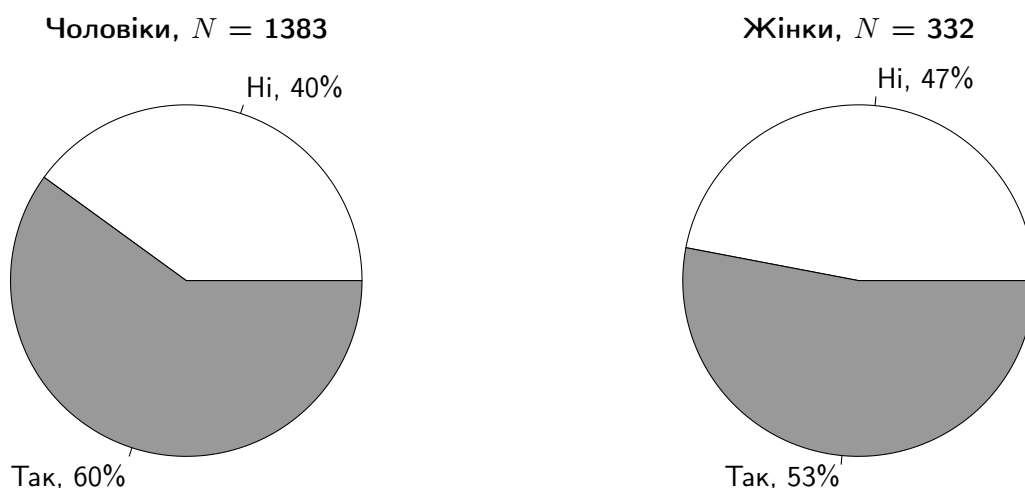
Я сейчас успешно заканчиваю обучение в ВУЗе, но когда поступал в него столкнулся с дискриминацией. Изначально я пробовал поступить на факультет участвуя в олимпиаде, в случае победы на которой я бы поступил сразу же на бюджет не участвуя в общем конкурсе. Олимпиада состояла из 2 туров, в первом я занял первое место и прошёл вместе с 12 участниками во 2 тур. Второй тур представлял из себя собеседование, где мне сразу же отказали, аргументировав это тем, что я соблазню всех мальчиков на факультете и им не нужны в университете гомосексуалисты. Тем не менее я учусь и никого не соблазняю (сдерживаюсь) хотя некоторых из моих друзей геев выгоняли из ВУЗов (чоловік, вік не вказано, Миколаївська обл.)

мне не дали возможности повысить мою врачебную категорию по специальности психиатра и это стимулировало меня заняться личной практикой (чоловік, 45 років, Чернігівська обл.)

9.4. Сфера взаємовідносин зі звичайними громадянами

Ця сфера не відноситься до категорії, де діють вертикальні відносини (начальник-підлеглий, викладач-студент і т. п.), тому тут мова йде не про дискримінацію, а про упереджене ставлення, яке, може трансформуватися в образи і злочини на підставі ненависті. На відміну від ситуативних і обмежених у часі контактів з міліцією і спілкування з викладачами і однокласниками при отриманні освіти, з громадянами, не наділеними офіційною владою, людина взаємодіє все своє життя. Саме тому його фізичне та душевне благополуччя значною мірою визначається саме цією сферою.

41% опитаних зазнавали утисків з боку громадян, які не наділені офіційною владою. При цьому жінки дещо частіше ставали жертвами, ніж чоловіки (рис. 9.1), респонденти до 25 років — частіше, ніж респонденти у віці 25 років і старше (рис. 9.2), люди, які декларують свою сексуальну орієнтацію як виключно гомосексуальну, — частіше, ніж ті, хто вказав на свою бісексуальність, опитані з низьким і середнім рівнем прибутку — частіше, ніж ті, хто не відчуває матеріальних труднощів, і, нарешті, ті люди, які не приховують своєї сексуальної орієнтації, піддавалися утискам частіше порівняно з тими, хто свою орієнтацію приховує (табл. 9.11).

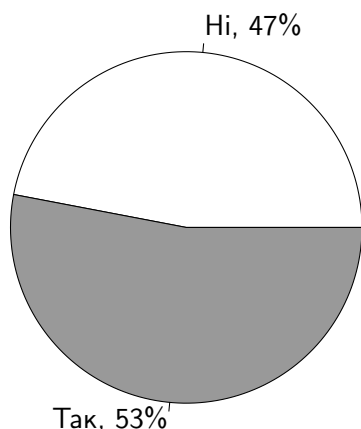
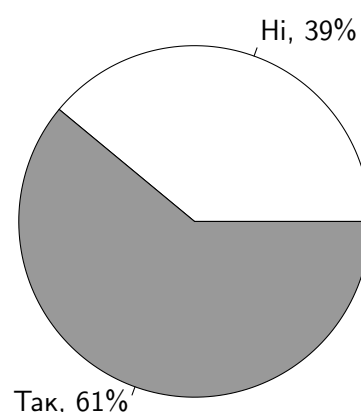

Примітка: питання формулювалося таким чином: «Які утиски Ви відчували з боку звичайних громадян, які не наділені офіційною владою (напр., родичі, знайомі або випадкові люди)? — Не було нічого з перерахованого»

Рис. 9.1. Розподіл опитаних різної статі в залежності від наявності або відсутності у них досвіду утисків при контактах зі звичайними громадянами за останні три роки

З точки зору бажаних респондентами шляхів комунікації з українською ЛГБТ-спільнотою (див. Главу 8) відсутність гомофобних інцидентів при спілкуванні зі звичайними громадянами пов'язано зі своєрідною «геттоїзацією» співтовариства, замиканням його в собі самому (іншим словами: немає контактів — немає проблем). Так, та група опитаних, яка іноді ходить в гей-клуби, бере посильну участь в роботі ЛГБТ-організацій/груп, і разом з тим повідомила інформацію про свою СОГІ тільки близькому колу друзів гомо-/бісексуальної орієнтації, в чотири рази рідше скаржилася на якісь утиски з боку родичів, знайомих або ж випадкових людей.

Найбільш часто респонденти вказували (табл. 9.12) на наявність образ (58%), демонстративного ігнорування (32%) та погроз фізичною розправою (24%). Для жінок гостріше, ніж для чоловіків стояли проблеми позбавлення батьківських прав, вигнання з будинку та сексуальних домагань.

До 25 років, $N = 465$ 25 років і старші, $N = 907$

Примітка: питання формулювалося таким чином: «Які утиски Ви відчували з боку звичайних громадян, які не наділені офіційною владою (напр., родичі, знайомі або випадкові люди)? — Не було нічого з перерахованого»

Рис. 9.2. Розподіл опитаних різного віку залежно від наявності або відсутності у них досвіду утисків при контактах зі звичайними громадянами за останні три роки

Табл. 9.11. Розподіл опитаних з різним ступенем відкритості залежно від наявності або відсутності у них досвіду утисків при контактах зі звичайними громадянами за останні три роки, %

«Які утиски Ви відчували з боку звичайних громадян, які не наділені офіційною владою (напр., родичі, знайомі або випадкові люди)? — Не було нічого з перерахованого»	Скриті, $N = 585$	Частково відкриті, $N = 552$	Відкриті, $N = 571$
Ні	30	43	51
Так	70	57	49

Примітка: варіанти відповідей на запитання «Кому Ви можете сказати про свою сексуальну орієнтацію?» Ми розподілили за категоріями: скриті — ті, хто вибрав варіанти «Я приховую це від всіх» або «Про це знає тільки вузьке коло друзів гомо-/бісексуальної орієнтації»; частково відкриті — ті, хто вибрав «приховує від більшості людей, тим не менш говорив про цьому деяким близьким гетеросексуалам»; відкриті — ті, хто вибрав «Не приховую, але не вважаю за потрібне говорити про це всім» або «Можу сказати про це всім, хто мене оточує»

З точки зору законодавства гомофобні дії в цій сфері можна описати лише в самих крайніх їх проявах, а саме тих, які підпадають під дію Кримінального кодексу (далі — КК) або Кодексу про адміністративні правопорушення. Однак практика правозастосування в Україні показує, що вкрай складно змусити національні правоохоронні та судові органи розцінити такі дії, як такі, що мають гомофобний мотив і застосувати відповідне покарання (ст. 161 КК). В найкращому разі, порушники можуть бути притягнуті за іншими, відповідними тяжкості вчиненого статтями, найчастіше — лише за хуліганство або нанесення тілесних ушкоджень без згадки гомофобного мотиву.

Всім учасникам опитування було запропоновано детальніше описати свій досвід взаємодії зі звичайними громадянами. Отримано 105 відповідей, які можна розподілити за наступними категоріями (табл. 9.13).

Табл. 9.12. Розподіл випадків утиски респондентів за останні три роки з боку звичайних громадян, %

«Які утиски Ви відчували з боку звичайних громадян, які не наділені офіційною владою (напр., родичі, знайомі або випадкові люди)?»	Вся вибірка, N = 713	Чоловіки, N = 558	Жінки, N = 155
Мене демонстративно ігнорували (не вітались або не тиснули руку в ситуаціях, коли це зазвичай прийнято, і т. п.)	32	35	21
Мене ображали (словами, жестами, написами і т. п.)	58	58	57
Мені погрожували розправою або чинили інший психологічний тиск	24	24	21
Мене били і/або застосовували інші форми фізичного насильства	13	14	11
Завдавали шкоди моєму майну (напр., били скло в вікнах, проколювали шини автомобіля і т. п.)	8	9	5
Родичі намагалися позбавити мене батьківських прав на мою дитину	3	2	6
Родичі намагалися вигнати мене з дому або навпаки — обмежували мою свободу (в тому числі фінансово)	18	18	21
Мене сексуально домагалися (без згвалтування)	9	8	14
Мене згвалтували	4	4	3
Інше	4	3	10

Примітка: сума по стовпцях більше 100%, оскільки респондент міг обрати кілька варіантів відповідей

Той факт, що лише 15% описів контактів зі звичайними громадянами (порівняно з 33% в сфері освіти, 50% в сфері трудових відносин та 31% в правоохоронній сфері) відноситься до категорії «нічого не було або ніхто не знає про СОГІ респондента», свідчить про значну напруженість відносин між опитаними і їхнім оточенням з числа звичайних громадян, а також про те, що гомо-/бі- і транс-сексуальність можна лише з великими труднощами приховати від уваги рідних, близьких, друзів, приятелів і знайомих.

Найчастіше в описах фігурували скарги на образи:

Мама лишь догадывается о моей сексуальной ориентации и в ссорах по любому поводу высказывает свои догадки «Лесбиянка хренова», «иди живи к своей рите» и прочее. Но потом всегда извиняется :((жінка, 25 років, Запорізька обл.)

неадекватная реакция людей на улице. в основном, словесная. недавно один парень плюнул на волосы девушки, с которой я была (жінка, 26 років, Харківська обл.)

мои родственники страшные гомофобы я даже не представляю что будет если я откроюсь им — мама когда заподозрила и старший брат сказали что умрут от позора что сын брат педик мама сказала что у неё нет сына брата (чоловік, 25 років, Київська обл.)

даже жена при разводе не мусолила вопрос моей бисексуальности хотя одно дело стома-толог другое водительша транваев бьющая окна Б/М и визжащая на всё депо в какие дырки ебут её бывшего мужа (чоловік, 46 років, Київська обл.)

Когда узнали родные ситуация стала невыносимой, их оскорбления, угрозы, ссоры с криками просто убивают меня изнутри. Тяжело, ведь они вовсе не хотят понять меня, и дело

Табл. 9.13. Узагальнення наведених респондентами описів проблем, з якими їм довелося зіткнутися при контактах з звичайними громадянами, %

Категорія	N = 105
З утисками при контактах з звичайними громадянами не стикався(-лась) або ніхто не знає про негетеросексуальність респондента	15
Респондента ображали в зв'язку з його/її СОГІ	32
Респонденту погрожували фізичною розправою або вбивством в зв'язку з його/її СОГІ	9
Після відкриття своєї СОГІ у респондента виникло почуття ізоляції (йому/їй був оголошений бойкот)	8
Респондент пройшов через «лікування від гомосексуалізму» через наполягання рідних і близьких	5
Респондента били в зв'язку з його/її СОГІ	5
Майно респондента було зіпсовано через його/її СОГІ	4
Після відкриття своєї СОГІ респондент відчув(-ла) фінансовий тиск з боку рідних (позбавлення спадщини, контроль грошей на кишенькові витрати і т. п.)	4
Респондент був(-ла) зґвалтований(-а) в зв'язку з його/її СОГІ	3
Респондент зазнав(-ла) сексуальних домагань в зв'язку з його/її СОГІ	3
Позитив (відносини з рідними і близькими стали більш довірливими)	3
Різне (емоції, незакінчені фрази, неясна суть висловлювання і т. п.)	26

Примітка: сума не дорівнює 100%, в одному описі могло було декілька категорій

в том, что в нашей стране куча предрассудков. Они мало проинформированы о геях, считая это выбором, грехом для них гей это Никто! Все мои доводы обратного не приносят пользы. Когда все давят на тебя морально и даже физически это приводит к мыслям о самоубийстве. В школе меня всегда унижали, обзывали пидаром, гомосексом, педиком, голубым. Родители МЕНЯ ЛЕЧАТ!! В последние годы я уже не обращал внимания на это. В универе хотя и меньше, но отношения предвзятое и часто слышны насмешки. Общество очень гомофобно настроено. Хочется свободы. Нужно что делать. Когда Придут перемены!! (чоловік, 18 років, АР Крим)

Образами справа зазвичай не обмежується. Мають місце погрози розправи, побої, зґвалтування, вигнання з дому і навіть замах на вбивство:

однажды к моей подчинённой по работе пришел её приятель, который, уходя, оставил у меня на столе записку «смерть пидорасам!» (чоловік, вік не вказано, АР Крим)

Меня бил и насиловал муж до тех пор, пока я не смогла выгнать его. Кошмар длился 6 месяцев. Я была вынуждена сделать аборт, т. к. понимала, что не смогу содержать двоих детей после развода. Муж считал, что он имеет на моё тело полное право. Прошло 8.5 лет, но до сих пор я не позволила приблизиться к себе ни одному мужчине (жінка, 33 роки, регіон не вказано)

июнь 2010 г. около 19.25. я возвращался домой после работы в троллейбусе (возле универсама украина, Донецк). Трое несовершеннолетних студентов которые узнали по моему внешнему виду что я гей, воспользовались тем что в троллейбусе не было больше никого кроме нас, вышла последняя девушка, напали на меня, избили, ограбили (забрали рабочую кассу 800 грн., затем изнасиловали (анальным путём по очереди втроём). Также они подрезали скальпелем руку водителя троллейбуса, который пытался за меня заступиться, после чего этот мужчина лишился руки. Преступники скрылись в неизвестном направлении и их не удалось найти (чоловік, 26 років, Донецька обл.)

У відповідях опитаних простежується і внутрішня гомофобія, почуття сорому за себе і ЛГБТ-спільноту, схильність частково виправдати насильство тим, що у жертви був «визивний вигляд»:

«Мне приходилось сталкиваться с непониманием и агрессией... Но это не агрессия социума, а некоторых ублюдков, которые могут привязаться не только к твоим серьгам, но и к тому, что ты не из их района, или просто попался толпе этих шакалов ночью один на улице... В целом же общество реагирует на отторжение в основном тех, кто выделяется глупостью... Согласитесь, что трудно всерьёз воспринимать и уважать здорового толстого мужика, который возвращается в макияже с попойки в гей-клубе с такими же дружками, горланя «Озеро надежды»... и сталкивается с соседкой. ведущей в детский сад детей. Люди, доходящие до крайностей натываются на крайности... Общество не любит, когда его шокируют. Общество нужно изумлять, восхищать, заставлять трепетать и восторгаться — и тогда они тебе многое позволят и даже встанут на твою защиту. Но не нужно смешить общество, и требовать к себе серьёзного отношения, или кривляться в глазах общественности — и требовать за это похвал... (чоловік, вік не вказано, Донецька обл.)

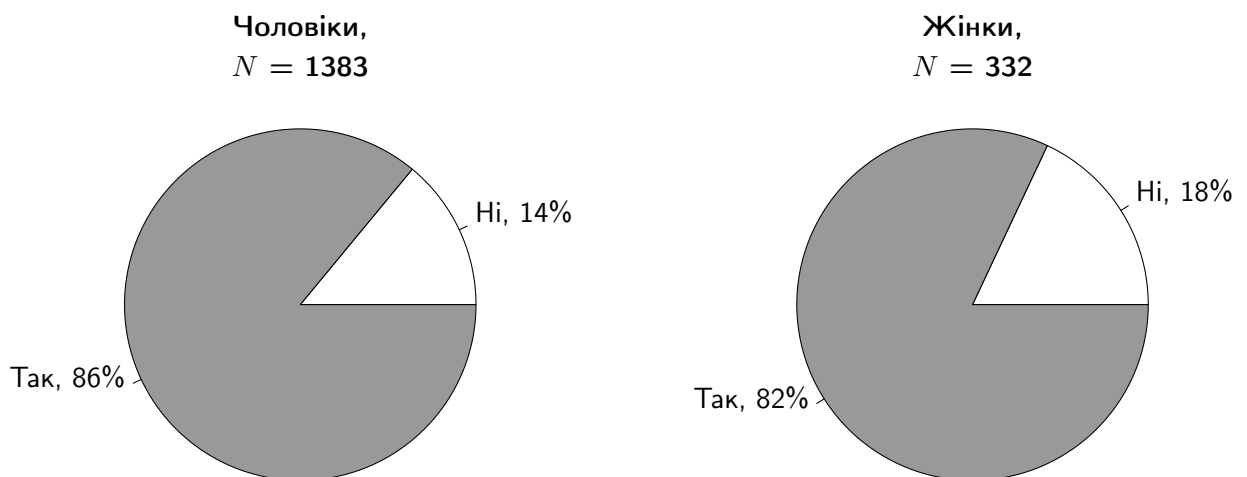
Тим не менш, кілька людей повідомили, що їх камінаут сприяв більшій довірі при контактах з близьким оточенням:

Родственники прекрасно относятся и ко мне, и к моей половинке. Знакомые отлично воспринимают. А случайные люди пусть своими делами займутся, а не лезут в мои (жінка, 18 років, Одеська обл.)

Я даже стал самым любимым ребёнком в семье, когда родители об этом узнали. Со стороны старшего брата усилилась забота и внимание (чоловік, 23 роки, Донецька обл.)

9.5. Соціальна сфера

15% опитаних поскаржилися на упереджене ставлення, випадки утисків в соціальній сфері та/або в сфері захисту споживчих прав, при цьому жінки скаржилися частіше, ніж чоловіки (рис. 9.3), особи, які не приховують свою сексуальну орієнтацію частіше, ніж більш закриті (табл. 9.14).

Примітка: питання формулювалося таким чином: «Які випадки утисків в соціальній сфері або в сфері прав споживачів траплялися з Вами? — Не було нічого з перерахованого»

Рис. 9.3. Розподіл опитаних різної статі залежно від наявності або відсутності у них досвіду утисків в соціальній сфері за останні три роки

Табл. 9.14. Розподіл опитаних з різним ступенем відкритості залежно від наявності або відсутності у них досвіду утисків в соціальній сфері за останні три роки, %

«Які випадки утисків в соціальній сфері або в сфері прав споживачів траплялися з Вами? — Не було нічого з перерахованого»	Скриті, N = 585	Частково відкриті, N = 552	Відкриті, N = 571
Ні	11	12	20
Так	89	88	80

Примітка: варіанти відповідей на запитання «Кому Ви можете сказати про свою сексуальну орієнтацію?» Ми розподілили за категоріями: скриті — ті, хто вибрав варіанти «Я приховую це від всіх» або «Про це знає тільки вузьке коло друзів гомо-/бісексуальної орієнтації»; частково відкриті — ті, хто вибрав «приховує від більшості людей, тим не менш говорив про цьому деяким близьким гетеросексуалам»; відкриті — ті, хто вибрав «Не приховую, але не вважаю за потрібне говорити про це всім» або «Можу сказати про це всім, хто мене оточує»

Респонденти різного віку і сімейного стану, що живуть в різних частинах України і в різних за величиною населених пунктах, які мають різний рівень прибутку, однаково часто зазнавали утисків в цій сфері.

Найбільш частими, за словами респондентів, були відмови в наданні комерційних послуг (майже третина) і упереджене ставлення з боку працівників держслужби (за винятком силових структур). Жінкам частіше, ніж чоловікам, відмовляли в певних комерційних послугах (табл. 9.15).

Табл. 9.15. Розподіл випадків утиски респондентів за останні три роки в соціальній сфері, %

«Які випадки утисків в соціальній сфері або в сфері прав споживачів траплялися з Вами?»	Вся вибірка, N = 254	Чоловіки, N = 192	Жінки, N = 61
Мало місце упереджене ставлення до мене з боку працівників державних органів (крім силових структур)	23	23	21
Мої громадянські права і свободи були порушені (напр., право на мирну публічну акцію і/або на захист під час її проведення, на участь в політичній або суспільній діяльності і т. п.)	19	19	20
Мені відмовляли в оренді житла або передчасно виселяли, дізнавшись про мою сексуальну орієнтацію	28	28	25
Мені не хотіли надати певні комерційні послуги (напр., вимагали покинути кафе, вийти з таксі, відмовляли в поселенні в готель і т. п.)	32	29	44
Інше	7	6	11

Примітка: сума по стовпцях більше 100%, оскільки респондент міг обрати кілька варіантів відповідей

Виходячи з перерахованих вище дій чи бездіяльності в соціальній сфері з боку державних структур, можна виділити порушення таких норм законодавства щодо респондентів:

- заборона дискримінації (ст. 24 и 53 Конституції, ст. 14 ЕКПЛ);
- заборона зловживання правами (ст. 17 ЕКПЛ);

- право на повагу власної гідності (ст. 28 Конституції);
- право на свободу зібрань (ст. 39 Конституції, ст. 11 ЕКПЛ).

З боку приватних або комерційних структур в даному контексті також можна говорити про порушення ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів», яка гарантує «належну якість обслуговування» і про дискримінаційне ставлення до ЛГБТ.

Всім учасникам опитування було запропоновано детальніше описати утиски в соціальній сфері або сфері захисту прав споживачів. Отримано 54 відповіді, які можна розподілити за наступними категоріями (табл. 9.16).

Табл. 9.16. Узагальнення наведених респондентами описів проблем, з якими їм довелося зіткнутися в соціальній сфері

Категорія	N
З утисками в соціальній сфері не стикався(-лась) або ніхто не знає	19
Респонденту відмовили в наданні послуг в зв'язку з його/її СОГІ:	14
– готель/гуртожиток/наймана квартира	7
– кафе/ресторан/нічний клуб	4
– таксі	3
Респондента ображали в зв'язку з його/її СОГІ	4
Позитив	1
Різне (емоції, незакінчені фрази, неясна суть висловлювання і т. п.)	16

Примітка: розподіл категорій наведено в абсолютних числах, оскільки всього 54 людини відповіли на це питання

Найчастіше опитані описували ті ситуації, коли через їхню сексуальну орієнтацію їм було відмовлено в наданні комерційних послуг, причому рівно половину з них склали інциденти з житлом:

мы снимали квартиру и хозяйка узнав о нашей ориентации попросила в течении месяца освободить квартиру. особого скандала не было, но было неприятно (жінка, 32 роки, АР Крим)

дізнавшись про сексуальну орієнтацію, а я живу відкрито, нас гей сім'ю хотіли висилити з гуртожитку (чоловік, 44 роки, Черкаська обл.)

отказали в поселении в гостиницу, когда я спросила о размещении с одной кроватью (жінка, 32 роки, АР Крим)

КОГДА В ОБЩЕЖИТИ УЗНАЛИ. СО СЛОАМИ ПИ-АМ ЗДЕСЬ НЕ МЕСТО. ИДИ И ИЩИ СЕБЕ ЖИЛЬЁ (чоловік, 32 роки, Дніпропетровська обл.)

Персонал закладів харчування також не вважає за потрібне завжди поважати своїх відвідувачів:

нашу компанию перестали впускать в кафе, в котором мы проводили очень много времени. Никогда не вели себя ужасно, омон на нас не вызывали, но теперь они даже толком не могут объяснить почему не хотят обслуживать. Но мы знаем, что хозяин просто-напросто гомофоб (жінка, 25 років, Херсонська обл.)

Да, пару раз из кафе нашу компашку выдворяли с криками «П..расы идите нах..Й», причём это было кафе где мы были компанией завсегдатаями, нас знали все официанты и администраторы, а выгоняла дама директор (чоловік, 34 роки, Дніпропетровська обл.)

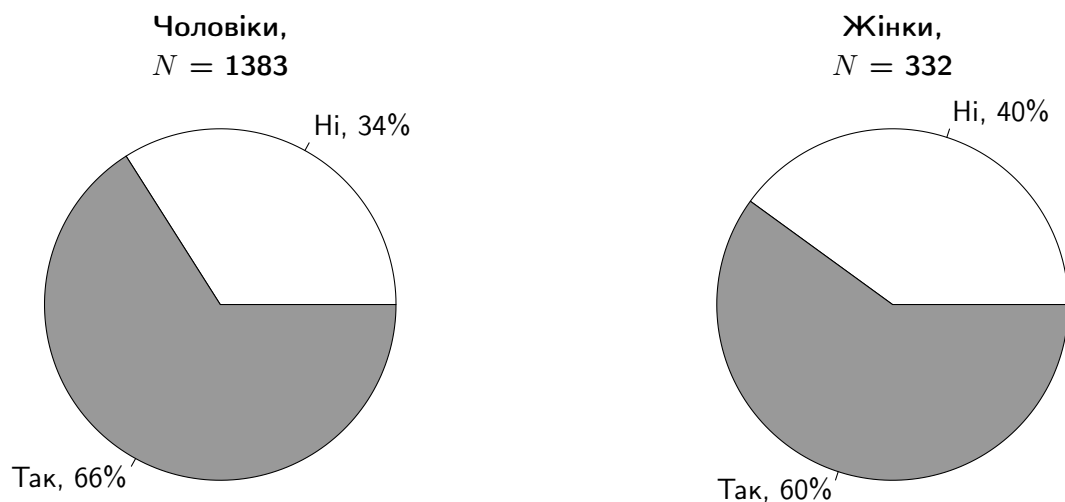
Вообще ничего такого не было, но один раз с клуба выгнали. Причём потому что я поцеловалась(!!) в губы со своей половинкой... (жінка, 18 років, Одеська обл.)

Як і в інших сферах життя, в соціальній сфері також проявляється схильність звинуватити себе (або інших ЛГБТ-громадян) в провокуванні агресії:

Я живу в большом городе... И когда я в макияже возвращаюсь с выступления домой, то таксисты относятся ко мне спокойно... Не то, чтобы терпимо, а спокойно — как и я к ним. Я не разваливаюсь на переднем сидении так, чтобы мои колени касались таксиста... Я не закатываю сцен, если мне не позволяют курить в салоне. Я не навожу макияж для того, чтобы пойти в магазин за хлебом... Я не веду себя в кафе или ресторане настолько вызывающе, что меня попросят покинуть заведение — ведь для всяких витиеватых манер и вычурных поз есть гей-клубы. Ведь любящие пиво байкеры ведь собираются в своих пабах, а не в детских кафе-мороженых, а рокеры — в рок клубах, а не в кафе ведической кухни... Уверен думаю, что если хмельной байкер зайдёт в детское кафе, то его тоже попросят покинуть заведение. Меня ни разу не выселяли из-за моей ориентации из съёмной квартиры и не отказывали в аренде — в моём доме не устроен филиал гей-клуба низкого пошиба пополам с борделем и не проходят афте-пати и секс оргии. И собираясь арендовать квартиру, я никогда не снимаю серьги — просто в беседе со мной хозяева видят уравновешенного и нормального человека... с серёжками в ушах (чоловік, вік не вказано, Донецька обл.)

9.6. Інформаційна сфера

35% опитаних стикалися за останні три роки з різними порушеннями своїх прав в інформаційній сфері. Жінки частіше за чоловіків скаржилися на це (рис. 9.4).

Примітка: питання формулювалося таким чином: «Які випадки утисків в інформаційній сфері траплялися з Вами? — Не було нічого з перерахованого»

Рис. 9.4. Розподіл опитаних різної статі залежно від наявності або відсутності у них досвіду утисків в інформаційній сфері за останні три роки

Респонденти різного віку і з різним рівнем прибутку, що живуть в різних частинах України і в різних за величиною населених пунктах, з різним ступенем відкритості щодо СОГІ однаково часто зазнавали утисків в інформаційній сфері.

Серед них понад половину відзначили наявність в ЗМІ образливих для ЛГБТ-громадян матеріалів і понад чверть поскаржилися на загрози розголошення або ж на факти розголошення інформації про сексуальну орієнтацію респондента, що мали місце (табл. 9.17).

Табл. 9.17. Розподіл випадків утиски респондентів за останні три роки в інформаційній сфері, %

«Які випадки утисків в інформаційній сфері траплялися з Вами?»	Вся вибірка, N = 604	Чоловіки, N = 446	Жінки, N = 135
Мені погрожували розголошенням або без моєї згоди була розголошена конфіденційна інформація, пов'язана з моєю сексуальною орієнтацією	27	16	31
Подане мною оголошення про знайомство з одностатевим партнером не було розміщено засобом масової інформації (в телетексті, ефірі радіостанції, газеті і т. п.)	9	10	4
В соціальних Інтернет-мережах або на інших Інтернет-ресурсах примусово видаляли або блокували мій контент, пов'язаний з гомосексуальністю	14	15	10
Я не маю чи обмежений у джерелах отримання інформації, яка мене цікавить (напр., про життя ЛГБТ-спільноти, сексуально-орієнтованої інформації)	19	20	19
В засобах масової інформації (на телебаченні, по радіо, в пресі) зустрічалися образливі щодо мене як ЛГБТ-громадянина інформаційні матеріали	53	50	61
Інше	3	3	3

Примітка: сума по стовпцях більше 100%, оскільки респондент міг обрати кілька варіантів відповідей

В інформаційній сфері порушення, перш за все, були пов'язані з:

- правом вільно отримувати і поширювати інформацію, гарантованим ст. 34 Конституції і ст. 10 ЕКПЛ);
- правом на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 32 Конституції, ст. 8 ЕКПЛ);
- заборонаю дискримінації (ст. 24 Конституції України, ст. 14 ЕКПЛ).

Всім учасникам опитування було запропоновано детальніше описати проблеми, з якими їм довелося зіткнутися в інформаційній сфері. Отримано 56 відповідей, які можна розподілити за наступними категоріями (табл. 9.18)

Одна з найбільш частих скарг — ЗМІ створюють дуже спотворений і тенденційно-образливий образ ЛГБТ-громадян:

На одну из гей-вечеринок пробралась журналистка, результат — отвратительная статья в местной газете, с описанием событий в вульгарной форме, а также выдуманных или додуманных (жінка, 29 років, Дніпропетровська обл.)

на телевидении такое происходит постоянно — представители лгбт-сообщества показываются часто как преступники, наркоманы и проч., что, на мой взгляд, создаёт в глазах обывателя непривлекательный и ложный образ (жінка, 27 років, Донецька обл.)

Табл. 9.18. Узагальнення наведених респондентами описів проблем, з якими їм довелося зіткнутися в інформаційній сфері

Категорія	N
З проблемами в інформаційній сфері не стикався(-лась) або ніхто не знає про негетеросексуальність респондента	12
Респондент зіткнувся з спотвореною і тенденційно-образливою подачею фактів/оцінки гомосексуальності в ЗМІ	7
Респонденту було відмовлено в розміщенні оголошення про знайомство або був видалений/заблокований його/її акаунт на відповідних сайтах	6
Публікація про респондента в електронних ЗМІ супроводжувалася немодерованими образливими коментарями	6
Приватна інформація про респондента була розголошена людьми, що мають до неї доступ, або респондента шантажували можливістю розголошення такої інформації	6
Респондента звинуватили в поширенні порнографії	2
Респондент відчуває перешкоди в доступі до необхідної йому інформації і публікацій	2
Різне (емоції, незакінчені фрази, неясна суть висловлювання і т. п.)	14

Примітка: розподіл категорій наведено в абсолютних числах, оскільки всього 56 чоловік відповіли на це питання

Встречаю постоянные гомофобные цитаты представительлей правительства Украины, православной и др церквей, а также только комические, трагедийные, или квир-образы гомосексуальных людей в средствах массовой информации (чоловік, вік і регіон не вказано)

СМИ в Украине очень гомофобные и трансфобные. Как журналисты правой направленности или религиозные журналисты, которые призывают к насилию над ЛГБТ, журналисты, которые воспроизводят мифы и стереотипы о ЛГБТ, так и политики, религиозные и общественные деятели, высказывания которых вмещают откровенные речи-ненависти (жінка, 29 років, Київська обл.)

Слід сказати, що ці враження звичайних ЛГБТ-громадян чудово збігаються з результатами двох незалежних контент-аналітичних досліджень української преси [3].

Не менш частим була згадка про відмови в розміщенні свого оголошення про знайомство:

В чате на 27 донецком телеканале админ ярая гомофобка. Объявления типа «парень познакомится с парнем» не являются цензурой и в подобных чатах проходят — у неё нет! Я звонил её руководству и требовал объяснений, мне сказали что разберутся. Но никто ничего не сделал! (чоловік, 25 років, Донецька обл.)

Варто зазначити, що послуги телетексту, як у наведеному прикладі — платні і списуються з рахунку в момент подачі оголошення. Т. ч. телеканал, взявши плату, не надав послуги.

Дуже поширеною є відсутність модерації висловлювань читачів електронних ЗМІ поряд з матеріалами, що стосуються гомосексуальності. Такі висловлювання скрізь і поруч складаються з лайки, закликів до знищення ЛГБТ-громадян. На жаль, автори, учасники і ведучі телевізійних програм, торкаючись теми ЛГБТ-проблематики, не завжди здатні виважено і неупереджено розглядати подаваний матеріал, схильні розглядати його як «полуничку»:

часто наблюдаю в СМИ оскорбительные высказывания и нелестные эпитеты из уст звёзд и некоторых чиновников, в том числе призывы к угнетению ЛГБТ сообщества (чоловік, 26 років, АР Крим)

Передачі на телеканалі «Интер» з темой гомосексуалізму (наприклад «Разбор полётов»). Крайне неприємно спостерігати на ведущих і їх нескриване пренебрежительно висловлювання в адрес геїв. Мені здається, вони порушили мої конституційні права (чоловік, 27 років, Дніпропетровська обл.)

Серйозним порушенням закону про персональні дані є випадки, коли люди, що мають завдяки посаді доступ до інформації персонального характеру, намагаються використовувати її в своїх інтересах, в тому числі з метою шантажу:

поздовжую, що в інтернет-провайдерском центрі, послугами якого я пользуюсь, і где работают мои знакомые, ими осуществляется контроль просматриваемого мною контента с последующим разглашением этой информации (чоловік, 46 років, Запорізька обл.)

В ресторане, где я целовался с любимым, меня сняли на фото и угрожали обнародовать (чоловік, 41 рік, Львівська обл.)

Июнь 2008 коллеги и начальство на работе угрожали сообщить в мою семью о том что я гей и создать всевозможные проблемы (чоловік, 26 років, Донецька обл.)

После увольнения с работы, угрожали если буду предпринимать какие либо действия. Разглашением информации об ориентации (чоловік, 29 років, Київська обл.)

9.7. Медична сфера

В контексті ВІЛ/СНІДу вже проведено декілька досліджень порушень прав пацієнтів, в тому числі ЧСЧ, при зверненні щодо послуг з профілактики, догляду та підтримки [5]. Нинішнє опитування, по-перше, охоплює значно більшу вибірку, по-друге, зачіпає не тільки чоловіків і, по-третє, не концентрується на порівняно вузькій сфері ВІЛ.

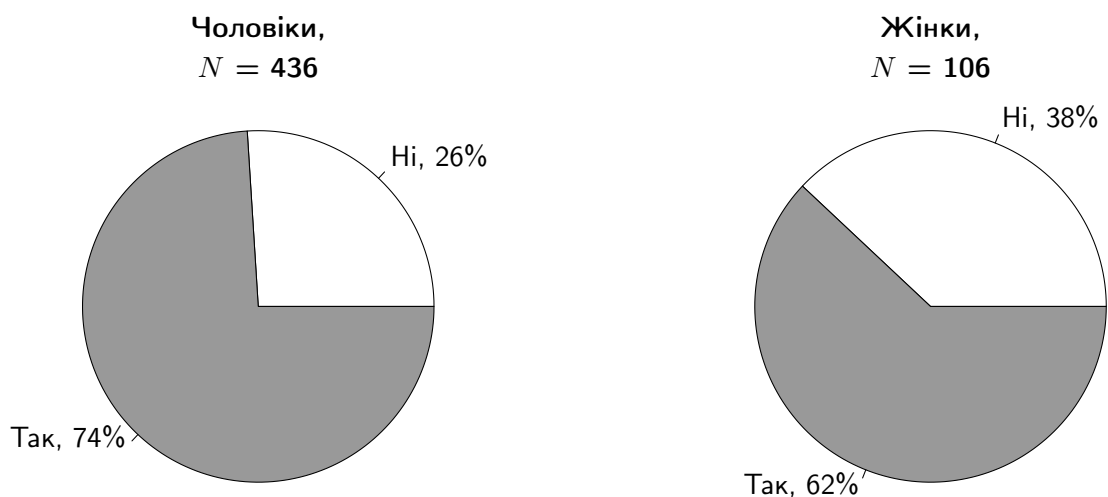
Чверть респондентів не зверталися протягом останніх трьох років за медичною допомогою. Серед тих, що залишилися, 58% не відчував утисків в медичній сфері, пов'язаних з сексуальною орієнтацією, тому, що персонал медустанов не знав і не здогадувався про сексуальну орієнтацію респондента.

У 28% тих випадків, коли медперсонал знав або догадувався, на думку респондента, про його/її негетеросексуальність, взаємодія з співробітниками медустанов супроводжувалася утисками з боку медпрацівників. При цьому жінки значно частіше, ніж чоловіки, стикалися з певними проблемами (рис. 9.5), жителі Центру та Півдня України — частіше, ніж жителі інших регіонів (табл. 9.19).

Табл. 9.19. Розподіл опитаних з різних регіонів України в залежності від наявності або відсутності у них досвіду утисків в медичній сфері за останні три роки, %

«Які випадки утисків в медичній сфері траплялися з Вами? — Не було нічого з перерахованого. Медичний персонал знав (або підозрював) про мою сексуальну орієнтацію і ставився до мене шанобливо»	Схід, N = 82	Захід, N = 58	Північ, N = 183	Центр, N = 89	Південь, N = 101
Ні	20	21	25	36	32
Так	80	79	75	64	68

Опитані різного віку, які живуть в різних за розміром населених пунктах, що мають різні рівні прибутку і різний сімейний статус, різну сексуальну орієнтацію і різну ступінь відкритості, однаково часто стикалися з боку медпрацівників з утисками, пов'язаними з СОГІ.

Примітка: питання формулювалося таким чином: «Які випадки утисків в медичній сфері траплялися з Вами? — Не було нічого з перерахованого. Медичний персонал знав (або підозрював) про мою сексуальну орієнтацію і ставився до мене шанобливо»

Рис. 9.5. Розподіл опитаних різної статі залежно від наявності або відсутності у них досвіду утисків в медичній сфері за останні три роки

Табл. 9.20. Розподіл випадків утисків, пов'язаних з сексуальною орієнтацією респондентів, за останні три роки в медичній сфері в тому випадку, коли персонал установ знав або здогадувався про негетеросексуальність пацієнта, %

«Які випадки утисків в медичній сфері траплялися з Вами?»	Вся вибірка, N = 153	Чоловіки, N = 113	Жінки, N = 40
Медичний персонал ставився до мене упереджено, принижував і ображав	24	25	23
Була розголошена конфіденційна інформація, отримана від мене як від пацієнта (про мою сексуальну орієнтацію та/або мій ВІЛ-статус)	18	20	13
Мені відмовили в наданні медичних послуг	12	13	10
Мене намагалися примусово лікувати від «гомосексуалізму»	8	5	17
Інше	15	15	14

Примітка: сума по стовпцях більше 100%, оскільки респондент міг обрати кілька варіантів відповідей

Найбільш частим (табл. 9.20) було упереджене ставлення, приниження і образи, а також розголошення конфіденційної інформації про стан здоров'я. Примітно, що жінки в три рази частіше за чоловіків стикаються зі спробами примусового лікування від «гомосексуалізму».

Виходячи з перелічених вище дій або бездіяльності працівників сфери охорони здоров'я, можна виділити порушення таких норм законодавства щодо респондентів:

- заборона дискримінації, в т. ч. безпосередньо в медичній сфері (ст. 24 та 49 Конституції, ст. 14 ЕКПЛ, ст. 4 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»);
- право на повагу власної гідності (ст. 28 Конституції);

– право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 32 Конституції, ст. 8 ЕКПЛ).

Всім учасникам опитування було запропоновано детальніше описати проблеми, з якими їм довелося зіткнутися в медичній сфері. Отримало 46 відповідей, які можна розподілити за наступними категоріями (табл. 9.21).

Табл. 9.21. Узагальнення наведених респондентами описів проблем, з якими їм довелося зіткнутися в медичній сфері

Категорія	N
З проблемами в медичній сфері не стикався(-лась) або ніхто не знає про негетеросексуальність респондента	23
Конфіденційна інформація про респондента була розголошена співробітниками медустанови	1
Співробітники медустанови спробували нав'язати респонденту лікування від «гомосексуалізму»	3
Респондент зіткнувся з образами або глузуванням в зв'язку з СОГІ	2
Респонденту було відмовлено в наданні медичної допомоги	3
Різне (емоції, незакінчені фрази, неясна суть висловлювання і т. п.)	15

Примітка: розподіл категорій наведено в абсолютних числах, оскільки всього 46 чоловік відповіли на це питання

Рівно половина з тих, які відповіли, ні з чим не стикалася. Ті ж, хто пригадав проблеми, які мали місце, згадали надзвичайно тривожні для медичної сфери факти, а саме відмова в медичній допомозі:

После моего раскрытия женщине-гинекологу она начала шугаться от меня, как чёрт от святой воды и придумывать различные поводы отказа мне в приёме (жінка, 31 рік, Київська обл.)

6 апреля в макеевском туб-диспансере мне отказали в лечении из-за моей сексуальной ориентации (чоловік, 26 років, Донецька обл.)

Настільки ж суперечать медичній етиці спроби насильницької зміни сексуальної орієнтації:

февраль 2011 — мой участковый врач настаивал на том чтобы пройти курс лечения против гомосексуализма, приписал мне какие-то уколы и лекарства которые я не стал принимать (чоловік, 26 років, Донецька обл.)

(июль 2009) Психолог пытался навязать лечение гормонами, якобы для «исправления» ориентации. На самом же деле, это было в рамках каких-то его исследований (жінка, вік не вказано, Київська обл.)

Випадки розголошення конфіденційної інформації про стан здоров'я пацієнта відзначалися і в інших роботах:

в спид центре моего города лаборант и врач инфекционист разгласили информацию о моём вич-статусе моим родителям так как они знакомы между собой, и у меня теперь не-реальные проблемы с семьёй, не говоря о тех что были по поводу ориентации и ещё добавились о вич-статусе. . . (чоловік, 23 роки, Донецька обл.)

Висновки до Глави 9

Узагальнення даних цієї глави (рис. 9.6) свідчить, що найчастіше права опитаних порушувались під час контактів з правоохоронними органами. Найчастішим було проведення особистого огляду речей без дотримання процесуальних норм (38%) і упереджене ставлення, словесні образи та психологічний тиск (39%).

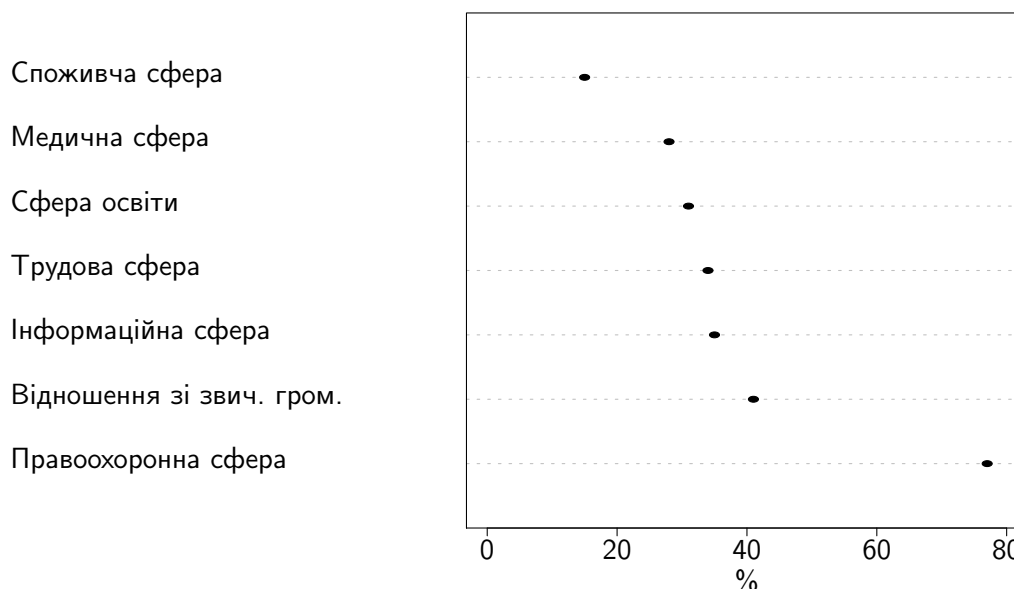

Рис. 9.6. % респондентів, які повідомили про ті чи інші випадки дискримінації, порушень прав та/або образ, що відбулися за останні три роки в зв'язку з СОГІ, (сума більше 100%, бо людина могла стати жертвою в декількох сферах)

Другою за частотою є сфера взаємин зі звичайними (тобто не наділеними офіційною владою) громадянами. Найбільш часто респонденти вказували на образи, що мали місце (58%), демонстративне ігнорування (32%) і погрози фізичної розправи (24%). Для жінок гостріше, ніж для чоловіків стояли проблеми позбавлення батьківських прав, вигнання з будинку і сексуальних домагань.

Слід зазначити, що хоча контакти з міліцією частіше, ніж контакти зі звичайними громадянами, супроводжувалися дискримінацією, упередженим ставленням, образами і навіть злочинами, в абсолютних числах набагато більш болючою виглядає саме сфера повсякденності: так, під час контактів з міліцією постраждали 397 чоловік, а під час спілкування з рідними, близькими, друзями, колегами і просто знайомими — 713 чоловік.

Крім того, звертає на себе увагу, що в вільних описах того, що сталося, 85% опитаних вказали на факти утисків з боку звичайних громадян, а факти утисків з боку правоохоронних органів описали 55%.

Наявні тенденції «геттоїзації» спільноти, замикання його в собі і уникнення контактів з широким суспільством почасти пояснюють порівняно невелику частку зафіксованих в цьому опитуванні утисків. Так, та група опитаних, яка іноді ходить в гей-клуби, бере посильну участь в роботі ЛГБТ-організацій/груп, і разом з тим повідомила інформацію щодо своєї СОГІ тільки близькому колу друзів гомо-/бісексуальної орієнтації, в чотири рази рідше (у порівнянні з іншими) скаржилася на будь-які утиски з боку родичів, знайомих або ж випадкових людей.

В цілому, серед тих респондентів, чиє оточення знало або здогадувалися про їх негетеросексуальність, 89% хоча б один раз за останні три роки постраждали від цього (серед же всіх опитаних ці 1054 особи складають 61%). Важливо також відзначити, що дискримінація, порушення прав або упереджене ставлення до ЛГБТ є комплексною проблемою: 58% відкритих або частково відкритих ЛГБТ-громадян стали жертвою в двох і більше сферах свого життя.

Разом з тим, всі отримані в цьому і в попередньому опитуванні Центру соціальних експертиз Інституту соціології НАН України дані потребують ретельної перевірки в майбутніх дослідженнях, оскільки різнобій в показниках пов'язаний як з проблемами побудови вибіркової сукупності, так і вироблення адекватного інструментарію.

10. Порушення прав людини і дії на ґрунті ненависті щодо ЛГБТ в 2010–2011 рр.

Виходячи з аналізу випадків порушень, задокументованих за останні два роки (220 кейсів), можна сказати, що ситуація з порушеннями, порівняно з попередніми роками, істотно не змінилася, а найбільш небезпечними для ЛГБТ з точки зору прав людини залишилися:

- сфера міжособистісних відносин (з людьми, не наділеними офіційною владою) — 83 випадки;
- правоохоронна сфера — 69 випадків;
- трудова сфера — 27 випадків.

10.1. Сфера взаємин з людьми, не наділеними офіційною владою — дії на ґрунті ненависті

На відміну від ситуативних контактів з міліцією і обмежених за часом з начальством на роботі або викладачами, з громадянами, не наділеними офіційною владою, людина взаємодіє щодня все своє життя. Саме тому його фізичне і душевне благополуччя значною мірою визначається саме цією сферою і саме в ній порушень щодо ЛГБТ відбувається більше, ніж в будь-якій іншій, а самі вони мають більш тяжкі наслідки для постраждалих.

До таких взаємин належать контакти ЛГБТ з сім'єю і родичами, друзями і знайомими, сусідами, малознайомими і незнайомими людьми, тобто усіма тими, хто не наділений офіційною владою. Сюди також можна віднести і взаємини з колегами або однокласниками, проте в силу своєї специфіки вони розглядаються в розділах 10.2 и 10.3 відповідно.

Як показано в Главі 9, 41% опитаних зазнавали утисків з боку звичайних громадян. Найчастіше респонденти вказували на образи, які мали місце, (58%), демонстративне ігнорування (32%) і погрози фізичною розправою (24%). У 13% випадків справа дійшла до побиття або інших форм фізичного насильства. У 18% випадків джерелом таких дій ставали родичі, які намагалися вигнати гомосексуала з дому, або навпаки, що обмежували його свободу.

10.1.1. Аналіз кейсів

В 2010–2011 рр. ми зафіксували 83 випадки дій проти ЛГБТ, основним мотивом яких була гомофобія. До таких дій належать злочини і інциденти на ґрунті ненависті, мова ворожнечі¹.

В 7 випадках зафіксовано публічні висловлювання чи заклики до розпалювання ненависті до ЛГБТ. В 6 випадках жертви були зґвалтовані, в т. ч. в трьох випадках групою осіб. В 18 випадках спостерігалось гомофобне ставлення рідних і близьких постраждалих, при цьому іноді воно закінчувалося виселенням з дому.

На відміну від злочинів або інших дій, які не мають дискримінаційного характеру, дії на ґрунті ненависті завжди мають більш тяжкі наслідки не тільки для самої жертви, але також і для спільноти, до якої жертва належить, і для суспільства в цілому. Потерпілому від таких дій буде важко позбутися побоювань, що вони в будь-який момент можуть повторитися. Спільноті ЛГБТ такі дії дають знак, що з його представниками може статися те ж саме, особливо, якщо держава не приділяє належної уваги розслідуванню таких випадків. А суспільство, в якому такі дії відбуваються і не отримують належного публічного осуду, легко може порохувати їх цілком прийнятними.

¹Визначення цих понять див. у [104].

В більшості випадків потерпілі ЛГБТ не скаржилися офіційним органам на такі дії, вважаючи за краще не розголошувати їх і бажаючи швидше про них забути. В деяких випадках вони подавали скарги в міліцію на злочини проти них, однак замовчували про їх дискримінаційний характер, не бажаючи мати проблем з боку правоохоронних органів, які не відрізняються толерантністю до ЛГБТ. І лише в декількох випадках вони отримали всебічну допомогу від міліції при тому, що представники останньої знали про характер інцидентів.

Однак це стосується випадків, в яких постраждали приватні особи. В двох випадках, коли праворадикальними угрупованнями були здійснені напади на заходи, що проводяться ЛГБТ-організаціями і були подані скарги в міліцію, остання відмовила в порушенні кримінальних справ проти нападників або припинила провадження щодо них з надуманих приводів.

10.1.2. Приклади дій на ґрунті ненависті проти ЛГБТ

Кейс 1. Щорічно 20 листопада в усьому світі відзначається день пам'яті трансгендерних людей, жертв насильства. В 2010 р. громадська ЛГБТ-організація «Інсайт» приурочила до цієї дати кілька заходів, одним з яких був показ фільму в Центрі сучасного мистецтва на території Києво-Могилянської академії. Під час показу до зали спробували прорватися близько 10 чоловік в масках. На щастя, їм цього зробити не вдалося через опору активістів «Інсайта», що стояли на вході, двоє з активістів постраждали від фізичного насильства нападників. Крім цього, нападники намагалися розпорошити в глибину залу сльозогінний газ відразу з декількох балончиків, від чого теж були постраждалі. Коли нападники зрозуміли, що швидко в зал їм прорватися не вдасться, вони зникли [105].

Відповідальність за напад імовірно можна покласти на бойовиків ультраправої організації «Національний союз», на сайті (www.naso.org.ru/main/150-razgrom-transvestitov.html, нині видалено) якої на наступний день після нападу з'явилося повідомлення, що його вчинили *«невідомі патріоти, схожі на активістів Національного Союзу»*.

Викликана міліція (Подільське РВВС м. Києва) дуже неохоче відбирала пояснення і відмовлялася прийняти заяву у всіх потерпілих учасників інциденту. Згодом міліція відмовила в порушенні кримінальної справи під приводом, що немає свідків, хто б бачив обличчя нападників, хоча один такий чоловік був. Розгляд скарг до прокуратури і судового позову на бездіяльність міліції, поданого «Інсайт», до цих часу не закінчено, хоча і прокуратура і суд задовольнили скарги потерпілої сторони і направили справу на дослідження... назад до Подільського РВВС.

Кейс 2. 11 грудня 2010 в центрі Києва відбулася акція «АнтиЙолка», серед організаторів якої було кілька лівих і одна ЛГБТ-організація. Акція в цілому висловлювала протест проти соціальної політики нинішньої влади, а прямим згадуванням про ЛГБТ було кілька плакатів, серед яких «Права ЛГБТ — права людини», і один райдужний прапор. Спочатку планувалося проведення цієї акції в іншому місці і з більш вираженою антигомофобною тематикою, але Київське відділення націоналістичної партії Всеукраїнське об'єднання «Свобода» заявило про те, що проведе в тому ж місці і в той же час контракцію. Незважаючи на перенесення акції та зміщення акцентів на загальний соціальний протест проти політики влади, після закінчення заходу група невідомих молодих людей, що назвалися «християнською молоддю» напала на учасників акції, що розходилися, викрикуючи при цьому гомофобні гасла [106, 107].

Кейс 3. 20 лютого 2011 р. у м. Макіївці Донецької області відбулася презентація зареєстрованої незадовго до цього громадської організації ЛГБТ-християн «Центр Святого сотника Корнилія», на якій були присутні близько 25 осіб. У якийсь момент до приміщення увірвалися кілька підлітків в камуфляжі і масках і під хлопки підриваємих ними петард стали викрикувати гомофобні гасла: «Смерть пидарасам!», «Молодежь против гомосексов!» і, чомусь, «Слава Украине!». Побачивши, що на заході присутні телебачення і преса, вони засоромилися і швидко ретировалися².

²Репортаж був розміщений в місцевих новинах: http://novosti.donbass.tv/video/5804_vypusk_zh_21_fevralya, проте на момент видання Звіту це відео було видалено.

Порушену Центрально-Міським РВВС м. Макіївки кримінальну справу було призупинено через неможливість встановити особи нападників. Хоча, як стверджує Р. Зуєв, глава «Центру Святого сотника Корнилія», міліції було надано достатньо інформації для того, щоб хоча б вийти на ту людину, яка навела нападників на захід. Як вважає Зуєв, нею міг бути один з журналістів, присутніх на презентації.

Кейс 4. 17 травня 2011 р., в Міжнародний день протидії гомофобії та трансфобії, в Україні пройшло кілька мирних акцій, присвячених цій події. Переважно це були «веселкові флеш-моби» — запуск різнокольорових повітряних кульок і «живі бібліотеки», в яких у ролі книг виступали люди. Більшість з них пройшли дійсно мирно і без ексцесів.

Проте в Одесі організаторам флеш-мобу з громадської організації «Партнер» довелося скасувати акцію через погрози фізичної розправи, що надійшли від гомофобно налаштованих угруповань, а в Києві, під час проведення мирної акції «День мовчання» у дворі Києво-Могилянській академії, її учасники піддалися провокаційним діям з боку людей у масках, які намагалися «перекричати» учасників із заклеєними на знак протесту проти гомофобії ротами, викрикуючи гомофобні гасла і закликаючи до насильства. За інформацією газети «Комерсант», ними були активісти організації «Тризуб» ім. С. Бандери [108].

Примітно, що ініціаторами та організаторами акції «День мовчання» і райдужного флеш-мобу в Києві, виступили не ЛГБТ-організації, а звичайні студенти Києво-Могилянської академії, стурбовані зростанням ксенофобії в Україні.

Кейс 5. Влітку 2011 р. Сергій познайомився через Інтернет з хлопцем і домовився про зустріч на околиці Луганська. Крім того, що зустріч була призначена не в людному місці і у вечірній час, Сергія не збентежила і та обставина, що «в реалі» людина виявилася зовсім не тою, чиє фото було на сайті знайомств. Разом вони попрямували у бік городів, де їх чекало ще четверо «нових знайомих». На адресу Сергія посипалися образи у зв'язку з його сексуальною орієнтацією і загрози. Як тільки він спробував піти, його зупинили і стали жорстоко бити. Били довго, до втрати свідомості. У результаті: вибиті передні зуби, зламане ребро, вивихнута рука і два тижні в лікарні. Крім цього, у нього забрали всі цінні речі.

За словами гей-активіста з Луганська, цього літа аналогічним чином від рук гомофобно налаштованих гвалтівників в місті постраждало ще кілька геїв.

За фактом події, Сергієм було написано заяву в міліцію. Проте через тиждень, очевидно не в змозі зловити злочинців, міліціонери знову прийшли в лікарню до Сергія і, чинячи психологічний тиск, змусили його забрати заяву.

Кейс 6. Вадим, 23-річний житель Дніпропетровська жовтневим ввечері 2011 р. повертався додому і зустрів трьох молодих людей, одного з яких знав раніше. Вони були в нетверезому стані. Знаючи про сексуальну орієнтацію Вадима, вони стали всіляко ображати його і погрожувати фізичною розпавою. Проте всі їхні дії носили чіткий сексуальний підтекст. Вони його схопили і по черзі згвалтували в кущах на вулиці. Після цього, очевидно вже перебуваючи в неосудному стані, вони стали бити його, в т. ч. ногами, душити ременем. Невідомо, чим би все закінчилося, так як на думку Вадима, вони припиняти не збиралися, якби не компанія випадкових перехожих, які почули стогін і припинили насильство. Тікаючи, злочинці вигукували в адресу Вадима загрози: *«якщо заявиш ментам, наступного разу навіть не писнеш!»*. На момент складання Звіту, двоє з гвалтівників уже перебували в СІЗО.

Кейс 7. Протягом останніх двох років Світлана, транссексуал (MtF), зазнає образ і нападків з боку сусіда по під'їзду. За її словами, наркомана і алкоголіка.

У травні 2011 р. постраждала повідомила, що днями знову піддалася образам та загрозам вбити її. Вона також розповіла, що він багатьом сусідам повідомляє про її незвичну гендерну ідентичність, плутаючи це з сексуальною орієнтацією і обіцяючи вбити її, мовляв *«педикам не место на этом свете»*. В останній раз, крім словесних погроз і образ, він завдав декілька сильних ударів ногою по вхідних дверях квартири потерпілої, мало не вибивши їх.

Світлана неодноразово викликала міліцію. Приїжджаючи, вони завжди були на її боці — з порушником проводилися профілактичні бесіди. Її заяву, написану в РВВС, було передано дільничному, від якого не було ніякої реакції, а в РВВС, куди вона прийшла скаржитися, її знову направили до нього.

Кейс 8. У липні 2011 р. в під'їзді будинку в одному з міст Полтавської області, де живе Микола, на стіні з'явився напис *«Здесь живут геи. Убивайте их!»*. Пізніше схожі написи з'явилися і на вхідних дверях його квартири.

Через два тижні в 22:00 год в квартиру потерпілого подзвонили. Микола відкрив двері і був побитий своїми сусідами (Андрієм і Юрієм) прямо в коридорі власної квартири. Б'ючи, вони вигукували нецензурні образи на адресу сексуальної орієнтації Миколая. Після цього він потрапив до лікарні з діагнозом *«закрита черепно-мозкова травма»*.

Ним було написано заяви в правоохоронні органи, але місцева міліція відмовила Миколі у відкритті кримінальної справи, мотивувавши відмову тим, що відсутня доказова база, свідки і заключна судово-медична експертиза. Хоча постраждалим були надані номери телефонів свідків, і найголовніше, що відразу після події він був госпіталізований в лікарню. Також слідчими органами були допущені ще чимало помилок у процесі збору даних про цей інцидент. На даний момент цією справою займається прокуратура міста, так як Микола звернувся туди із заявою. На момент складання Звіту відкрито кримінальну справу проти порушників Андрія та Юрія за фактом побиття та нанесення тілесних ушкоджень середнього ступеня.

Кейс 9. Олена, мешканка Херсона 23 років, була запрошена Аркадієм, чоловіком її рідної сестри до нього додому, щоб допомогти з прибиранням напередодні виписки з пологового будинку сестри. Сексуальна орієнтація Олени не була секретом для близьких.

Під час прибирання, Аркадій намагався переконати її в тому, що вона веде неправильний спосіб життя і що вона повинна стати гетеросексуалкою. На цьому ґрунті між ними виникла сварка. Аркадій став бити Олену та згвалтував її.

До міліції потерпіла звертатися відмовилася. Їй довелося з'їхати від батьків, з якими вона проживала до цього через побоювання зустрітися з кривдником. Також їй довелося пройти курс психологічної допомоги.

Кейс 9. У серпні 2010 р. 18-річний Роман зі своїм партнером були застигнуті вдома батьком Роман... Чоловік всіляко ображав їх, намагався з'ясувати, хто і звідки партнер Романа, відібрав у хлопця телефон і намагався поширити інформацію про його сексуальну орієнтацію його родичам і знайомим, чий номера він знайшов у телефонній книзі.

Після цього інциденту партнер Романа був дуже наляканий і припинив з ним спілкування. Роман вважає, що якби батько застав його з дівчиною, то не став би намагатися повідомити про це всім, кому зможе.

Кейс 10. У квітні 2011 р. Аліна (м. Одеса), перебуваючи в компанії друзів своєї знайомої, піддалася словесним нападкам і агресивним діям з боку хлопців з цієї компанії, що знаходилися в нетверезому стані.

Сталася бійка між мною і одним хлопцем з цієї компанії — він ображав мене і моїх подруг-лесбійок і намагався насильно забрати мене і схилити до сексу. Я відмовлялася, тоді він почав тягати мене за одяг і говорити, що я не дівчина, а мужик і мене бити можна через мою гарну фізичну підготовку, — повідомила Аліна

Наслідками для Аліни стали синці, садна і депресивний стан.

Висновки до розділу 10.1

Як показують соціологічні опитування, гомофобія в українському суспільстві останнім часом істотно зросла. Саме вона є рушієм усіх дискримінаційних дій на ґрунті ненависті щодо ЛГБТ з боку громадян, не наділених офіційною владою.

Основних причин зростання гомофобії в Україні кілька.

По-перше, ЛГБТ стали більш видимі (хоча це зовсім не означає, що їх стало більше!), В т. ч. завдяки ЗМІ. З'явилося багато громадських організацій, чия робота орієнтована на ЛГБТ, рядові геї і лесбійки, особливо молоді, стали більш сміливі і питання відкриття своєї сексуальної орієнтації вже не висить над ними дамокловим мечем так, як це було з їх старшими товаришами років десять тому.

По-друге, в Україні значно посилився тиск церкви і клерикальних організацій, як на суспільство в цілому, так і на державну владу, а церква була завжди дуже реакційно налаштована щодо «гріха гомосексуальності». В останні роки це негативне ставлення вилилося в дві резолюції Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій «Про ставлення до гріха гомосексуальності» (2006 і 2010 рр.). Все це також знаходить відображення в ЗМІ.

Третя і, мабуть, найважливіша причина — це те, як позиціонує себе державна влада щодо проблем ЛГБТ-людей в Україні. Точніше, вона ніяк себе не позиціонує, всіляко намагаючись уникнути не тільки спроб їх вирішення, але, навіть і обговорення самої цієї теми. Більш того, висловлювання низки державних, чиновників, депутатів та політиків говорять про те, що вони відкрито підтримують і просувають гомофобну позицію церкви з цього питання, а саме лінію на затвердження так званих «традиційних цінностей», які заперечують явище гомосексуальності, як частини суспільних відносин в принципі.

Таку ж політику, спрямовану на заперечення прогресивних методів і затвердження релігійно-консервативних, держава проводить і в сфері освіти, відверто нехтуючи конституційний принцип відділення школи від церкви. Адже відповідний посил саме в освітній сфері буде у великій мірі визначати ступінь толерантності в українському суспільстві в майбутньому, зокрема до ЛГБТ.

Якщо українська влада все-таки має намір дотримуватися задекларованого багато років тому напрямку на європейську інтеграцію, їм варто прийняти той факт, що без розвитку в суспільстві загальнолюдських цінностей, заснованих на принципах громадянського рівноправності і поваги до особистості, Україна ніколи не стане повноцінною європейською державою.

10.2. Сфера взаємовідносин з правоохоронними органами

Як показано в Главі 9, 30% респондентів заявили, що вони стикалися з органами правопорядку і при цьому останнім було відомо про їхню сексуальну орієнтацію. В 77% цих випадків права опитаних були порушені у зв'язку з сексуальною орієнтацією. Найбільш частим було:

- упереджене ставлення, словесні образи і психологічний тиск — про це заявили 39% респондентів;
- проведення особистого огляду та огляду речей без дотримання процесуальних норм — в 38% випадків;
- шантаж і погрози розголосити інформацію про сексуальну орієнтацію (наприклад, для вимагання грошей) — в 24% випадків;
- незаконний збір та зберігання конфіденційної інформації (зняття відбитків пальців, фотографування, переписування номерів з мобільного телефону) — 21%¹.

10.2.1. Аналіз кейсів

Традиційно порушення в цій сфері є найбільш чисельними, серед порушень, які відбуваються щодо ЛГБТ з боку представників держави. У 2010–2011 рр. було зафіксовано 69 (з 220) випадків порушень у правоохоронній сфері. З боку міліції були порушені такі основоположні прав людини як право на свободу та особисту недоторканність, заборона катувань, право на ефективні засоби правового захисту, право на повагу до приватного життя, заборона дискримінації і право на приватну власність.

Право на свободу і особисту недоторканність. Це право, гарантоване ст. 29 Конституції України та ст. 5 і 17 ЄКПЛ, було порушено в 47 випадках.

Серед них такі порушення ЗУ «Про міліцію» і КПК, як:

- відмова міліціонерів пред'явити свої документи на вимогу громадян, до яких вони звертаються, небажання пояснити причину зупинки;
- незаконний особистий огляд і огляд речей з порушенням процесуальних норм;
- затримання та тримання у відділеннях міліції осіб без відповідної реєстрації та складання протоколу;
- проведення допиту без пояснення особі, в якому статусі його допитують і без складання протоколу.

Крім цього, співробітники правоохоронних органів здійснювали щодо ЛГБТ дії, за які передбачена кримінальна відповідальність:

- фальсифікація чи загроза фальсифікації кримінальних або адміністративних справ;
- вимагання хабара;
- шантаж.

У контексті порушення цього права особливо хотілося б відзначити таке «новаторство» з боку правоохоронних органів, як «робота» з геями через Інтернет, що отримала широке поширення саме останнім часом у всіх великих українських містах. Тепер міліція не розслідує злочини за фактом, а сама створює прецеденти.

Схема у всіх випадках приблизно одна і та ж: на різних сайтах знайомств для гомосексуалів, міліціонери, видаючи себе за геїв, знайомляться з потенційним «злочинцем», пропонуючи зустрітися «в реалі». Попередньо можуть виманити у нього фотографію в голому вигляді або попросити принести з собою диск з порно. При зустрічі новий знайомий може всучити гроші за майбутній секс, або непомітно підкинути в особисті речі пакетик з наркотиками. Потім гею, який прийшов на побачення, заламують руки і садять в машину. Залежно від поставлених цілей можуть відвезти і у відділення. Як правило, такі «відвідувачі» там не реєструються. У всіх таких випадках, спілкування з міліціонерами супроводжується образами і приниженням людської гідності на ґрунті сексуальної орієнтації, а часто і фізичним насильством.

Цілей у таких «спецоперацій» може бути дві: виконання плану або вимагання грошей. У першому випадку на людину заводиться протокол про адміністративне порушення (наприклад, за заняття проституцією), або фабрикується кримінальна справа за розповсюдження порнографії, торгівлю наркотиками або навіть за «торгівлю людьми». У другому — постраждалим загрожують порушенням адміністративних або кримінальних справ за тими ж приводів або розповсюдженням конфіденційної інформації про приватне життя за місцем роботи або їх сім'ям, якщо не буде заплачена відповідна сума, яка в багатьох випадках не є остаточною. Адже заплативши раз, людина вже стає заручником такої схеми.

Вочевидь, міліції, не знайомій зі специфікою спілкування гомосексуалів в Інтернеті, не завжди вдається «підчепити» жертву. Тому було придумано таке собі «вдосконалення»: тепер, знайомлячись з геєм описаними вище способами, міліція, замість сплати «викупу», а часто разом з цим, вимагає від нього списуватися з іншими геями в Мережі і виводити їх на таких людей, примушуючи при цьому провокатора мимоволі ще й підписати «заяву про співпрацю».

Заборона тортур та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження. Ця свобода регламентується ст. 28 Конституції України та ст. 3 і 17 ЄКПЛ. На відміну від багатьох інших прав і свобод людини вона абсолютна і не може бути обмежена ніякими обставинами. Тим не менш, вона була порушена з боку міліції в 24 зафіксованих випадках. У них були відзначені такі дії як:

- тортури;
- зґвалтування і загрози зґвалтування;

- погрози вбивством;
- фізичне насильство або погрози його застосування;
- приниження людської гідності на підставі СОГІ постраждалих.

Право на повагу до приватного життя. Це право гарантоване ст. 32 Конституції України і ст. 8 і 17 ЄКПЛ. Його порушення були відзначені в 24 зібраних кейсах. Ці порушення можна розділити на два види:

- незаконний збір та зберігання конфіденційної інформації (переписування номерів з мобільного телефону, фотографування і зняття відбитків пальців), що порушує п. 11 ст. 11 ЗУ «Про міліцію» — на момент збору такої інформації жодна людина з постраждалих від таких дій не перебувала у статусі осіб, щодо яких можуть проводитися подібні дії;
- розголошення та загрози розголошення конфіденційної інформації про особисте життя постраждалих, що порушує ст. 5 ЗУ «Про міліцію» — співробітниками міліції без всяких законних підстав була розголошена інформація про сексуальну орієнтацію постраждалих за місцем їх роботи або навчання або їх сім'ям, також вони шантажували потерпілих розголошенням такої інформації з метою вимагання грошей.

Право на ефективні засоби правового захисту і справедливий суд. Це право гарантується ст. 55, 56, 59, 62 Конституції України та ст. 13 ЄКПЛ. Порушення цих прав було відзначено в 19 кейсах.

Половину з цих випадків становить відмова міліції в допомозі на заяви ЛГБТ про вжиті проти них протиправні дії (відмова у прийнятті заяви або явне небажання його приймати, в т. ч. через сексуальну орієнтацію потерпілих, а також відмова в порушенні кримінальних або адміністративних справ проти порушників під надуманими приводами).

У ряді випадків МВС і прокуратура під різними приводами, найчастіше зі стандартним формулюванням «через відсутність складу злочину», відмовляла в притягненні до відповідальності співробітників міліції за протиправні дії, розпочаті ними проти ЛГБТ.

У трьох випадках, на думку респондентів, було порушено право на справедливий суд, регламентований ст. 55 Конституції України та ст. 6 ЄКПЛ.

В одному випадку один з них не був викликаний до суду на слухання у справі, пов'язаній з його сексуальною орієнтацією і не мав можливості висловити свою думку в ході процесу.

В іншому — порушений основоположний принцип судів, а саме розгляд справи в розумні терміни. У ньому суди різних інстанцій уже три роки розглядають кримінальну справу, сфальсифіковану співробітниками міліції проти респондента через його сексуальну орієнтацію і, на його думку, кінця його судових позовів не видно.

Третій випадок пов'язаний, на наш погляд, з протиріччям судового рішення принципу пропорційності та необхідності в демократичному суспільстві, закріпленому в ЄКПЛ.

Така невелика кількість випадків, коли українські ЛГБТ зверталися до правоохоронних органів за захистом своїх прав, свідчить про їх глибоку і небезпідставну невіру в ефективність такого захисту, особливо у випадках, де фігурує СОГІ.

Заборона дискримінації. Свобода від дискримінації гарантована ст. 24 Конституції України та ст. 14 ЄКПЛ. І хоча в жодній з цих норм не прописано в явній формі, що СОГІ є ознакою, за якою була б заборонена дискримінація, відкритий перелік таких ознак з формулюванням «та інші ознаки» міститься в кожній з цих статей і гарантує заборону дискримінації за будь-якою, не забороненою законом ознакою. Законодавство Євросоюзу і Ради Європи, в т.ч. рішення ЄСПЛ, неодноразово акцентували увагу на те, що СОГІ однозначно є ознаками, за якими має бути заборонена дискримінація.

В 2010-2011 рр.. дискримінаційне ставлення працівників правоохоронних органів до ЛГБТ було зафіксовано в трьох чвертях випадків, що відносяться до цієї сфери. Це було пов'язано з:

- правом на свободу та особисту недоторканність, коли затримання і особистий огляд або огляд речей проводилися тільки через приналежність потерпілих до ЛГБТ;
- свободою від катувань і принижуючого гідність поводження, коли потерпілі піддавалися образам, приниженням, а іноді й фізичному насильству з боку працівників міліції тільки на підставі своєї сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності;
- правом на повагу до приватного життя, коли конфіденційна інформація про особу (фотографування і дактилоскопіювання) збирається і зберігається в органах МВС тільки на підставі їх належності до ЛГБТ. Другий дискримінаційний аспект, пов'язаний з цим правом полягає в тому, що люди на підставі своєї сексуальної орієнтації стають жертвами шантажу та здирництва з боку співробітників міліції, що загрожують розголосити конфіденційну інформацію про особисте життя таких людей за місцем роботи або навчання, а також сім'ї;
- правом на ефективні засоби правового захисту, коли СОГІ постраждалих ставали причиною відмови правоохоронних органів у наданні їм правового захисту.

Право на приватну власність. Це право закріплено в ст. 41 Конституції України та ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції. У 7 випадках потерпілі гомосексуали були банально пограбовані співробітниками міліції, що знаходилися при виконанні своїх обов'язків.

10.2.2. Приклади випадків порушення прав в правоохоронній сфері

Кейс 1 (право на свободу і особисту недоторканність, право на повагу до приватного життя). У серпні 2011 р. в одному з львівських ресторанів виникла конфліктна ситуація через проблему, пов'язану з розрахунком за обслуговування банківською картою між клієнтом (Миколою) та адміністратором закладу. За манерою поведінки клієнта, адміністратор ідентифікувала його як гея, що стало приводом для відповідних образ на його адресу і виклику міліції.

Приїхав патруль після пояснення ситуації тільки з боку адміністратора, вивів Миколу на вулицю і посадив у машину без пояснення будь-яких причин, якщо не рахувати образ на його адресу у зв'язку з сексуальною орієнтацією, типу *«пидарасам не место в таком заведении»*.

У Франківському РВВС міста, куди його доставили, міліціонери продовжили ображати і принижувати його людську гідність на підставі сексуальної орієнтації, а також погрожувати розкрити інформацію про його приватне життя за місцем роботи (Микола був держслужбовцем). У нього відібрали паспорт, інші документи і мобільний телефон, що знаходилися при ньому і поставили ультиматум: якщо він хоче, щоб конфіденційна інформація про нього залишилася таємницею, він повинен привезти їм 3000 грн. Микола погодився. Коли гроші були передані, йому повернули паспорт і телефон, а інші документи залишили у себе, сказавши, що їм потрібно їх перевірити... Таким чином протягом тижня підприємливі правоохоронці «заробили» 10000 грн., пояснюючи це тим, що *«у пидарасов есть деньги и они должны платить»*.

Тільки після втручання в «діалог» представника однієї громадської організації, до якого звернувся постраждалий, вдалося припинити здирництво. ЛГБТ-активіст спробував пояснити знахабнілим міліціонерам, що якщо вони не припинять свої злочинні дії, справі буде дано офіційний хід.

Кейс 2 (заборона тортур і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження). У квітні 2010 р. Ігор Б. був жорстоко побитий співробітниками міліції прямо у вестибюлі Центрального управління МВС м. Донецька на очах у десятка свідків лише за те, що попросив міліціонерів дотримуватися процесуальні норми при затриманні. Згодом він був змушений відмовитися від ідеї захищати свої права, так як він і його мати піддалися погрозам з боку співробітників міліції. Також його змусили підписати документ про те, що не має претензій до міліції.

Кейс 3 (право на свободу і особисту недоторканність, заборона катувань і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, право на приватну власність). У жовтні 2009 р.

18-річний Сергій був затриманий у Києві двома міліціонерами у цивільному, в місці, де збираються геї (плішка). За свідченням Сергія, міліціонери були п'яні. Без пред'явлення будь-яких звинувачень, його в наручниках відвели в РВВС, де його ображали й принижували людську гідність через його сексуальну орієнтацію, били, відібрали мобільний телефон і випитували, хто з адресної книги відноситься до сексуальних меншин і хто з них багатший, заливали до рота коньяк, щоб розв'язати мову. До будівлі РВВС його провели без жодної реєстрації, ніякого протоколу не велося, а коли ці двоє захотіли закрити його на ніч в камеру, черговий їм відмовив, сказавши, що він не оформлений. Тоді його повернули до кабінету, де він перебував до цього, і залишили там, прикувавши наручниками до батареї. У такому положенні Сергій провів близько 12 годин, без можливості вийти в туалет або попити води. На наступний день його відпустили, але телефон так і не повернули.

Кейс 4 (право на свободу і особисту недоторканність, право на повагу до приватного життя). У січні 2010 р. Олександр З. був затриманий співробітниками міліції Первомайського РВВС м. Чернівці тільки тому, що знаходився на плешці. Крім того, що не були дотримані процесуальні норми при його затриманні, Олександра без жодних підстав піддали фотографуванню та зняттю відбитків пальців. Після подання ним скарги до прокуратури, було визнано, що співробітники міліції перевищили свої повноваження. Про те, чи були вони покарані, потерпілому не відомо.

Кейс 5 (право на свободу і особисту недоторканність, право на повагу до приватного життя). У березні 2010 р. громадянин Х., мешканець м. Миколаєва, був викликаний до міліції у зв'язку з убивством одного гея. Після офіційної частини допиту, в ході якого з'ясувалося, що Х. не знав убитого, його перевели в іншу кімнату, де четверо співробітників міліції почали ображати і принижувати Х., а також погрожувати тим, що розкриють інформацію про його сексуальну орієнтацію його рідним, вимагаючи, щоб він видав їм контакти всіх геїв, яких знає. У нього незаконно вилучили мобільний телефон і переписали номер, що знаходився там. Відпущений він був лише через кілька годин.

Кейс 6 (право на ефективні засоби правового захисту). У травні 2010 р. від міліції м. Києва була отримана відповідь на заяву українських ЛГБТ-організацій про напад бойовиків націоналістичної організації «Тризуб ім. С. Бандери» на учасників і гостей презентації збірки гомосексуальної поезії, яка пройшла в Києві на початку жовтня 2009 р. Міліції знадобилося 8 місяців для того, щоб у діях нападників (образи, перекидання меблів, нападу на учасників із застосуванням фізичного насильства), «не обнаружить состава преступления» і відмовити в порушенні проти них кримінальної справи.

Кейс 7 (право на ефективні засоби правового захисту і справедливий суд). У вересні 2010 р. в м. Донецьку завершився судовий процес, в ході якого був засуджений міліціонер, який побив гея. Це факт не характерний для України не тільки тому, що тут судді не звикли засуджувати міліціонерів, але й тому, що гей вирішив відкрито виступити проти співробітника міліції.

Цей випадок примітний ще й тим, що в ході судового процесу адвокат хлопця-гея додав позов звинуваченням за ст. 161 КК України, що підсилює покарання за злочин, що носить дискримінаційний характер. Однак прокуратура, куди з суду було направлено клопотання потерпілого про застосування 161-й ст., не угледіла в діях порушника складу злочину в цій частині. Численні скарги у вищій інстанції нічого не дали. Зараз справа готується до подачі в ЄСПЛ.

Кейс 8 (право на свободу і особисту недоторканність, заборона катувань і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, право на повагу до приватного життя). У жовтні 2011 р. Андрій познайомився через Інтернет з хлопцем, який пообіцяв йому 400 грн., якщо Сергій покаже, де в Полтаві збираються геї. При зустрічі Андрій без жодного пояснення причин був у грубій формі затриманий співробітниками міліції в цивільному. На нього наділи наручники і з застосуванням фізичної сили доставили в обласне УВС. Там образи і приниження за ознакою сексуальної орієнтації продовжилися. Із застосуванням фізичної сили Сергія змусили відкрити свою анкету і списуватися з іншими геями з Полтави, провокуючи їх на відправку через Інтернет своїх фото в голому вигляді

і до зустрічі «в реалі». Сергія змусили підписати якусь заяву про «співпрацю», але ніякого протоколу затримання складено не було.

Кейс 9 (право на ефективні засоби правового захисту, право на повагу до приватного життя).

У зв'язку з пограбуванням, Володимир був змушений викликати міліцію. Коли під час опитування з'ясувалося, що пограбування пов'язане з сексуальною орієнтацією Володимира, співробітники міліції відмовилися проводити подальші оперативно - розшукові заходи, вважаючи, що грабіжник вчинив правильно. На заперечення Володимира, міліціонери відповіли, що якщо він буде наполягати, то вони розкриють його рідним обставини пограбування «в кращому світлі».

Коли Володимир на наступний день домігся прийому у начальника РВВС, до якого належала ця опергрупа, щоб подати на них заяву, начальник заяву не прийняв, хоча і вибачився за підлеглих... Випадок його пограбування міліція так і не стала розслідувати.

Кейс 10 (право на свободу і особисту недоторканність, право на повагу до приватного життя).

У липні 2011 р. вінничанин Олег познайомився на сайті знайомств з хлопцем. Для продовження ближчого знайомства, була знята квартира. У якийсь момент новий знайомий вийшов з кімнати і впустив у квартиру двох міліціонерів у формі. Утрюх вони стали принижувати і ображати Олега через його сексуальну орієнтацію, погрожували розповісти про його «пригоди» дружині і за місцем служби (попередньо новий знайомий цікавився життям Олега), якщо він не принесе протягом дня 1000 грн. Перебуваючи в стресовому стані і дуже злякавшись здійснення погроз здирників, Олег виконав їхню вимогу.

Кейс 11 (право на свободу і особисту недоторканність, право на приватну власність, право на ефективні засоби правового захисту, право на справедливий суд).

Пізно ввечері Антон був затриманий на київській плешці міліцейським патрулем без пояснення причин. З їхнього боку на адресу Антона були висловлені образи у зв'язку з його сексуальною орієнтацією. Без дотримання процесуальних норм було проведено особистий огляд і огляд речей Антона, в результаті якого у Антона був «вилучений» мобільний телефон.

Відразу ж після цього Антон звернувся в міліцію за фактом протиправних дій їх співробітників. У РВВС дуже не хотіли приймати заяву — спочатку він чомусь був відправлений на тест на наявність алкоголю в крові, потім всю ніч провів в очікуванні, поки до нього хтось зможе вийти, щоб прийняти заяву. Проте, за його заявою прокуратурою було порушено кримінальну справу, яку навіть дійшла до суду. Однак Антон не був повідомлений про судові засідання і не зміг через це дати суду свої пояснення. На його думку, рішення суду виправдати порушників через нестачу доказів проти них, носило упереджений характер.

Кейс 12 (право на справедливий суд).

У липні 2010 р. Харківський окружний адміністративний суд задовольнив позов Харківської міськради про заборону проведення мирних зборів ЛГБТ-громадянами³. Хоча ініціатори процесії так і залишилися невідомі, цікаві аргументи, на підставі яких суд заборонив мирне зібрання. Суд вказав, що існує ймовірність, що в зазначений час в цьому місці можуть перебувати люди, які *«имеют интерес, который не будет совпадать с интересами участников марша»*. Тобто праву на мирне зібрання було протиставлено право вільно гуляти «без докладання до цього додаткових зусиль». Також суд прийняв до уваги довідку ДАІ про те, що дана хода може ускладнити дорожньо-транспортну обстановку і навіть призвести до людських жертв, хоча в такій же ситуації для проведення гомофобного маршу в м. Сімферополі в жовтні 2010 р. міська влада вважала можливим перекрити автомобільний рух повністю [109].

Висновки до розділу 10.2

Недотримання законності співробітниками міліції обумовлено декількома факторами.

³Матеріали справи були розміщені на офіційному сайті Харківської міської ради <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/view/id/3944>, проте на момент друку Звіту вони виявилися видалені.

По-перше, це дотепер діюча в Україні система оцінки ефективності діяльності органів внутрішніх справ за статистичними показниками. При такій системі основним є кількісний показник розкриття злочинів, досягти котрого всякий співробітник МВС намагається будь-якою ціною, включаючи порушення процесуальних норм, а також застосування фізичного насильства і тортур.

По-друге, це відсутність належного контролю за дотриманням прав людини в діяльності органів внутрішніх справ. Контроль з боку держави, в якій рівень корупції вкрай високий, є малоефективним. Втім, і контроль з боку суспільства через створені при МВС Громадські ради з прав людини також є суто номінальним.

По-третє, професійність співробітників органів внутрішніх справ залишає бажати кращого. Через невисоку оплату праці плінність кадрів досить висока – вони просто не встигають стати кваліфікованими фахівцями. Як наслідок – відповідні методи роботи за принципом: «не відкриємо, так зламаємо». До речі, невисока зарплата обумовлює і тягу окремих співробітників міліції до чужих речей і грошей.

Крім цього рівень знань з області прав людини у співробітників органів внутрішніх справ перебуває практично на нульовому рівні, а інформацією по роботі з маргіналізованими групами населення, до яких відносяться ЧСЧ, вони взагалі не володіють.

Незаконний збір і зберігання міліцією конфіденційної інформації про ЧСЧ (фотографування, дактилоскопування та ін.) лише на підставі сексуальної орієнтації людини, є пережитком радянського режиму, коли існувала кримінальна відповідальність за мужолозтво. Проте українська міліція продовжує цю протизаконну практику і дотепер, вважаючи гомосексуалів криміногенною групою. Майже в усіх великих українських містах міліція веде збір такої інформації щодо ЛГБТ.

Одним з імовірних наслідків такої позиції може стати те, що ЧСЧ знову підуть у «підпілля», перестануть бути видимими навіть для ВІЛ-сервісу. У цьому випадку одна з груп ризику в плані розповсюдження ВІЛ-СНІД стане недосяжною для профілактичної роботи.

Лише невеличкий процент постраждалих від дій працівників міліції намагалися відстояти свої права. В повній мірі це нікому не вдалося. Це свідчить про зневіру ЛГБТ в те, що питання, пов'язані з порушеннями з боку правоохоронних органів можна вирішити офіційним шляхом. Тому сприяє і те, що, через відсутність належного контролю за роботою підрозділів МВС, щоб довести факт незаконного затримання, або нанесення побоїв у міліції, громадянину необхідно мати потужну доказову базу: потрібно довести не тільки факт нанесення побоїв, а й те, що вони були нанесені саме під час перебування в міліції, що зробити зовсім непросто.

В якості інших причин, чому ЧСЧ не хочуть захищати свої права, можна назвати:

- страх перед погрозами фізичної розправи чи розкриття конфіденційної інформації іншим людям з боку співробітників міліції, якщо вони будуть скаржитися;
- правова безграмотність самих ЛГБТ. У цьому плані характерна фраза одного з постраждалих: *«Во время нахождения в милиции никого не пускали в туалет. Я выслушал словесные оскорбления со стороны работников правоохранительных органов»*. І тут же: *«В отделении относились относительно хорошо, не били»*.

У тих небагатьох випадках, коли ЛГБТ-громадяни робили спроби відновити законність, потерпілим вдавалося, якщо не відновити її повністю, то, принаймні, уникнути продовження порушень. Перш за все, це відноситься до випадків вимагання грошей і загроз розголосити конфіденційну інформацію.

10.3. Трудова сфера

Як показано в Главі 9, 53% тих, хто мав роботу за останні 3 роки, заявили, що співробітники знали або здогадувалися про їх негетеросексуальність. Серед них 34% зазнали утисків на робочому місці в зв'язку зі своєю сексуальною орієнтацією або гендерної ідентичністю.

Найбільш частим були випадки вимушеного звільнення, в т. ч. через несприятливий психологічний клімат в трудовому колективі (36%). В 26% випадках людям відмовляли в прийомі на роботу або звільняли, а 21% пов'язаний з відмовою керівництва захистити людину від нападок з боку колег.

10.3.1. Аналіз кейсів

За період 2010–2011 рр. було задокументовано 27 (з 220) кейсів, в яких спостерігалися порушення в трудовій сфері. Їх можна розділити на два види:

- пряма дискримінація у вертикальних відносинах між працівником і роботодавцем. Практично всі види таких відносин регулюються трудовим законодавством, а саме КЗпП України (прийм на роботу та звільнення, виплата заробітної плати, просування по службі і т. д.). Зокрема, ст. 2-1 цього нормативного акта декларує принцип недискримінації в трудових відносинах з будь-якою ознакою, не забороненою законом, в т. ч. за замовчуванням і за ознаками СОГІ;
- гарасмент, тобто дискримінаційні дії в трудових відносинах з боку колег (т. н. горизонтальні відносини), що виражаються в цькуванні, образливих жартах, моральному тиску та ін. діях, спрямованих на створення нестерпних умов роботи. За своїм характером такі дискримінаційні дії близькі до відносин в міжособистісній сфері (детально див. розділ 10.1 Звіту), незважаючи на те, що відбувається в трудовому колективі.

Випадки дискримінації в трудовій сфері є важко доказовими. Навряд чи роботодавець заявить відкрито, що він звільняє людину, бо той гей або лесбійка. Такі речі, як правило, промовляють наодинці, без свідків, а офіційною причиною звільнення є зовсім інша, наприклад, скорочення штату, або службова невідповідність. А враховуючи специфіку українських трудових взаємин, коли багато людей працевлаштовано неофіційно або отримують зарплату в конверті, роботодавцю навіть не потрібно вигадувати привід — людина протягом одного дня опиняється на вулиці без зароблених грошей лише тому, що його начальник виявився гомофобом.

Переважна більшість потерпілих через свою сексуальну орієнтацію у трудовій сфері не вживали ніяких дій, щоб відстояти свої права, вважаючи за краще звільнитися без галасу, за власним бажанням, щоб мати можливість працевлаштуватися в іншому місці.

Був зафіксований тільки один випадок (літо 2010 р.), коли звільненому через сексуальну орієнтацію працівникові в суді вдалося довести саме цю причину звільнення і бути поновленим у правах. Це стало можливим тільки завдяки винятковій гомофобії його роботодавця, який навіть у ході судового засідання не побоявся заявити про це відкрито.

У чотирьох випадках люди постраждали від розголошення їх начальством або колегами інформації про їхню сексуальну орієнтацію іншим особам, що стало причиною погіршення стосунків у сім'ї чи на новій роботі. Такі випадки особливо характерні для невеликих міст.

10.3.2. Приклади дискримінації в трудовій сфері

Кейс 1. Про сексуальну орієнтацію Максима, який працював у виконавчій службі м. Одеси, стало відомо його колегам, а незабаром і начальству. З тих пір Максим відчував неприязне і зневажливе ставлення з боку своїх колег, а начальник прямим текстом заявив: *«Таким как ты, не место у нас в службе! Сделай себе милость — увольсь!»*. В грудні 2010 р. Максим був змушений звільнитися за власним бажанням, тому що, з його слів, не хотів крайнощів.

Кейс 2. Євген, працівник автомийки в м. Донецьку одного разу влітку 2011 р. зізнався у гомосексуальності одній зі співробітниць, з якою був у довірчих відносинах. Та розповіла про це всьому колективу, ставлення якого до Євгена різко змінилося — щоденні насмішки та образи. Постраждалий протягом місяця терпів усілякі знущання через складнощі, пов'язані з пристроєм на іншу роботу, яка оплачувалася б також добре. Однак після того як з боку колег пішли погрози розповісти про сексуальну орієнтацію Євгена його батькам, йому довелося піти з роботи. Господар автомийки, який теж був у курсі причин конфлікту, відмовився виплатити потерпілому зарплату за останній місяць. Скаржитися на це Євген нікуди не став, так як не був працевлаштований офіційно.

Кейс 3. Андрій працював кухарем в одному з літніх кафе курортного міста в Херсонській області. В той же час він зустрічався з одним хлопцем і не занадто це приховував. Після закінчення сезону в Андрія виникли складнощі з отриманням частини зароблених грошей. Господар кафе пояснив невивплату тим що, мовляв, через «пидирастию» Андрія, кафе понесло збитки. Зав'язалася сварка, в ході якої господар кафе погрожував Андрію розповісти про його гомосексуальність його цивільній дружині. Андрій не залишив спроб отримати зароблені гроші і господар кафе здійснив свою погрозу.

У результаті Андрій грошей так і не отримав (він не був оформлений офіційно і зарплату до цього отримував у конверті), а з власного будинку йому довелося піти через розрив з цивільною дружиною, залишивши поки квартиру їй, так як вона ростить їх немовля.

Кейс 4. У лютому 2011 р. 21-річний Сергій, прийшовши найматися на посаду офіціанта в один з херсонських ресторанів, отримав відмову адміністратора, яка прямо заявила, що їх закладу не потрібні працівники з нетрадиційною орієнтацією. За словами Сергія, про те, що він гей, адміністратор могла здогадатися з його зовнішнього вигляду і манери поведінки.

Кейс 5. Денисові, який працював в одному зі столичних відділень Банку Платинум, в 2010 р. довелося звільнитися за власним бажанням через неможливість терпіти негативну атмосферу, яка склалася навколо нього в трудовому колективі через його сексуальну орієнтацію. При цьому агресивно поводитися чоловіча частина колективу. Жінки, за словами Дениса, були здебільшого на його стороні або байдуже ставилися до конфлікту. Тим не менш, Денис не став шукати допомоги у начальства, так як в цьому колективі він все одно не зміг би працювати спокійно, а зайва «популярність» в банківській сфері йому була не потрібна.

Висновки до розділу 10.3

Зі сказаного вище можна зробити висновок, що одним з факторів, що впливають на велику кількість порушень в трудовій сфері в контексті відносин між працівником і роботодавцем, є відсутність чітко сформульованих ясних антидискримінаційних законодавчих норм, що мають ясний механізм реалізації.

У випадках же харазмента слід звернутися до висновків, даним до розділу 10.1.

Самим ЛГБТ варто взяти до уваги, що працевлаштування без офіційного оформлення і зарплата «в конверті», навіть при бажанні відстояти свої права офіційно, позбавлять їх такої можливості або значно ускладнять її.

На противагу описаному вище, варто згадати про наступну ініціативу.

17 організацій і компаній в Україну підписали Декларацію про відповідальне бізнес-партнерство. Згідно з повідомленням фінансового порталу Finforum від 14 лютого 2011 р., цей документ, в зокрема, забороняє дискримінацію на робочому місці з ряду ознак, в т. ч. і за ознакою сексуальної орієнтації.

Серед підписантів такі відомі в Україні компанії та банки, як «МТС-Україна», «Кока-Кола Беверіджиз Україна», «Siemens Україна», ProCredit Bank, Platinum Bank [110].

10.4. Сфера освіти

Як показано в Главі 9, серед тих 29% опитаних, які проходили навчання за останні три роки і про які було відомо або існували припущення про їх гомо-/бісексуальну орієнтацію за місцем навчання, більше третини (31%) повідомили, що зазнали будь-яких утисків у зв'язку з цим.

10.4.1. Аналіз кейсів

У 2010–2011 рр. було зафіксовано 10 (з 220) випадків, в яких спостерігалися порушення в сфері освіти. Їх, також як і порушення у трудовій сфері, можна розділити на два види:

- пряма дискримінація у вертикальних відносинах між учнями та адміністрацією навчальних закладів. Свобода від дискримінації в цій сфері за принципом рівності можливостей гарантується ст. 53 Конституції України та ст. 6 ЗУ «Про освіту»;
- булінг, тобто дискримінаційні дії в сфері освіти з боку однокласників, однокурсників (т. н. горизонтальні відносини), що виражаються в цькуванні, образливих жартах, моральному тиску та ін. діях, спрямованих на створення нестерпних умов навчання, а також побуту в місцях спільного проживання учнів. За своїм характером, також як і харазмент в трудовій сфері, такі дискримінаційні дії близькі до відносин у сфері взаємин з людьми, не наділеними офіційною владою (див. розділ 10.1), незважаючи на те, що відбувається в межах навчальних закладів.

В основному гомосексуали страждали від булінгу (7 випадків), а в 2-х випадках і від фізичного насильства з боку однокурсників або однокласників.

З боку адміністрації навчальних закладів порушення полягали у відмові адміністрації у допомозі, коли потерпілий скаржився на пресинг щодо нього з боку інших учнів, глузування самих викладачів, створенні перешкод у навчанні, виселенні з гуртожитку і спробі відрахувати з навчального закладу.

10.4.2. Приклади дискримінації в сфері освіти

Кейс 1. Протягом двох років Євгенія піддавалася нечастим нападкам з боку однієї чоловічій компанії однокурсників в одному з технічних вузів Дніпропетровська щодо своєї сексуальної орієнтації. Однак вона ніколи не піддавалася на провокації і не визнавалася відкрито у своїй нестандартній сексуальній орієнтації.

Одного разу у вересні 2011 р. вона разом з подругою по гуртожитку сиділа на майданчику між гуртожитками. Неподалік розташувалася згадана вище компанія. Знову посипалися знущальні вислови, глузування й образи на її адресу з приводу її передбачуваної сексуальної орієнтації. Не витримавши цього разу, Євгенія зізналася у своїй гомосексуальності і сказала, що вона не комплексує з цього приводу, в чому її дорікали гомофоби. Після цього характер їх поведінки різко змінився — вони стали набагато агресивнішими, намагалися наблизитися і погрожували фізичною розправою і згвалтуванням. Від якихось конкретних дій з їхнього боку, на думку Євгенії, її врятувало тільки присутність подруги, яка стала за неї заступатися, і присутність на майданчику інших студентів. Після цього інциденту Євгена побоюється подальшого неприємного розвитку подій і знаходиться в депресивному стані з цього приводу.

Кейс 2. 17-річний Юрій навчався в одному з полтавських ПТУ. Про його сексуальну орієнтацію однокласники і раніше здогадувалися, оскільки це важко було не помітити. Але на останньому курсі, взимку 2011 р., коли побачили, що він обнімається з хлопцем, для Юри почався справжній кошмар. Він не міг нормально займатися: постійні образи, глузування, приниження, неодноразові побиття. Його особисті речі часто рвали і ламали.

Викладачі на його прохання заступитися жодних заходів не приймали. *«Кто же тебе виноват, что ты стал геєм? Ты сам себе такой путь выбрал — вот теперь и получай!»* — можна було почути від них. Крім цього вони і самі жартували над ним через його сексуальну орієнтацію.

Останні кілька місяців він майже не відвідував заняття, побоюючись нових порцій образ і насильства. Випускні іспити, за словами Юрія, йому вдалося здати тільки тому, що педколектив вирішив, що їм буде краще скоріше його позбутися.

Кейс 3. Олександр, 21 рік, сирота, що відбув покарання у колонії, був зарахований на пільгових підставах в одне з ПТУ в Луганській області. За його словами, директору не дуже подобалося, що він займав місце в гуртожитку і компрометував училище своїм минулим. Але найбільше, на думку Олександра, директора дратувала його прямолінійність і відкритість (він не дуже приховував, що бісексуальний). Він непогано встигав у навчанні, тому зі звичайних причин його відрахувати було не можна. Тому використовуючи інформацію про його сексуальну орієнтацію, директор направив його

на обстеження в психіатричну лікарню, а згодом ще у дві. Жодна з них так і не видала діагнозу, який цікавить директора, на підставі якого Олександра можна було б усунути від занять за його фахом.

В одному з анамнезів, виданих Олександру, психіатром було написано: «*жалоб на здоровье не предъявляет, только на повышенное чувство справедливости*».

Висновки до розділу 10.4

Як писалося вище, характер порушень в освітній сфері аналогічний порушенням в трудових відносинах. Слід звернути увагу на різницю між ними, яка складається в тому, що відносини в студентських та учнівських спільнотах побудовані в цілому на більш демократичних принципах, ніж у дорослих. Однак якщо в освітній сфері відбуваються випадки булінгу, то найчастіше вони перебігають більш емоційно й агресивно, ніж випадки харазмента серед дорослих людей.

У контексті цієї сфери, державі знову, як і у взаєминах з людьми, не наділеними офіційною владою, слід звернути увагу на необхідність виховання толерантного відношення до соціального різноманітності у підростаючого покоління.

10.5. Медична сфера

Як показано в главі 9, лише 9% від загального числа опитаних заявили, що вони протягом останніх трьох років користувалися послугами цієї сфери, а медперсонал знав про їх гомо-чи бісексуальну орієнтацію і при цьому вони зазнали різного роду утисків і порушення прав з боку медиків.

Респондентами згадувалися такі порушення: упереджене ставлення, приниження та образи, розголошення конфіденційної інформації про сексуальну орієнтацію або ВІЛ-статус, а також відмова у наданні медичних послуг.

Головний сексопатолог України, проф. ІГОР ГОРПІНЧЕНКО стверджує, що гомосексуальність не є розладом:

Ми підтверджуємо, що [...] власне сексуальна орієнтація не повинна сприйматися як розлад, і вважаємо некоректним вживання термінів «неправильна орієнтація» і «розлад» щодо гомосексуальності

Відповідну заяву було зроблено за дорученням МОЗ [111].

Схожої думки дотримується і головний сексолог-андролог МОЗ Криму Андрій Любарський:

Із міжнародної класифікації захворювань виключена гомосексуальність як порушення сексуальної поведінки. Тобто в наш час це не хвороба, що вимагає лікарського втручання та корекції. Так що поділ людей на «правильних» і «неправильних» — це не від великого розуму. А вже гомофобія-агресивне ставлення до секс-меншин-лікарів насторожує. Це найчастіше є ознакою прихованих або явних порушень в інтимній сфері, іноді пов'язаних з пережитим досвідом гомосексуальності, відчуттям своєї неповноцінності, нереалізованими фантазіями. Загалом, хто більше про це кричить, того вже треба лікувати [112]

Хоча точка зору провідних фахівців української медицини повністю збігається в цьому питанні з точкою зору ВООЗ, яка ще 20 років тому виключила гомосексуальність з переліку психічних розладів, далеко не всі українські медпрацівники на місцях її розділяють, а існуючі в лікарській середовищі радянсько-релігійні стереотипи щодо гомосексуальності часто переносяться на професійну діяльність медиків.

На жаль, таке ставлення притаманне не тільки частині фахівців, що працюють в стандартних галузях медицини (наприклад, терапевти або стоматологи), яким, при бажанні, легко знайти заміну. Найчастіше його можна спостерігати і з боку співробітників СНІД-Центрів, до чийх послуг, в силу їх унікальності, геї, як група ризику, вразлива до зараження ВІЛ, прив'язані на місцях. За спостереженнями Центру «Наш світ», таке нетолерантне ставлення до ЛГБТ частіше спостерігається в західному регіоні України.

Так 10 березня 2011 ПРООН провела у Львові семінар для лікарів, спеціалістів міських СНІД-Центрів та консультантів кабінетів довіри, на якому увазі 36 слухачів були запропоновані доповіді, що стосуються як особливостей роботи з ключовими уразливими групами (в т. ч. з ЧСЧ), так і взаємодії з відповідними НДО. Ось враження представника ЛГБТ-організації «Тотал» Андрія Лещишина, який виступав на цьому семінарі:

Я був запрошений як представник уразливої групи, з якою повинні працювати лікарі [СНІД-Центрів]. Мої враження були дуже негативними. У лікарів спрацював людський і релігійний фактор. Коли були обговорення по жінках комерційного сексу та споживачам ін'єкційних наркотиків, дискусія такою жвавою не була. Як тільки я почав представляти гей-співтовариство, почалася жвава критика і обурення: «Навіщо ми сюди приїхали?...». Хотілося їм сказати, що ваша робота повинна бути професійною, на місцях клієнти бувають різними. Схоже, вони вперше бачили гея, який відкрито виступає і не приховує своєї орієнтації і це шокувало половину учасників семінару. Мені було б неприємно користуватися послугами таких лікарів, навіть щоб просто пройти тест на ВІЛ. На мою думку, лікарів після 40 років необхідно ще раз відправляти на навчання, щоб зняти совкові стереотипи. Тоді щось зміниться і в медицині

Центр «Наш світ», враховуючи ряд свідчень нетолерантного ставлення українських медиків до гомосексуалів при виконанні ними свого лікарського обов'язку, звернувся до МОЗ з пропозиціями включити до навчальних планів підготовки лікарів матеріали з формування толерантного ставлення до представників цієї маргіналізованою суспільством групи. У своїй відповіді від 05.04.2011 р. начальник управління освіти і науки міністерства О. ВОЛОСОВЕЦЬ привів значний перелік навчальних програм, які використовуються при підготовці медичних кадрів, у яких «передбачено висвітлення порушених у зверненні [«Нашого світу»] тем». На жаль, практика показує, що такий підхід до висвітлення теми гомосексуальності в навчальних програмах для медиків є формальним і далеко не завжди дає очікувані результати.

10.5.1. Аналіз кейсів

За два останні роки стало відомо про 7 (з 220) випадків порушень прав пацієнтів з боку медичних працівників у зв'язку, як з сексуальною орієнтацією пацієнтів, так і з їх ВІЛ-статусом. В трьох випадках постраждалі зазнали такого, що принижує людську гідність поводження з боку лікарів, до яких вони звернулися за допомогою, як тільки останнім стало відомо про їхню сексуальну орієнтацію.

У трьох випадках медиками було порушено право на повагу до особистого життя стосовно ЧСЧ через розголошення конфіденційної інформації про ВІЛ-статус (два випадки) і сексуальної орієнтації (один випадок) пацієнтів іншим особам.

В одному випадку лікар відмовився надати медичну допомогу гею через його ВІЛ-статус.

10.5.2. Приклади дискримінації в медичній сфері

Кейс 1. Максим, госпіталізований в грудні 2010 р. в одну з лікарень м. Маріуполя для проведення операції, повідомив, що лікар, який її проводив, здогадався про його сексуальну орієнтацію (в силу специфіки операції) і потім поширив цю інформацію серед медперсоналу, з боку якого, в останні кілька днів свого перебування в лікарні, він зазнав глузування і упереджене ставлення.

Кейс 2. У березні 2010 р. Андрій, мешканець м. Николаєва, звернувся за медичною допомогою до літнього лікаря, який в ході огляду і розмови з пацієнтом зрозумів, що має справу з геєм. Після цього він звів до мінімуму медичні рекомендації і врешті перейшов до філософських: «До свідання! Лечитесь, начиная с головы — мысли и поступки приведите в порядок!»⁴.

⁴Кейси 2–4 взяті з [5].

Кейс 3. Сергій, житель села у Львівській області, пройшов тест на ВІЛ у львівському СНІД-Центрі та отримав позитивний результат. Там же він встав і на облік. Через три місяці з СНІД-Центру інформація про діагноз Сергія була передана в сільський медпункт. Як з'ясував з розмови з сільським лікарем Сергій, телефонний дзвінок прийняла прибиральниця. Чутки про ВІЛ-статус постраждалого швидко поширилися на все село. Сергій був змушений виїхати звідти.

Кейс 4. В одному з міст Львівської області ВІЛ-інфікованому гомосексуалу в лікарні була проведена невдала операція. Була потрібна ще одна. Проте лікар, який проводив першу операцію, відмовив пацієнтові в медичній допомозі, пояснивши це підозрою, що з'явилася після першої операції про те, що пацієнт ВІЛ-інфікований.

Висновки до розділу 10.5

МОЗ слід звернути увагу на рівень толерантності у частини медперсоналу щодо таких груп як ЛГБТ, створити дієві програми навчання в цьому і ін. питаннях професійної етики.

МОЗ спільно з правоохоронними органами слід з усією відповідальністю контролювати розслідування випадків розголошення конфіденційної інформації пацієнтів (ВІЛ статус, СОГІ), а також жорстко присікати випадки «корпоративної солідарності», що має місце при розслідуванні таких випадків всередині відомства.

10.6. Споживча сфера

Як показано в Главі 9, 15% опитаних поскаржилися на упереджене ставлення, випадки утисків в соціальній сфері та/або у сфері захисту споживчих прав через свою гомо-чи бісексуальну орієнтацію. Найбільш частими, за їхніми словами, були:

- відмови у наданні комерційних послуг — третина постраждалих;
- відмова в оренді житла або передчасне виселення — 28% постраждалих;
- упереджене ставлення з боку працівників державних служб (за винятком силових структур) — 23% постраждалих.

Ст. 4 ЗУ «Про захист прав споживачів» гарантує право споживачів на належну якість обслуговування, а ст. 24 Конституції України гарантує всім рівність у правах.

10.6.1. Аналіз кейсів

За два останні роки було задокументовано 26 (з 220 випадків порушення прав споживачів, причиною яких стала їх СОГІ. Їх можна розділити на дві основні частини:

- відмова в наданні обслуговування або його припинення;
- відмова в оренді житла або дострокове її переривання.

Багато з цих випадків супроводжувалися образами і зневажливим ставленням, а іноді і фізичним насильством з боку адміністрації закладів, які надавали послуги, або господарів житла, що порушувало право споживачів з числа ЛГБТ на повагу до їх гідності, гарантоване ст. 28 Конституції України.

В одному з випадків адміністрація гей-клубу в м. Запоріжжі, яка добровільно взяла на себе зобов'язання дбати про збереження конфіденційності клієнтів, допустила до закладу кореспондента однієї з газет, який проводив там фотозйомку і потім опублікував знімки клієнтів клубу з відкритими обличчями. Через це, як мінімум в однієї з відвідувачок, виникли проблеми з примусовим розкриттям конфіденційної інформації про її сексуальну орієнтацію на роботі і вдома.

10.6.2. Приклади випадків порушень прав в споживчій сфері

Кейс 1. Євген, 18 років, знімав квартиру в Івано-Франківську. До нього переїхав його партнер з другого міста, з яким вони мешкали у цій квартирі близько двох тижнів.

Одного разу квартиру відвідав власник, чоловік, близько 40 років. Він прийшов без попередження і застав хлопців у роздягнутому вигляді в ліжку. Одразу він почав кричати, обзиваючи їх збоченцями та іншими образливими словами, включаючи нецензурні. Він перекинув журнальний столик, на якому помітив журнали гомосексуального змісту. Після цього він сказав хлопцям забиратися з квартири, хоча Євген сплатив за житло за місяць наперед. Коли Євген про це йому сказав, він почав погрожувати викликати міліцію. Договору складено не було, але Євген не з'явився погроз і сказав, що власник сам порушив закон, так як нелегально здає квартиру. Тоді власник пригрозив, що якщо хлопці до наступного дня не звільнять квартиру, їх буде виселено силою.

Наступного дня він прийшов знову і побачив, що хлопці не виселилися, повернувся ввечері зі своїм племінником Андрієм, який почав «грузити» хлопців «по поняттях», бо відсидів деякий час «на зоні» і вважав, що «місце підара на параші». Євген сказав, що готовий висилитися, якщо йому повернуть гроші, сплачені наперед. Вони відмовилися і продовжили його «грузити».

Врешті вони пішли, але наступного дня, коли Євген повернувся з роботи до дому, його вже чекав його партнер, який розповів, що його побили троє хлопців, одним з яких був Андрій, племінник власника квартири. Вони сказали, що заріжуть його, якщо вони з Євгеном не заберуться з квартири негайно. Партнер Євгена навідріз відмовився звертатися до міліції і хлопці були вимушені залишити це помешкання.

Кейс 2. Ігор та двоє його друзів-геїв відпочивали в одному з барів м. Чернівці. Барменові, а потім і адміністраторові, не сподобалося, що в їхньому закладі збираються, як висловилася адміністратор, «підараси». Тим більше, що Ігор і його друзі стали вимагати у неї книгу скарг через погане обслуговування. Ображаючи хлопців через їхню сексуальну орієнтацію, працівники бару, включаючи охоронця, змусили їх покинути заклад.

Кейс 3. Одна з клієнток запорізької ЛГБТ-організації «Гендер Z», що працює в кафе, повідомляє:

До нас в кафе прийшли дві дівчини випити по філіжанці кави (я знаю, що вони лесбі). Сиділи і просто спілкувалися. В цей час прийшла директриса і, проходячи повз них, мабуть, щось почула. Вона розвернулася і встряла в їхню розмову. Я була зайнята іншими клієнтами і багатьох моментів не запам'ятала, але однозначно, що цей конфлікт почала директриса. Я почула на адресу дівчат неприємні фрази, прокляття (директриса віруюча) і, що мене обурило, публічне приниження при відвідувачах. Коли одна з дівчат хотіла встати, директриса схопила чашку з кавою і хотіла на неї вилити. Я опинилася поруч і вибила чашку у неї з рук. Після довгих з'ясування дівчата пішли, а мені пригрозили звільненням і штрафом

Висновки до розділу 10.6

Враховуючи велику кількість дискримінаційних дій, пов'язаних із зняттям в оренду житла, варто порекомендувати ЛГБТ, які знімають квартири, обов'язково складати з господарями договір оренди, щоб у разі вимушеного виселення можна було б представити його в суді.

10.7. Інформаційна сфера

Відносини у цій сфері регулюються, перш за все, ст. 34 Конституції України та аналогічною статтею ЄКПЛ, які гарантують кожній людині право вільно отримувати та поширювати будь-яку інформацію, не заборонену законом. Це одне з фундаментальних прав людини і тільки за умови його реалізації можна говорити про громадянську зрілість суспільства.

10.7.1. Аналіз кейсів

Як показано в Главі 9, 35% опитаних стикалися з порушеннями в цій сфері. Більше половини з них відзначили наявність в ЗМІ образливих для ЛГБТ матеріалів, 14% — стикалися з тим, що в Інтернет-мережах примусово видалявся або блокувався їх контент, пов'язаний з гомосексуальністю (аж ніяк не порно і навіть не еротика), 9% — скаржилися на те, що їм було відмовлено в розміщенні оголошення про знайомство з одностатевим партнером у ЗМІ. При цьому в двох останніх випадках адміністрація сайтів та ЗМІ лояльно ставилися до аналогічного (і навіть більш жорсткого) гетеросексуального контенту.

10.7.2. Приклади порушень прав в інформаційній сфері

Таких випадків було задокументовано лише три.

Кейс 1. У липні 2010 р. один із клієнтів Центру «Наш світ» поскаржився на те, що Інтернет-файлообмінник EX.UA заблокував загальний доступ до розміщеної ним добірки художніх фільмів, що мають повністю або частково гомосексуальний зміст (це була навіть не еротика!). Серед них фільми класиків світового кіно, комедії, драми і т. д. Адміністрація сайту мотивувала свої дії вимогами ЗУ «Про захист суспільної моралі», хоча в ньому немає такої заборони.

Кейс 2. В одній із запорізьких газет влітку 2011 р. був розміщений матеріал досить гомофобного змісту про місцеву гей-дискотеку. Кореспондентка забезпечила його фотографіями, зробленими в міському гей-клубі, на яких були чітко видно обличчя відвідувачів. Тим самим було порушено право цих людей на повагу до приватного життя, а кореспондентка не дотримала елементарних вимог журналістської етики. В результаті, щонайменше, в однієї з відвідувачок, виникли серйозні проблеми за місцем роботи і вдома.

Кейс 3. Володимир, мешканець м. Вінниця, повідомив, що в серпні 2011 р. він намагався розмістити оголошення про знайомство з хлопцем (не еротичного змісту) в телетексті на телеканалі ОТВ. Канал редагував, повністю спотворюючи зміст, або блокував такі оголошення, при цьому гроші за sms не поверталися. У службі техпідтримки чату йому відповіли, що канал заборонив пускати в ефір оголошення з таким змістом.

«При этом от парней, желавших познакомиться с девочками, принимались объявления очень откровенного содержания. Обидно, когда ограничивают твои права!» — пише постраждалий.

Висновки до розділу 10.7

В останні роки спостерігається все більше спроб консервативних сил змусити державу і суспільство прийняти консервативний шлях розвитку через «традиційну» «християнську» «суспільну мораль», чіє ставлення до «гріха гомосексуалізму» широко відомо. Так, свого часу був прийнятий ЗУ «Про захист суспільної моралі» і готується до прийняття законопроект № 8711 «про заборону пропаганди гомосексуалізму». Обидва ці документа носять репресивний характер, як у відношенні гомосексуалів, так і щодо ЗМІ, а непрацюючий в Україні принцип верховенства права робить їх доброю лазівкою для зловживання владою та встановлення цензури.

11. Портрет екстреміста

Як було згадано в Главі 7, серед всіх, що заповнили анкету цього опитування, 18 чоловік в тих питаннях, на які респонденту пропонувалося відповісти у вільній формі (дати опис того, що ж саме сталося, коли, на думку опитаного, його права були порушені), написали екстремістські заклики, зокрема, до знищення геїв і лесбійок.

В цій невеликій главі ми дамо огляд таких 18 анкет (табл. 11.1). Переважна більшість (16 з 18) таких «хуліганських» анкет належать чоловікам. 15 осіб вказали, що їх сексуально приваблюють виключно особи протилежної статі. Всупереч очікуванням, ці люди не є підлітками — середній вік 30 років (діапазон від 21 року до 39 років).

Табл. 11.1. Узагальнення екстремістських висловлювань противників рівноправності ЛГБТ-громадян, які брали участь в теперішньому опитуванні

Категорія	N
Заклики до фізичного знищення ЛГБТ-громадян	16
Заклики до обмеження громадянських прав ЛГБТ-громадян	15
«Ви — хворі» (респондент вважає хворобою будь-які прояви негетеросексуальності)	3
«Я — нормальний» (респондент наголошує, що його/її сексуальність гетеросексуальна)	2
Образи без закликів до фізичної розправи або до обмеження цивільних прав	4
Роздратування від участі в опитуванні	4
Гомофобні реклама/спам	9
Теорія змови	2
Інше	4

Очевидно, деякі з них почали заповнювати анкету випадково:

бред, это тест чисто для питаров? почему сразу не написали нормальным не входит?
(жінщина [?], вік не вказано, Київська обл.)

проте цікавість чи злість дали сили дійти до кінця:

Я принял участие в опросе «Соблюдение прав лесбиянок, геев, бисексуалов и трансгендерных людей в Украине» потому что считаю что нет у них никаких прав и гнобят их совершенно справедливо как и наркоманов алкоголиков педофилов тунеядцев и прочих отбросов, они из этой серии (тот же автор)

Увагу привертає той факт, що автор не полінувався (-лась) повністю переписати у відповіді назву дослідження. Ця людина чудово усвідомлює, на чиєму боці сила:

не было претеснений потому что я гетеро

сама гноблю питаров потому что считаю им не место среди нормальных людей и они должны по крайней мере шифроваться чтоб не портит психику окружающим

Інші висловлюються більш шаблонно:

смерть пидорам (чоловік, 30 лет, Дніпропетровська обл.)

Пидаров валить надо (чоловік, вік не вказано, Київська обл.)

Гомосятина маст дай (чоловік, возраст и область не указаны)

На жаль, одна з найбільш соціально-активних груп (тридцятирічні чоловіки, що живуть в великих містах і активно користуються інтернетом) виявляється екстремістсько-гомофобною, що проявляється не тільки в цьому опитуванні, але і в коментарях до онлайн- публікацій будь-яких новин з ЛГБТ-проблематики.

12. Респонденти про опитування: замість післямови

Останнім питанням в анкеті було: «Що Ви думаєте про опитування? Чи вважаєте його потрібним і важливим? Чи хочете допомогти нам залучити якнайбільше ЛГБТ-людей взяти в ньому участь? — Тоді, будь ласка, висловіть свою думку, продовживши фразу: 'Я взяв участь в опитуванні «Соблюдение прав лесбиянок, геев, бисексуалов и трансгендерных людей в Украине» тому що...'. У цій малій главі ми спробуємо систематизувати отримані 388 відповідей.

В кожній відповіді, яка могла бути як дуже короткою, так і розгорнутою, ми виділили до трьох категорій (табл. 12.1).

Табл. 12.1. Узагальнення наведених респондентами причин участі в цьому опитуванні, %

Категория	N = 388
«Це важливо» (вказівка на те, що це опитування має велике значення як для самого респондента, так і для всього ЛГБТ-руху)	32
«Не хочу зазнавати утисків» (респондент відчуває наявну нерівноправність щодо ЛГБТ-громадян [зокрема, себе] і хотів би якось змінити це положення)	22
«Я солідарний (-рна) з ЛГБТ-рухом» (респондент поділяє цілі ЛГБТ-руху та може надати йому посильну допомогу)	22
«Мені небайдуже майбутнє»	13
Лозунги	10
Скепсис (респондент не певен, що це опитування чи інша діяльність ЛГБТ-руху зможуть щось змінити в світі)	9
Уваги до інструментарію (респондент висловлюється та/або дає поради з організації та/або інструментарію самого дослідження)	6
Право голоса (респондент указує, що йому було треба висловити власну думку)	2
«Я хочу дізнатися про результати» (респондент висловлює інтерес до узагальнень отриманих в опитуванні даних)	2
«Я потрапив (-ла) випадково»; «мені просто цікаво»; «я люблю тести» (респондент не керувався іншими мотивами, крім буденного інтересу)	2
«Мені зараз тяжко» (респондент описує якусь реальну проблему)	<1
Різне (емоції, незакінчені фрази, неясна суть висловлювання тощо)	12

Примітка: сума по стовпцях більша 100%, бо респондент міг обрати декілька варіантів відповідей

Частіше за все опитані вказували на суб'єктивну та/або об'єктивну важливість самого проекту:

... потому что это напрямую касается меня и небезразлично мне. Понимаю важность составления подобной статистики и донесения её к общественности и верю что подобная работа сможет изменить ту непростую ситуацию, что существует в Украине в отношении ЛГБТ (чоловік, 22 роки, Івано-Франківська обл.)

отстаивать свои права важно иначе другие начнут их утеснять. в Европе и Америке (не без поправок, и всё же) получили свои права только благодаря собственным усилиям. необходимо заявлять, что мы есть и мы хотим и можем быть полноценной составляющей

общества. мы не преступники и скрывать нам нечего. я верю, что всё может измениться (чоловік, вік не вказано, Дніпропетровська обл.)

считаю, что научные независимые исследования и факты — единственно возможный аргумент для гетеросексуального, гомофобно настроенного общества (жінка, 27 років, Київська обл.)

Часто усвідомлення важливості участі в дослідженні пов'язувалося з прагненням жити, не зазнаючи утисків:

считаю, что это очень важно. Многих лесбиянок и геев притесняют, не дают права на нормальную жизнь. С этим нужно бороться. Ещё я бы очень хотела, чтобы в Украине можно было узаконить свой брак и т. п. (жінка, вік не вказано, Львівська обл.)

потому что... Мне интересна эта тема, её развитие в обществе, воспитание толерантности у окружающих нас гетеросексуалов, отношение к нам как к равноправным партнёрам со стороны общества в целом. Мне бы хотелось, чтобы тётки медсестры «вычислили» во мне гея, не напевали «Голубую луну», хотя с другой стороны, это так трогательно и смешно, после песни, подойти к ней, и басом спросить, ты о чём, милашка пела? Гггг))) Мне бы не хотелось видеть на себе вопросительные взгляды соседей, которые знают меня с рождения, и всё недоумевают что за парень со мной всё время ходит, а смелости-то спросить в глаза ни у кого не хватает! Ну да мне и не нужны их вопросы. А ещё, когда-то, много лет назад я был на семинаре по безопасному сексу, который проводила УАПС в Пушче-Озёрной, собирали ребят со всей Украины, читали лекции (тренинги), интересно было, не знаю, проводится ли это сейчас, но помню были там Саша Голубев, Вова Зварич, для нас тогда, молодых и зеленых попасть туда, в этот маленький мир где все такие как ты и где тебе расскажут всё, что ты хочешь спросить, было чем-то совершенно нереальным (чоловік, 34 роки, Дніпропетровська обл.)

хочу чувствовать себя свободной в этой стране. хочу не бояться реакции людей на свою ориентацию (жінка, 26 років, регіон не вказано)

уже невыносимо быть незащищённым, постоянно скрывающимся и погрязшем во лжи недочеловеком без прав (чоловік, 26 років, Миколаївська обл.)

Инколи люди описували якусь важливу для них проблему:

... я хочу изменить отношение людей к нам! р. с. я из-за гомофобов страдаю суицидом! т. е. из-за того что я не могу быть самим собой я вижу свою жизнь бессмысленной! Я хочу получать помощь психолога например... (чоловік, 25 років, Дніпропетровська обл.)

я не хочу всю жизнь скрываться, бояться, если бы к этому относились нормально, я был бы совершенно другим человеком. У меня инвалидность третьей группы с рождения — мне очень тяжело, потому как и инвалидам относятся мягко сказать не нормально (чоловік, вік не вказано, Полтавська обл.)

Образ світлого майбутнього природно доповнює прагнення не бути пригнічуваним:

я надеюсь, что однажды в моей стране к геям перестанут относиться так, как относились к евреям в фашистской Германии... я надеюсь, что со временем в Украине большинство людей поймет, что геи — это такие же люди как и они сами... я надеюсь, что со временем в Украине люди, которые открыто говорят о толерантности по национальному, языковому, межконфессиональному признаку, так же открыто будут говорить и о толерантности к людям с разной сексуальной ориентацией... Я НАДЕЮСЬ И ВЕРЮ В ЭТО (чоловік, 38 років, Дніпропетровська обл.)

считаю, что все мы люди в независимости от ориентации и необходимо идти к тому, чтобы права и нормальное отношение общества к представителям ЛГБТ соблюдались и мы (геи и лесби) не чувствовали дискриминации. И тогда всё будет прекрасно (чоловік, 23 роки, Київська обл.)

считаю проблему соблюдения прав ЛГБТ сообщества в Украине важной для меня и моих друзей. Хотела бы, чтобы в СМИ больше внимания уделяли толерантности. Хотела бы, чтобы на государственном уровне «вошло в моду» быть толерантным. Потому что верю, что даже самая малость (как например, такие вопросы), пусть небольшой, но шаг в эту сторону. Спасибо (жінка, 23 роки, Дніпропетровська обл.)

Неочікуваною (і приємною!) була солідарність з ЛГБТ-рухом, прагнення чимсь допомогти, зробити посильний внесок:

потому что считаю его нужным и важным, как и деятельность в защиту прав сексуальных меньшинств в целом. спасибо. каким образом можно помочь? (жінка, 26 років, Харківська обл.)

Я приняла участие в этом опросе потому, что хочу стать официальной семьёй с моей девушкой. И хочу, чтоб в нашем браке родились ещё дети (жінка, 33 роки, регіон не вказано)

хочу быть задеяна больше в жизни ЛГБТ общества, для того, чтобы оно развивалось в лучшую сторону (жінка, 17 років, Львівська обл.)

мне было это интересно и я поддерживаю людей, борющихся за наши права. Спасибо (жінка, 25 років, АР Крим)

Здравствуйте, уважаемые. Хотел бы сообщить немножко о себе. Я администратор веб-сайта «DeafGayUA» для незлышащих меньшинств Украины и постоянно контактирует с незлышащими контингентами через Интернет. Спасибо за ваш сайт, также спасибо за «Наш мир». Надеюсь на сотрудничество!... (чоловік, 46 років, регіон не вказано)

Слід відзначити, що далеко не завжди краще майбутнє убачається людям як щось конкретне. Часто це просто лозунги:

считаю, что любой человек заслуживает счастья, уважения и полного признания в обществе как абсолютно нормального и равного всем остальным людям. НЕ приемлю социальное унижения ЛГБТ людей (жінка, вік не вказано, Херсонська обл.)

... всё правильно делаете... люди должны быть свободны... (чоловік, 52 роки, Одеська обл.)

я гей и горжусь этим, потому что я хочу чтобы у меня были равные гражданские права с гетеросексуалами (чоловік, 28 років, Київська обл.)

И хоч такі фрази не містять зримої цілі, заради якої варто працювати, сама їх присутність свідчить про високий рівень усвідомлення респондентом місії ЛГБТ-руху власне як політичного явища.

Водночас респонденти сумнівалися в результативності зусиль руху, були певні того, що або нічого не можна змінити, або ці зміни відбудуться тільки в прийдешніх поколіннях:

Хочу изменять ЛГБТ-мир в лучшую сторону с помощью своих самознательных поступков. С «выздоровлением» 99% геев, которые являются невротиками, всё встанет на свои места и мир нас примет. Трясущиеся члены на Голландском проспекте, не осуждение этого гей-сообществом, является шагом назад. А вообще — истинные проблемы геев организациями Гей-Альянса, Наш Мир и Гей Форум не затрагиваются. Это всего

лишь отмывание денег. я участвую в гей движении, в одной из этих организаций довольно активно, веря, что когда-то и она начнет самих геев лечить от усвоенной гомофобии социума. Тогда и социум будет меняться. Права? Это всё легенды. Большинство геев не видят проблем, не желают их видеть и сами не знают что делать с этими правами. Чем дольше законодательство будет ограничивать геев в Украине в плане усыновления детей и т. д. — тем лучше. В Европе это конечно же нормально — там и геи другие... (чоловік, вік не вказано, Запорізька обл.)

считаю этот опрос нужным, если за ним последуют хотя бы какие-то улучшения. у нас растёт маленький ребёнок и мне бы хотелось, чтобы он рос в нормальной атмосфере и чувствовал себя защищённым (жінка, вік не вказано, Одеська обл.)

во многом солидарен, но не во всём. некоторые моменты вряд ли смогут быть реализованы в нашей стране ввиду специфики менталитета (чоловік, 29 років, Дніпропетровська обл.)

Я смотрю на всё это как очередное бла бла бла...! не хочу никого обидеть но когда боже с чашки сошкребал ум и раскидывал мимо пролетело так как гопока танцевали, так что мы ещё долго будем чужими среди своих понадобится не только такие организации но и время лет сто чтобы искоренить быдлость и тупость людей и то наврядли... донесём до них что мы просто такие же люди сорвав оковы страха грубости и невежества... (жінка, 26 років, АР Крим)

По большому счёту считаю опрос нецелесообразным. Т. к., истерию по поводу дискриминации начинают пидовки. Это чем-то похоже на «фемен» которые светят сиськами. Человек, чьё право в самом деле нарушено должен обращаться к адвокату и идти в суд, а не носить радужные флажки (чоловік, вік і регіон не вказано)

Частині респондентів участь в опитуванні здалася важливою тому, що це можливість донести свою думку до активістів і лідерів ЛГБТ-руху.

З одного боку це стосувалося загальних питань:

Устои общества не поменяешь так быстро. Необходимо вписываться в общество в соответствии с временем (чоловік, 40 років, Рівненська обл.)

Хотел быть услышанным. Ни единый представитель движения, выступая в СМИ не донёс людям нашу позицию. Всё сводилось к тому, что «мы решили шпилиться в задницу, это наш выбор, уважайте его... И дайте нам провести парад!» В этом деле нужна крайняя корректность, поскольку общепринятые законы морали не ломают с ходу. Терпением, обучением и, желательно, разбиванием стереотипов, которых нарожали моисеевы, пенкины, элтоны джоны и иже с ними. Я обычный мужик, так сложилось, что я не левша, но имею другое отличие. В остальном, я такой же, как и все. Уважайте меня не за то, с кем я в постели, а за то, что я делаю в этой жизни. Спасибо! (чоловік, 36 років, Київська обл.)

З іншого — інструментарію:

В вопросе о профессии не хватает графы медработник, ну или хотя бы другая профессия, я из-за этого собственно на вопрос и не ответила (жінка, 23 роки, АР Крим)

... потому что мне небезразлично положение ЛГБТ в целом, и моё личное — в частности. а в опрос я бы добавила ещё несколько вопросов, касающихся наличия либо намерения иметь детей, пункты «против» (чего не хватает респонденту для планирования ребенка) и «за» :) (жінка, вік не вказано, Одеська обл.)

я бисексуал. вопросы нормальные но 29 нужно подкорректировать я хоть и мужчина который чувствует что внутри у него сидит женщина но никогда не назову себя трансгендер (чоловік, 21 рік, Дніпропетровська обл.)

мне было это интересно. Но опрос какой-то слишком зацикленный на негативе. Возможно я не чувствую притеснений т. к. живу в большом городе, но вопросы показались мне странными (чоловік, 38 років, Харківська обл.)

Коли з'явиться україномовний варіант вашого сайту!? Чи геї-українці не варті поваги?! Складається дуже неприємне враження... і постає питання, для кого ви працюєте. Ми живемо в країні під назвою Україна. Чого тоді ми не поважаємо мову цієї країни? (чоловік, 49 років, Чернігівська обл.)

мне было интересно, но в итоге, я бы сказал, что этот опрос показал себя абсолютно бесполезным. Именно по подбору вопросов. Жаль потраченного времени (чоловік, 30 років, Одеська обл.)

хотів допомогти в соціальному опитуванні. На мою думку, тут підіймають питання, які пов'язані з проблемами другого рівня... Так, бракує, наприклад, питання: «які дії ви вчинили для того, щоб підвищити рівень вашої правової освіченості для унеможливлення дискримінації?» «Що ви зробили, коли ваші права були порушені?» «Чи зверталися ви до органів прокуратури з метою захисту ваших прав у контексті здійснення прокурорського нагляду і вжиття заходів прокурорського реагування щодо, наприклад, тієї самої міліції?» Бракує питання: «Яким саме чином ваша поведінка на тлі вашої сексуальної орієнтації зумовила порушення ваших прав!?»... Ось ці питання є важливими... (чоловік, 25 років, Київська обл.)

Звичайно, це є цінним і буде враховано в наступних дослідженнях.

В цілому, ми відчули багато щирих, емоційних, позитивно заряджених відповідей. Це фантастично надихає — бачити і чути, що зусилля активістів відгукуються в душах. На жаль, ми не можемо опублікувати всі голоси спільноти — адже зavelикою була би книга. Ми вдячні нашим респондентам за співчуття, за солідарність, за час і терпіння.

Додатки

А. Аналітичний висновок щодо законопроекту від 20 червня 2011 р. № 8711 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо захисту прав дітей на безпечний інформаційний простір)»

Загальна інформація

20 червня 2011 р. на розгляд Верховної Ради України внесено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо захисту прав дітей на безпечний інформаційний простір)»¹, згідно з яким пропонується запровадити в Україні відповідальність за «пропаганду гомосексуалізму».

Законопроект подано до парламенту групою шести народних депутатів України в такому складі:

1. ЦАРЬКОВ ЄВГЕН ІВАНОВИЧ, обраний від Комуністичної партії України (№ 29 у виборчому списку), член депутатської фракції Комуністичної партії України, заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, банківської діяльності, податкової та митної політики;
2. ЛУК'ЯНОВА КАТЕРИНА ЄВГЕНІВНА, обрана від Блоку «НАША УКРАЇНА – НАРОДНА САМООБОРОНА» (№ 49 у виборчому списку), членкиня депутатської фракції Блоку «НАША УКРАЇНА – НАРОДНА САМООБОРОНА», голова підкомітету з питань молодіжної політики, сім'ї та дитинства Комітету Верховної Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму;
3. УНГУРЯН ПАВЛО ЯКИМОВИЧ, обраний від «Блоку Юлії Тимошенко» (№ 168 у виборчому списку), член депутатської фракції «Блок Юлії Тимошенко – “Батьківщина”», член Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та праці;
4. КОВАЛЕВСЬКА ЮЛІЯ СЕРГІЙВНА, обрана від Партії регіонів (№ 214 у виборчому списку), членкиня депутатської фракції Партії регіонів у Верховній Раді України, членкиня Комітету Верховної Ради України з питань Регламенту, депутатської етики та забезпечення діяльності Верховної Ради України;
5. ЧОРНОВІЛ ТАРАС ВЯЧЕСЛАВОВИЧ, обраний від Партії регіонів (№ 3 у виборчому списку), член депутатської групи «Реформи заради майбутнього» у Верховній Раді України, перший заступник Голови Комітету Верховної Ради України у закордонних справах;
6. ГРИГОРОВИЧ ЛІЛІЯ СТЕПАНІВНА, обрана від Блоку «НАША УКРАЇНА – НАРОДНА САМООБОРОНА» (№ 12 у виборчому списку), членкиня депутатської фракції Блоку «НАША УКРАЇНА – НАРОДНА САМООБОРОНА», секретар Комітету Верховної Ради України з питань охорони здоров'я. Законопроект подан в парламент групою шести народних депутатів України в такому складі:

¹http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=40734

Постановою Верховної Ради України від 6 вересня 2011 р. № 3692-VI названий проект Закону було включено в порядок денний дев'ятої сесії ВР України шостого скликання в розділі «Питання, які доручається підготувати і доопрацювати до розгляду на сесії»².

Поданим законопроектом запропоновано ввести у вітчизняне законодавче поле нові правові терміни — «пропаганда гомосексуалізму» і «культ гомосексуалізму» — і відповідно заборонити прояви цих явищ в громадській площині.

Загальний експертний висновок

За результатами експертного аналізу встановлено, що поданий законопроект:

1. Є таким, у якому розмито предмет правового регулювання.
2. Ґрунтується на неправдивій, безпідставній, спотвореній інформації про соціальну дійсність.
3. Спрямований на пропаганду антинаукових уявлень про людську сексуальність.
4. Порушує права та інтереси неповнолітніх осіб, зокрема тих, для яких уже настав «вік згоди».
5. Суперечить Конституції України, низці Законів України та чинним для України міжнародним документам.
6. Унеможливить у разі прийняття подальшу лібералізацію Європейським Союзом візового режиму для громадян України.
7. Суперечить загальноєвропейській концепції прав людини, втілених у рекомендаціях та інших документах Ради Європи.
8. Створить у разі його прийняття передумови для зловживань з боку посадових і службових осіб, вибіркового переслідування громадян і юридичних осіб на надуманих підставах.
9. Заблокує ефективне впровадження в Україні державних і недержавних програм із профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу.

Експертний аналіз

З одного боку, документом запропоновано встановити, що *«гомосексуалізм — відношення сексуального характеру між особами одної статі»*. З іншого боку, законопроект не містить ані означення терміну «пропаганда гомосексуалізму», ані означення терміну «культ гомосексуалізму». Таким чином, в законопроекті **розмито предмет правового регулювання**.

При аналізі поняття «пропаганда гомосексуалізму» слід виходити зі словникового значення терміна «пропаганда»: пропаганда (від лат. *propaganda* — те, що підлягає розповсюдженню) — діяльність, спрямована на поширення і роз'яснення політичних, філософських, наукових, етичних, художніх ідей, учень і поглядів, знань, цінностей тощо з метою формування певного світогляду, уявлень та емоційного настрою, впливу на поведінку людей³.

Виходячи з цього значення, **пропаганда природно належить до конституційного права людини на свободу думки та слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань, вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб, закріпленого 34-ю статтею Конституції**. Зазначена стаття Основного Закону містить **вичерпний перелік підстав, за якими це право (в тому числі право на пропаганду) може бути обмежено**: «Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони

²<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=5&nreg=3692-17>

³Словник іншомовних слів / За ред. проф. Пустовіт Л. О. — Видання із серії «Бібліотека державного службовця». — К.: Вид-во «Довіра», УНВЦ «Рідна мова», 2000. — С. 768.

здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» (частина третя ст. 34 Конституції).

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (ч. 3 ст. 34 Конституції)

Автори законопроекту обрали одну з цих підстав, безпідставно (і безграмотно в прямому сенсі слова) стверджуючи, що «поширення гомосексуалізму складає загрозу національній безпеці, оскільки приводить до епідемії ВІЧ/СНІД (sic! — авт.), а також руйнує інститут сім'ї та може призвести до демографічного кризису» (sic! — авт.) (абзац другий розділу 1 пояснювальної записки⁴).

Проте законодавством України встановлено, що розробка питань, «які відповідно до Конституції [...] належать до сфери національної безпеки», належить к компетенції РНБО (ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про Раду національної безпеки і оборони України»⁵). Водночас, аналіз указів Президента України щодо впровадження рішень РНБО засвідчує, що Рада національної безпеки і оборони України ніколи не розглядала проблематику «гомосексуалізму», а відповідно — не могла віднести його «поширення» до категорії загроз національній безпеці.

Таким чином, з правової точки зору віднесення «поширення гомосексуалізму» до «загроз національній безпеці» є юридично необґрунтованим, а відповідно — не може виступати підставою для заборони «пропаганди гомосексуалізму» чи «культу гомосексуалізму».

Автори законопроекту не наводять в пояснювальній записці інших конституційних підстав для заборони «пропаганди гомосексуалізму» та «культу гомосексуалізму», аніж зазначена «загроза національній безпеці», а тому зазначений законопроект у разі його прийняття суперечитиме 34-й статті Конституції України.

★ ★ ★

Говорячи про епідемію ВІЛ-інфекції/СНІДу, яка дійсно має місце в Україні, слід керуватися філософією ЗУ «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ»⁶. Частиною 1 ст. 2 цього закону встановлено:

Державна політика у сфері протидії поширенню хвороб, зумовлених ВІЛ, реалізується [...] шляхом розроблення [...] та [...] забезпечення реалізації загальнодержавних та інших програм, що передбачають здійснення заходів з профілактики поширення ВІЛ-інфекції, інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо принципів здорового [...] способу життя, [...] відповідальної поведінки у сфері сексуальних стосунків, розроблення навчальних, просвітницьких та виховних програм з цих питань для середніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів

Цю державну політику спрямовано також і на ЧСЧ (чоловіків, які практикують секс із чоловіками) як одну з груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ⁷. Але реалізація цієї політики щодо

⁴http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=40734&pf35401=195767

⁵<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=183%2F98-%E2%F0>

⁶<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1972-12>

⁷Уперше ЧСЧ офіційно визнано в Україні групою ризику відповідно до Програми профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2001–2003 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2001 року № 790 (<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=790-2001-%EF>). ЧСЧ (у розшифровці «чоловіки, які мають сексуальні стосунки з чоловіками») визначено як одну з груп ризику в документі «Завдання і заходи з виконання Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки» — додатку до Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки, затвердженої Законом України від 19 лютого 2009 р. № 1026-VI (<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1026-17>).

ЧСЧ неможлива без, як зазначено в Законі, «інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо принципів відповідальної поведінки у сфері сексуальних стосунків». Ведення такої роботи може трактуватися в розумінні поданого законопроекту саме як «пропаганда гомосексуалізму».

При цьому слід брати до уваги, що широка соціальна робота з ЧСЧ вимагається Загальнодержавною програмою забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки. Зокрема, до 2014 року «профілактичними заходами» планується охопити 60% «чоловіків, які мають сексуальні стосунки з чоловіками». Органами державної влади, відповідальними за цю роботу, визначені Міністерство охорони здоров'я України та Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту⁸.

Інтервал оціночної чисельності групи ЧСЧ (у віці від 15 до 49 років) на рівні країни, рекомендований для користування, становить від 95 до 213 тис. осіб (медіанне значення — 154 тис.)⁹.

Профілактичні заходи, передбачені Законом, впроваджуються на підставі Стандарту надання соціальних послуг з профілактики ВІЛ-інфекції серед осіб з високим ризиком інфікування ВІЛ статевим шляхом¹⁰, затвердженого спільним наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства охорони здоров'я України від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг представникам груп ризику» та зареєстрованого Міністерством юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 903/18198. Пунктом 2.5 зазначеного Стандарту передбачено, зокрема, «надання отримувачам послуг інформації та інформаційно-освітніх матеріалів». Відповідно до своєї специфіки ці матеріали повинні містити релевантну інформацію про гомосексуальну поведінку в контексті убезпечення здоров'я осіб, які її практикують. Законопроект № 8711 може стати на заваді вільному поширенню цих матеріалів серед цільової аудиторії.

Таким чином, у разі прийняття зазначеного законопроекту він суперечитиме Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» та Закону України «Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки»¹¹, унеможливлюючи далі ефективне впровадження заходів із профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу через ЧСЧ.

Виходячи з викладеного, вбачається, що прийняття законопроекту негативним чином позначиться на ситуації з епідемією ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні — а цей ефект є прямо протилежним тим цілям, які декларуються авторами законопроекту.

★ ★ ★

Не відповідає дійсності й те, що, мовляв, «поширення гомосексуалізму [...] руйнує інститут сім'ї та може призвести до демографічного кризису» (абзац другий розділу 1 пояснювальної записки). Адже сім'я в Україні визначається чинним законодавством як «первинний та основний осередок суспільства», що його «складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права і обов'язки» (визначення відповідно до частин 1–2 ст. 3 Сімейного кодексу України)¹². Згідно з цим визначенням, сім'ю становлять також ті одностатеві пари, які «спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права і обов'язки», попри те, що такі сімейні пари не визнаються в Україні подружжям.

⁸В контексте административной реформы, предусмотренной Указом Президента Украины от 9 декабря 2010 г. № 1085 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» (<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1085%2F2010>), соответствующие функции, вероятно, перейдут в компетенцию новосозданного Министерства образования и науки, молодёжи и спорта Украины и/или Министерства социальной политики Украины.

⁹Аналітичний звіт за результатами соціологічного дослідження «Оцінка чисельності груп високого ризику інфікування ВІЛ в Україні» станом на 2009 рік [Текст] / МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні». — Авт. колектив: БЕРЛЕВА Г.О., ДУМЧЕВ К.В., КОБИЩА Ю.В., ПАНИОТТО В.І., ПЕТРЕНКО Т.В., САЛЮК Т.О., ШВАБ І.А. — К., 2010. — 104 с. — Режим доступа: http://www.aidsalliance.org.ua/ru/library/our/monitoring/pdf/indd_ua.pdf. — С. 12, 72.

¹⁰<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0904-10>

¹¹<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1026-17>

¹²<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2947-14>

За наявними соціологічними даними, в Україні нараховується від 100 до 200 тис. одностатевих сімей¹³. Немає наукових даних, які свідчать, що українські гомосексуали буцімто менш схильні до створення сім'ї, ніж їхні гетеросексуальні співвітчизники. Про необхідність урахування фактору існування одностатевих сімей ще п'ять років тому заявило Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту:

Перед Україною стоїть завдання щодо вироблення державного ставлення до реально існуючих різних форм шлюбного співжиття при формуванні та здійсненні сімейної політики держави. Зокрема, врахування необхідності легалізації одностатевих шлюбів з огляду на прийняття міжнародних документів, в яких з визнанням таких шлюбів пов'язується можливість входження до європейського співтовариства¹⁴

Фахівці-науковці свідчать про відсутність зв'язку між поширенням гомосексуальних стосунків і демографічним становищем у країні. Так, доктор медичних наук, генеральний директор Українського центру сексології та андрології Інституту урології Академії медичних наук України, головний сексолог і андролог Міністерства охорони здоров'я України проф. І. І. ГОРПИНЧЕНКО авторитетно зазначає:

Демографічна ситуація в нашій країні на 99% залежить від несприятливих соціально-економічних чинників. Медичний аспект цієї проблеми, як безплідні, гомосексуальні шлюби [...] істотно не впливають на демографічну ситуацію¹⁵

★ ★ ★

Повз увагу фахівців не пройшла та обставина, що автори законопроекту вдалися до специфічного політтехнологічного прийому, який полягає в підміні змісту законопроекту у його назві. Адже в законопроекті йдеться про заборону пропаганди та культу гомосексуалізму в усьому вимірі суспільних відносин, а не в галузі інформаційно-просвітницької та освітньої роботи серед дітей, тобто осіб, які не досягли 18-річного віку. Попри це законопроект містить пояснювальний підзаголовок «щодо захисту прав дітей на безпечний інформаційний простір». Із цим публічно погодився і співавтор законопроекту народний депутат України Є. І. ЦАРЬКОВ, зазначивши, що «назва закону завуальовано, щоб уникнути протидії його прийняттю»¹⁶.

У зв'язку з цим варто наголосити на науковому розумінні явища гомосексуальності. Протягом певного історичного проміжку часу гомосексуалізм розглядався як сексуальна девіація, але ще до того, як Україна виборола незалежність, діагноз «гомосексуалізм» було обґрунтованим чином виключено з Міжнародної статистичної класифікації хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я (скорочено — Міжнародна класифікація хвороб, або МКХ).

Рішення про перспективне впровадження МКХ-10 в Україні прийнято урядом відповідно до розділу «Розробка та впровадження автоматизованого ведення загальнодержавних класифікаторів» Державної програми переходу України на міжнародну систему обліку і статистики, затвердженої постановою Кабінетом Міністрів України від 4 травня 1993 р. № 326 «Про концепцію побудови національної статистики України та державну програму переходу України на міжнародну систему обліку і статистики»¹⁷.

¹³Маймулахин А. Ю., Касянчук М. Г., Лещинский Е. Б. Однополое партнёрство в Украине : Отчёт о проведенном исследовании [Текст] / Региональный информационный и правозащитный центр для геев и лесбиянок «Наш мир», Общественная организация «Донбасс-СоцПроект». — Донецк/Киев, «Атопол», 2009. — С. 22. — Режим доступа: http://gay.org.ua/publications/same_sex_partnership.pdf

¹⁴Лист Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 1 листопада 2006 р. № 4-3/11142.

¹⁵КАРПИНСКАЯ В. Мы всё реже говорим о любви: Сексолог Игорь Горпинченко о том, как найти сексуальную гармонию и быть счастливым (стенограмма веб-конференции с Игорем Горпинченко) [Электронный ресурс] / Газета по-киевски Онлайн. — 06.12.2007. — Режим доступа: <http://mucityua.com/news/webconference/2007/12/06/174239.html>

¹⁶Орлов Д. Рада грозит тюрьмой за рекламу геев: Депутаты хотят приравнять гомосексуальное порно к расизму [Электронный ресурс] / Сегодня.ua. — 23.06.2011. — Режим доступа: <http://www.segodnya.ua/news/14261770.html>

¹⁷<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=326-93-%EF>

8 жовтня 1998 р. Міністерством охорони здоров'я України видано наказ № 297 «Про перехід органів і закладів охорони здоров'я України на Міжнародну статистичну класифікацію хвороб і споріднених проблем охорони здоров'я десятого перегляду», яким в Україні остаточно впроваджено діагностичні стандарти МКХ-10, зокрема вирішено *«здійснити перехід на Міжнародну статистичну класифікацію хвороб і споріднених проблем охорони здоров'я десятого перегляду (МКХ-10) як єдиного міжнародного нормативного документа для формування системи обліку і звітності в охороні здоров'я з 01.01.99 року» (пункт 1.1 зазначеного наказу), а також «включити питання МКХ-10 в програму відповідних дисциплін для навчання студентів вищих медичних закладів освіти I–IV рівнів акредитації» (п. 4.2)*¹⁸.

Офіційний переклад МКХ-10 з англійської на українську проведено Українським інститутом громадського здоров'я, офіційне видання українською мовою здійснено видавництвом «Здоров'я» у 1998–2001 роках.

В офіційному українському виданні МКХ-10 зазначено: *«сексуальна орієнтація сама по собі не повинна розглядатись як відхилення»*¹⁹. Отже, будь-який із трьох видів сексуальної орієнтації — гетеро-, бі- та гомосексуальність — є нормативними. Відповідно, поширення наукової інформації про нормативність гомосексуальності є не тільки правом, але й обов'язком суб'єктів галузі охорони здоров'я у відповідності до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»²⁰:

1. статтю 4 зазначеного Закону передбачено, що одним із «основних принципів» охорони здоров'я є *«орієнтація на сучасні стандарти здоров'я»*;
2. частиною першою ст. 32 Основ законодавства України про охорону здоров'я встановлено, що *«держава сприяє утвердженню здорового способу життя населення шляхом поширення наукових знань з питань охорони здоров'я»*;
3. пунктом «в» ст. 78 Основ законодавства України про охорону здоров'я встановлений обов'язок медичних працівників *«поширювати наукові та медичні знання серед населення»*, до яких належить, зокрема, інформація про депатологізацію і нормативність гомосексуальності.

Наведені норми Основ законодавства України про охорону здоров'я прийняті на розвиток конституційного права людини на охорону здоров'я, закріпленого 49-ю статтею Основного Закону.

Зазначений вище **обов'язок** медичних працівників *«поширювати наукові та медичні знання серед населення»* не може бути реалізований на практиці без можливості інформувати населення про природу та особливості людської сексуальності, зокрема, гомосексуальності, в тому числі з використанням друкованих видань і засобів масової інформації.

Отже, в разі свого прийняття законопроект № 8711 унеможливить реалізацію в повному обсязі Основ законодавства України про охорону здоров'я та суперечитиме ст. 49 Конституції України.

★ ★ ★

Повертаючись до питання про *«захист прав дітей на безпечний інформаційний простір»*, слід зазначити, що дітьми в розумінні законодавства є особи до виповнення 18 років. На нашу думку, діти, у відповідності до певного свого віку, повинні володіти можливістю отримувати адекватні відомості про людську сексуальність, в тому числі з питань сексуальної орієнтації — гетеро-, бі- та гомосексуальної. Позбавлення дітей права на інформацію про сексуальність негативно позначиться на показниках їхньої соціальної адаптації. Стрижень статевого виховання повинен формуватися, на нашу думку, в сім'ї та школі. Саме такий підхід забезпечить адекватне реагування дітей на інформацію про сексуальність, яку вони отримують із інших джерел — всесвітньої мережі «Інтернет», телебачення, преси тощо.

¹⁸<http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=1443>

¹⁹Міжнародна статистична класифікація хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я: Десятий перегляд / Всесвітня організація охорони здоров'я, Міністерство охорони здоров'я України, Український інститут громадського здоров'я. — Т. 1, ч. 1. — К., Здоров'я, 1998. — С. 403.

²⁰<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2801-12>

Отже, обмеження обігу інформації про гомосексуальність у публічному просторі призведе, насправді, до порушенн прав дітей на безпечний інформаційний простір, тому що «безпека» інформаційного простору має, передусім, суб'єктивний вимір, вимірюваний знаннями та установками особи, що є споживачем інформаційної продукції.

Слід взяти до уваги, що «вік згоди» становить в Україні 16 років²¹, тобто дитина віком від 16 до 18 років вважається в Україні такою, що має право ініціювати статеві дії будь-якого нормативного характеру (зокрема, гомосексуальні) з іншими особами, які досягли «віку згоди», а також давати усвідомлену згоду на статеві дії (в тому числі гомосексуального характеру) щодо неї з боку інших осіб, які так само досягли «віку згоди». Це означає, що дитина у віці від 16 років повинна мати безперешкодний доступ до всього обсягу інформації про нормативну сексуальність.

Крім того, прийняття законопроекту № 8711 прямим чином зашкодить інтересам і правам неповнолітніх. Як свідчить офіційний журнал Американської академії педіатрії «Pediatrics», *«щонайменше 47% гомосексуальних підлітків усерйоз замислювалися про суїцид, 36% уже робили спроби самогубства»*²². Це відбувається через ізоляцію, яку вони переживають, часте неприйняття з боку однолітків, глузування, образи, депресивний стан. Заборона на публічне обговорення теми гомосексуальності позначиться на таких неповнолітніх особах негативним чином. Не варто забувати і про таке явище як «гомофобний булінг» (або цькування), яке проявляється у вербальному, фізичному і сексуальному насильстві та іноді стає причиною самогубства неповнолітніх. Як зазначають експерти, гомофобному булінгу піддаються діти (підлітки) як гомосексуальної, так і гетеросексуальної орієнтації²³. Ефективно протистояти гомофобному булінгові можна тільки шляхом включення відповідної інформації до виховних програм із толерантності.

За даними дослідження, здійсненого 2011 року Українським інститутом соціальних досліджень імені Олександра Яременка за сприяння Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, чисельність ЧСЧ у віці від 10 до 19 років оцінюється в нашій країні у межах від 16.4 до 22.4 тис. осіб; для визначення оціночної чисельності підлітків-ЧСЧ рекомендовано прийняти середнє значення зазначеного інтервалу, яке наближається до 20 тис. осіб²⁴.

★ ★ ★

Прийняття законопроекту № 8711 може спричинити невинуватене обмеження права громадян *«збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи та демонстрації»*, гарантованого ст. 39 Конституції України, оскільки будь-який публічний захід (пікет, мітинг, хода тощо), спрямований, зокрема, на захист прав людини для представників ЛГБТ-спільноти (гомосексуалів, бісексуалів і трансгендерів), може бути кваліфікований як «пропаганда гомосексуалізму».

★ ★ ★

У пояснювальній записці до законопроекту стверджується, що *«засоби масової інформації, всупереч інтересам суспільства і держави, формують толерантне ставлення до таких явищ як стосунки сексуального характеру осіб однієї статі»* (четвертий абзац розділу 1).

Як убачається зі сказаного вище, «стосунки сексуального характеру осіб однієї статі» є нормативним проявом людської сексуальності; отже, **формування толерантного ставлення до них у засобах масової інформації є не тільки правом, але й природним завданням ЗМІ**. Це цілком співвідноситься і з державною політикою у сфері протидії проявам нетолерантності. Так, у Державній програмі економічного і соціального розвитку України на 2010 рік (Антикризовій програмі), затвердженій Законом України від 20 травня 2010 р. № 2278-VI, констатовано:

²¹ Див. ст. 156 «Розбещення неповнолітніх» Кримінального кодексу України: «Вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, — караються [...]» (<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=4&nreg=2341-14>).

²² Pediatrics. — Vol. 118, № 1. — 2006. — Р. 349–364.

²³ Подробнее см.: Кон И. С. Мальчик — отец мужчины. М., 2010.

²⁴ Оцінка чисельності дітей та молоді вікової групи 10–19 років, що відносяться до груп ризику / ЮНІСЕФ, ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка». — За ред. канд. соціол. наук БАЛАКІРЕВОЇ О. М. — К., 2011. — С. 35.

На сучасному етапі наявні [...] криза [...] толерантності, прояви ксенофобії [...] та наслідки, які їх супроводжують: злочинність, ВІЛ/СНІД [...] у молодіжному середовищі²⁵

В зв'язку з цим ставиться задача з підвищення ефективності державної підтримки уразливих верств населення²⁶, до яких, за показниками соціальної уразливості, можна віднести і представників ЛГБТ-спільноти (лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів)²⁷.

У цьому контексті варто зазначити, що 16 листопада 1995 р. Генеральною конференцією ЮНЕСКО затверджено Декларацію принципів толерантності, яку підписали представники 185 країн, включаючи Україну. В ст. 1 цього документа, зокрема, зазначено:

Толерантність означає повагу, прийняття та правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження та способів прояву людської індивідуальності. [...] Толерантність — це гармонія в різноманітті. [...] Толерантність — це, насамперед, активне ставлення, формоване на основі визнання універсальних прав і основних свобод людини. [...] Толерантність — це обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму (у тому числі культурного плюралізму), демократії й правопорядку. Толерантність — це поняття, що означає відмову від догматизму, від абсолютизації істини [...]. Прояв толерантності, співзвучний повазі прав людини, [...] означає, що кожний вільний дотримуватися своїх переконань і визнає таке ж право за іншими. Це означає визнання того, що люди за своєю природою розрізняються за зовнішнім виглядом, становищем, мовою, поведженню й цінностям і мають право жити у світі, зберігаючи свою індивідуальність²⁸

Вочевидь, пропонований групою народних депутатів законопроект щодо заборони «пропаганди гомосексуалізму» суперечить підтриманим Україною принципам толерантності, які викладені у процитованій вище Декларації на рівні ЮНЕСКО.

«Свобода слова, яка лежить в основі діяльності ЗМІ, повинна бути обмежена шляхом встановлення відповідних заборон у законодавстві України», — так зазначають співавтори законопроекту в пояснювальній записці (абзац шостий розділу 1). Конституція України, як роз'яснено вище, містить вичерпний перелік підстав, за якими може бути обмежено свободу слова. Законопроект не містить жодної з таких підстав; отже, наведена вимога щодо обмеження свободи слова для ЗМІ, є антиконституційною.

Особливий подив мистецтвознавців викликає пропозиція законопроекту щодо внесення до Закону України «Про видавничу справу»²⁹ норми, за якою «у видавничій справі забороняється [...] виготовляти чи розповсюджувати видавничу продукцію [...], що пропагує культ [...] гомосексуалізму». Адже як «пропаганду культу гомосексуалізму» можна тлумачити будь-який опис чи демонстрацію романтичних, еротичних, сексуальних взаємин між представниками однієї статі, що є інтегральною складовою художніх творів, зокрема творів образотворчого мистецтва, у більшості традиційних культур світу — від зображень одностатевих любовних обіймів на давньогрецьких амфорах, класичних творів давньогрецьких філософів та істориків до оспівування одностатевих взаємин Вільямом Шекспіром — і аж до присутності реалістичного опису одностатевих взаємин у сучасній популярній літературі, що віддзеркалює ті соціальні реалії, які притаманні сучасному світові.

У цьому контексті варто згадати принципову позицію Голови Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі В. В. Костицького, який у рамках однієї зі своїх веб-конференцій заявив:

²⁵<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2278-17>

²⁶ Там-таки.

²⁷ Див., напр.: Аналітичний звіт за результатами проекту «Моніторинг порушень прав людини в контексті доступу ЧСЧ до основних послуг з профілактики ВІЛ/СНІДу, лікування, догляду та підтримки» / Центр соціальних експертиз Інституту соціології Національної академії наук України. — За ред. ШЕРЕМЕТА С. П. — К., 2011. — 120 с.

²⁸ Переклад офіційного тексту http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_503

²⁹ <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=318%2F97-%E2%F0>

У пояснювальній записці до законопроекту його автори з очевидністю відносять гомосексуальність до категорії «сексуальних збочень», зазначаючи, що прийняття пропонованого ними проекту закону України «сприятиме підвищенню ефективності **протидії пропаганди сексуальних збочень в Україні**» (розділ 6). Як уже показано вище, таке трактування гомосексуальності є антинауковим. Крім того, воно є дискримінаційним і стигматизуючим. Насправді, віднести гомосексуальність до категорії сексуальних збочень можливо тільки шляхом внесення відповідних змін до Міжнародної класифікації хвороб майбутнього перегляду на рівні Всесвітньої організації здоров'я. Такі рішення приймаються аж ніяк не в площині національного законодавства, а на суто науковому міжнародному рівні.

Тому підкреслюємо, що **філософія пропонованого законопроекту у разі його прийняття увійде в протиріччя із засадами діяльності ВООЗ**, учасницею якої Україна (як Українська РСР) є з 1946 р.

При аналізі законопроекту не можливо обійти засади та перспективи участі України у процесах євроінтеграції. Так, 31 березня 2010 р. Комітет Міністрів Ради Європи ухвалив **за участю України** Рекомендацію CM/ Rec(2010)5 «Про заходи із боротьби з дискримінацією на підставі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності»³¹, в якій на адресу країн – членів Ради Європи висловлено таку рекомендацію:

«Держави-учасниці повинні вжити належних заходів для забезпечення [...] того, щоб право на свободу вираження поглядів дійсно могло здійснюватися без дискримінації на підставі сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності, у тому числі щодо свободи одержувати і передавати інформацію з питань, які стосуються сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності» (п. 13 Додатку)

При цьому «імплементация [...] документів [...] Ради Європи» прямо передбачена пунктом 46 Національного плану з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, який затверджено Указом Президента України від 22 квітня 2011 р. № 494/2011³².

Таким чином, **прийняття пропонованого законопроекту суперечитиме рекомендаціям Ради Європи**, учасницею якої є Україна, та рішенням глави держави щодо імплементції цих рекомендацій.

При оцінці законопроекту варто взяти до уваги також його передісторію та загальний соціально-політичний і релігійний контекст, у якому поява такого законопроекту стала можливою.

Так, 10 червня 2010 р. на нараді представників християнських конфесій було ухвалено спеціальну Декларацію християнських Церков України «Про негативне ставлення до гріха гомосексуалізму, його **пропагування** в суспільстві та спроб легалізації так званих одностатевих шлюбів (реєстрації одностатевих партнерств)»³³. У цій Декларації, зокрема, зазначено:

³⁰Глава НЭК по защите морали: Меня беспокоит то, что вопросы морали сводятся к показу обнажённых женщин [стенограмма веб-конференции В. В. Костицкого, прошедшей 10 сентября 2010 г.] [Электронный ресурс] / Корреспондент.net. — 13.09.2010 г. — Режим доступа: <http://korrespondent.net/ukraine/events/1115441>

³¹Офіційний текст: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1606669&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>

³²<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=494%2F2011>

³³http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=684:1&catid=50:zv&Itemid=78&lang=uk

В українському суспільстві, під виглядом боротьби за права людини й демократію, пропагується терпиме й навіть схвальне ставлення до самого явища одностатевих сексуальних відносин. Одним з проявів такої пропаганди є вимоги легалізувати так звані одностатеві шлюби або зареєстровані партнерства

Звісно, особи, що підписали зазначену Декларацію, скористалися в такий спосіб своїм законним правом на свободу думки та слова, передбаченою ст. 34 Конституції України. Але та ж стаття, як уже зазначалося вище, в рівному обсязі гарантує свободу думки й слова також і для представників ЛГБТ-спільноти.

Ст. 24 Конституції України встановлює, що «не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками»³⁴. Отже, особи, які сповідують певні релігійні переконання (в тому числі християнські) не можуть володіти в галузі свободи слова привілеями щодо осіб, які мають, за формулюванням Основного Закону, «інші переконання», а саме — переконання в соціальній прийнятності одностатевих стосунків.

Таким чином, у разі прийняття законопроекту станеться диспропорційне й дискримінаційне звуження права на свободу думки та слова однієї соціальної групи при отриманні явної переваги іншою соціальною групою, що суперечитиме ст. 24 Основного Закону України.

При аналізі законопроекту важливо також розуміти мотивацію та можливі перспективні законодавчі кроки його ініціаторів. Аналіз публічних висловлювань народних депутатів України, які стоять у витоків аналізованого законопроекту, доводить, що вони дотримуються **різко гомофобної, дискримінаційної, образливої позиції щодо ЛГБТ** усупереч універсальній концепції прав людини.

Так, народний депутат Є. І. ЦАРЬКОВ переконаний: «У Радянському Союзі за таке [одностатеві сексуальні зв'язки між чоловіками] справедливо наступало тюремне ув'язнення!»³⁵; він же таврує гомосексуалів стигматизуючим, образливим чином: «я подготовил законопроект против **гомосексов**. Подписал его во [...] фракциях ВР [...]. Вот кодло и беснуется»³⁶. Звичайно, заяви такого роду слід тлумачити як порушення конституційного права громадян гомосексуальної орієнтації і на повагу до своєї гідності, гарантованого всім людям 28-ю статтею Конституції.

Інша ініціаторка аналізованого законопроекту, народна депутатка України К. Є. ЛУК'ЯНОВА заявила, зокрема, таке:

Гей-культура [...] ставит перед собой цель ликвидацию мужчин-защитников как класса; бывает, что мать-природа шутит [...], в том числе, и том, что на свет появляются дети с отклонениями: например, которые имеют половое влечение к лицам собственного пола; цель [наступления гей-культуры] одна: уничтожение Украины как государства»³⁷

Народний депутат України Т. В. ЧОРНОВІЛ, який також поставив свій підпис під законопроектом, переконаний, що «гомосексуалізм» «демонструється» і «пропагується» зірками світової естради. Так, коментуючи концерт у м. Києві сера ЕЛТОНА ДЖОНА, який відбулася 16 червня 2007 р., п. ЧОРНОВІЛ безпідставно заявив:

³⁴<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>

³⁵Рябчун Ю. Против меньшинств мобилизуют большинство: Депутаты хотят принять закон о запрете пропаганды гомосексуализма [Текст] // Коммерсантъ Украина. — № 100. — 23 июня 2011 г. — Режим доступа: <http://www.kommersant.ua/doc.html?docId=1665220>

³⁶Рудь Б. Большинство взялось за меньшинства [Электронный ресурс] / Подробности. — 24.06.2011. — Режим доступа: <http://podrobnosti.ua/analytics/2011/06/24/777069.html>

³⁷ХОМЕНКО С. Екатерина Лукьянова: «Один умный гей на нужном месте может зарубить инициативы пары сотен депутатов» [Электронный ресурс] / Главком. — 16.05.2011. — Режим доступа: <http://glavcom.ua/articles/3729.html>

*Це був концерт демонстрації певних особливостей, традицій і орієнтацій. [...] По суті, там неприкрито **рекламували гомосексуальні стосунки***³⁸

Інша підписантка законопроекту — народна депутатка України Л. С. ГРИГОРОВИЧ — неодноразово виступала із заявами антинаукового, гомофобного та образливого для представників ЛГБТ-спільноти змісту на кшталт таких:

*Як лікар я вважаю, що [гомосексуалізм] **це глибока патологія**, коли у чоловіка не вистачає чоловічих гормонів, а у жінки — жіночих [...] Це, повторюю, вроджена нестача відповідних гормонів*³⁹

*[одностатевим парам] **властиві гріховні методи та принципи життя***⁴⁰

содомія рівнозначна продажу душі чи вбивству собі подібного⁴¹

Огляд особистої позиції народних депутатів України — ініціаторів аналізованого законопроекту доводить, що подана ними законодавча ініціатива віддзеркалює їхню гомофобну, дискримінаційну, образливу щодо ЛГБТ позицію, яка у деяких своїх проявах виходить за рамки конституційного права громадян на свободу слова, порушуючи конституційне право ЛГБТ на повагу до своєї гідності. Таким чином, їхню спільну законодавчу ініціативу, втілену в законопроекті № 8711, слід розглядати як інституційне зазіхання на право гомосексуальних і бісексуальних громадян на повагу до їхньої гідності, гарантоване ст. 28 Конституції України.

Говорячи про потенційні перспективи впровадження зазначеного законопроекту, слід зазначити, що його прийняття створить **широке поле для зловживань п о с а д о в и м и і с л у ж б о в и м и о с о б а м и , передусім — працівниками правоохоронних органів**. Оскільки в законопроекті **розміто предмет правового регулювання**, про що вже йшлося вище, то в разі його прийняття буде створено передумови для вибіркового переслідування громадян і юридичних осіб на надуманих підставах. Ідеться, зокрема, про створення названим законопроектом умов для шантажу людей (працівників мас-медіа, книговидавців, митців тощо) з метою вимагання грошей на підставі уявної участі людини чи юридичної особи у «пропаганді гомосексуалізму» чи поширенні «культу гомосексуалізму».

При законодавчій невизначеності терміна «пропаганда» саме як пропаганду можна тлумачити широке коло проявів: публічну дискусію з питань сексуальності в аудіовізуальних ЗМІ; демонстрацію в мистецтві одностатевого кохання; продаж у секс-шопах сексуальних іграшок, створених для чоловіків, які практикують секс із іншими чоловіками; інформування в пресі про легалізацію одностатевих партнерств у певній країні світу.

Прийняття критикованого законопроекту призведе до численних соціальних наслідків негативного змісту, які штучно спотворюють соціальне, інтелектуальне, наукове, мистецьке життя країни. Пропонований законопроект № 8711, зокрема:

1. поставить поза законом тиражування репродукцій низки образотворчих творів класичного мистецтва, видання деяких творів класичної літератури;
2. фактично поставить поза законом видання спеціальних друкованих засобів масової інформації, орієнтованих на гей-аудиторію, які законно зареєстровані, видаються та поширюються в Україні;

³⁸ СЕРГЕЕВА А. Янукович и Мороз проигнорировали Элтона Джона из-за его ориентации [Электронный ресурс] / Российское информационное агентство «Новый Регион». — 19.06.2007. — Режим доступа: <http://www.nr2.ru/kyev/124693.html>

³⁹ СКВОРЦОВ Д. «Хода в Європу»: Віктор Ющенко взяв под свою опіку кінематографістів-гомосексуалістів [Електронний ресурс] / Независимое информационно-аналитическое издание «УРА-Информ». — 26.10.2006. — Режим доступа: <http://ura-inform.com/archive/2006/10/25/gomiki/>

⁴⁰ КУРИШКО О. Однополые пары и дети. Разрешать ли усыновление? [Электронный ресурс] / Weekly.ua. — 10.03.2011. — Режим доступа: http://weekly.ua/pulse/pro_contra/2011/03/10/110002.html

⁴¹ Там-таки.

3. унеможливить існування в доменній зоні «.ua» інтернет-сайтів, створених для задоволення інформаційних потреб гомосексуалів;
4. поставить під сумнів поширення в публічному просторі достовірної наукової інформації про гомосексуальність;
5. де-факто ускладнить (якщо не унеможливить) публікацію в періодичних наукових виданнях результатів досліджень з питань гомосексуальності та питань одностатевого сексу;
6. загальмує розвиток сучасної наукової сексологічної думки в Україні;
7. зробить неможливим формування адекватних програм сексуальної просвіти для школярів тощо.

Підсумкові пропозиції

На підставі всебічного аналізу законопроекту від 20 червня 2011 р. № 8711 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо захисту прав дітей на безпечний інформаційний простір)» Верховній Раді України **пропонується відхилити його при розгляді в першому читанні**, з урахуванням негативних висновків Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України та профільного Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації.

В. Про Раду ЛГБТ-організацій України

Рада ЛГБТ-організацій України є національною неурядовою спілкою, що об'єднує станом на 22 жовтня 2011 року більшість (21 із 36) ЛГБТ-організацій України і працює заради забезпечення в Україні повної громадянської рівності та соціального комфорту для ЛГБТ.

Рада здійснює системну адвокацію в інтересах ЛГБТ, координацію адвокаційних дій організацій, представлених у Раді, на національному та міжнародному рівнях; сприяє консолідації та організаційному розвитку ЛГБТ-спільноти України.

Передісторія об'єднання

На шляху до налагодження своєї ефективної роботи Рада пройшла тривалий шлях, який розтягнувся на п'ять років.

У лютому 2005 року під час *VI Національної конференції ВІЛ-позитивних людей і ВІЛ-сервісних організацій* у Львові відбулася нарада представників неурядових організацій, що працюють з ЛГБТ. На цій нараді було прийнято принципове рішення про необхідність створення об'єднання ЛГБТ-організацій України під назвою «Коаліція» і сформовано робочу групу для підготовки необхідних документів.

Уже 2 квітня 2005 року в Києві відбулися збори представників шести неурядових організацій¹, результатом яких стало підписання документа «Протокол про наміри щодо створення Коаліції ЛГБТ-організацій України»; на зборах було схвалено місію та стратегію діяльності Коаліції.

5 червня 2005 року в Києві відбулася робоча зустріч з питань створення Коаліції ЛГБТ-організацій України, участь у якій узяли представники інших трьох ЛГБТ-організацій².

На зустрічі було визнано за доцільне створення Коаліції в статусі спілки об'єднань громадян, робочій групі з питань створення Коаліції рекомендовано доопрацювати документи Коаліції, вирішено створити електронну розсилку для обговорення питань щодо створення, статусу і засад функціонування Коаліції.

У результаті численних обговорень і суперечок навколо створення об'єднання ЛГБТ-організацій України, що тривали серед ЛГБТ-лідерів майже три роки (2005–2008), ініціаторами цього процесу було напрацьовано концепцію створення такої спілки під назвою «Федерація».

Зрештою, 18 квітня 2008 року в ході *I Національної конференції ЛГБТ-руху та ЧСЧ-сервісу України* в Києві представники зацікавлених сторін досягли консенсусу та ухвалили документ «Спільна заява про необхідність створення Федерації ЛГБТ-організацій України».

Цей акт скріпили підписами 36 осіб, що представляли 23 суб'єкти ЛГБТ-руху та ЧСЧ-сервісу, — 16 організацій³ і 7 ініціативних груп⁴.

¹ВБО «Всеукраїнська мережа людей, які живуть з ВІЛ/СНІД» (м. Київ); ГО «Гей-альянс» (м. Київ); ІОЦ «Жіноча Мережа» (м. Київ); БО «З надією» (м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл.); ГО «Твоє життя» (ЛГБТ-організація міста Києва, яка активно працювала у 1999–2003 рр.); ВБО «Час Життя Плюс» (м. Київ)

²Центр «Наш світ»; МА ГЛБ «ЛІГА»; ВГО «Гей-Форум України»

³ХМБФ «Благо» (м. Харків); ВГО «Гей-Форум України» (м. Київ); ГО «Гей-альянс Черкаси» (м. Черкаси); ІОЦ «Жіноча Мережа» (м. Київ); ГО «ІОЦ «За рівні права» (м. Херсон); Вінницька міська громадська організація «Інформаційно-профілактичний кризовий жіночий центр» (м. Вінниця); ВБО «Коаліція ВІЛ-сервісних організацій» (м. Київ); Криворізьке міське відділення Всеукраїнської благодійної організації «Всеукраїнська мережа людей, що живуть з ВІЛ/СНІД» (м. Кривий Ріг); МА ГЛБ «ЛІГА» (м. Миколаїв); ВМГО «Молодіжний правозахисний центр» (м. Київ); Центр «Наш світ» (м. Луганськ – м. Київ); МГО Молодіжний громадський рух «Партнер» (м. Одеса); БХФ «Солідарність» (м. Івано-Франківськ); Південно-Українська Асоціація «УГЛА» (м. Одеса); БО «Фонд профілактики хімічних залежностей та СНІДу» (м. Київ); ВБО «Час Життя Плюс» (м. Київ)

⁴ІГ «Клуб “Жіночий простір”» (м. Львів); ІГ «Інсайд» (м. Київ); Кримська ІГ «ЛіГС» (м. Сімферополь); ІГ «Лабрис» (м. Севастополь); Сумська ІГ; ІГ «Фрімайд» (м. Кіровоград); ІГ «Pinkstar Ukraine» (м. Харків)

Дальші дискусії довкола конкретних процедур формування Федерації тривали до кінця 2008 року. Зацікавленими сторонами було вирішено змінити початкову назву «Федерація» на назву «Рада».

Нарешті, 13 грудня 2008 року в Києві в рамках *Робочої зустрічі зі стратегічного планування профілактики ВІЛ/ІПСШ серед ЧСЧ і адвокаційної діяльності ЛГБТ-організацій* відбулася формальна установча конференція Ради ЛГБТ-організацій України, участь у якій узяли дев'ять ЛГБТ-організацій України⁵.

Підсумком установчої конференції стало підписання протоколу та ухвалення публічної Декларації про заснування Ради, яку в день схвалення скріпили своїми підписами представники 12 ЛГБТ-організацій України. Учасники установчої конференції вирішили тимчасово залишити посаду Голови Ради вакантною; секретарем Ради було призначено СВЯТОСЛАВА ШЕРЕМЕТА.

10 лютого 2009 року робоча група, сформована на установчій конференції, затвердила статутний документ Ради — Положення про Раду.

Місія Ради: досягнення в Україні повної громадянської рівності й соціального комфорту для лес-бійок, геїв, бісексуалів і трансгендерів, створення в Україні належних умов для всебічного розвитку і соціального становлення особистості незалежно від сексуальної орієнтації, сексуальної та гендерної ідентичності, формування внеску в національну відповідь на епідемію ВІЛ-інфекції/СНІДу, становлення ЛГБТ-спільноти України як політично й соціально активного суб'єкта громадянського суспільства.

Основні напрями діяльності Ради:

1. представницька, експертна та консультаційна діяльність;
2. протидія стигматизації та дискримінації ЛГБТ в Україні, адвокація;
3. мобілізація та організаційний розвиток ЛГБТ-спільноти України;
4. здоров'я ЛГБТ/ЧСЧ/ЖСЖ.

Рішення Ради приймаються за принципом *«одна організація — один голос»* за відсутності голосів *«проти»* (принцип консенсусу).

Протягом 2009 року своє членство в Раді оформили 8 ЛГБТ-організацій України⁶.

2009 року загальні збори Ради ЛГБТ-організацій України відбувалися двічі; на яких ухвалено загалом 26 рішень, що слугували орієнтиром для провадження власної діяльності організаціями-учасницями Ради.

2010 року до Ради приєдналися ще сім ЛГБТ-організацій України⁷.

Документи на легалізацію Ради в статусі об'єднання громадян після їх ретельної підготовки були подані до Міністерства юстиції України 24 грудня 2010 р. від імені уповноважених представників чотирьох організацій:

- Громадської організації «Інформаційно-освітній центр «Жіноча Мережа»
- Всеукраїнської громадської організації «ГЕЙ-АЛЬЯНС УКРАЇНА»
- ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «МІЖРЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР ЛГБТ-ДОСЛІДЖЕНЬ ДОНБАС-СОЦПРОЕКТ»

⁵ГО «Гей-альянс»; ГО «Донбас-СоцПроект»; «Центр «Наш світ»; ГО «ІОЦ «Кредо»; ГО «Міжрегіональна Східноукраїнська Асоціація «Рівнодення»; ІОЦ «Жіноча Мережа»; ГО «Гей-альянс Черкаси»; ГО «Інсайт»; ВГО «Гей-Форум України»

⁶ВГО «Гей-Форум України»; Центр «Наш світ»; ГО «Інсайт»; БО «Благодійний фонд «Київ-Тестостерон»; ГО «Донбас-СоцПроект»; ІОЦ «Жіноча Мережа»; ГО «Гей-альянс Черкаси»; ГО «ІОЦ «Кредо» (зазначені в порядку вступу до Ради)

⁷ГО «Нова хвиля для кращого майбутнього» (м. Херсон); Миколаївська Асоціація Геїв, Лесбійок і Бісексуалів «ЛІГА» (м. Миколаїв); ВГО «ГЕЙ-АЛЬЯНС УКРАЇНА» (м. Київ); ВБО «Точка опори» (м. Київ); БО «Тотал» (м. Львів); БО «КРИМСЬКИЙ РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ ФОНД «ГЕЛІОС»» (м. Сімферополь); ГО «ІОЦ «За рівні права»» (м. Херсон)

– Регіонального інформаційного і правозахисного Центру для геїв та лесбійок «Наш світ»

На підставі поданих документів Раду легалізовано Міністерством юстиції України 17 січня 2011 р.

Протягом 2011 року до Ради вступили ще шість ЛГБТ-організацій України⁸. При цьому зі вступом 7 лютого 2011 р. до складу Ради ГО СОЮЗ ЛГБТ «ВАВІЛОН» ця спілка об'єднала більшість діючих в Україні ЛГБТ-організацій.

Легалізація Ради була широко висвітлена в мас-медіа та викликала шквал обурення від клерикально-консервативної громадськості. Так, усередині лютого 2011 р., реагуючи на легалізацію Ради, народний депутат України від Блоку «НАША УКРАЇНА – НАРОДНА САМООБОРОНА», член Колегії Партії Християнсько-Демократичний Союз Володимир СТРЕТОВИЧ заявив, що Мін'юст «*легалізував содомський гріх*». За СТРЕТОВИЧЕМ, «*у християнській державі, якою є Україна, діяльність ЛГБТ-організацій узагалі повинна бути заборонена*».

Наприкінці березня 2011 року спеціальне звернення щодо легалізації Ради ухвалила Львівська міська рада, в якому, зокрема, сказано: *нетрадиційна сексуальна орієнтація не може пропагуватися як норма*.

Громадські активісти, інспіровані незареєстрованою релігійною громадою «Українська Правовірна Греко-Католицька Церква» (<http://uogcc.org.ua/>), організували по Україні (здебільшого на західних теренах нашої держави) кампанію з адресації громадянами протестних звернень на адресу Мін'юсту України з вимогою скасувати «незаконну» легалізацію Ради. У цих зверненнях легалізація Ради пов'язувалася, зокрема, з установленням в Україні «гомодиктатури», «повільною ліквідацією незалежності України», «повільною ліквідацією моральних, духовних і християнських цінностей українського народу».

Таких листів міністерство отримало понад дві з половиною тисячі, у зв'язку з чим оприлюднило свою відповідь у форматі відкритого документа на власному офіційному сайті та забезпечило розміщення цієї відповіді на сайтах усіх місцевих управлінь юстиції.

У зазначеному документі йшлося про те, що заявлена мета діяльності Ради «*не суперечить Конституції та законам України*», констатовано, що «*документи, подані для легалізації Спілки, відповідали законодавству України*», і підсумовано:

Скасування легалізації Всеукраїнської спілки «Рада ЛГБТ-організацій України» Президентом України, Прем'єр-міністром України чи Міністерством юстиції України суперечитиме Конституції України.

Актуальна діяльність

Після врегулювання усіх питань, пов'язаних із легалізацією, Рада отримала змогу розпочати активну громадсько-політичну діяльність у відповідності до своєї мети та завдань.

Протягом 2011 року, вже після легалізації, двічі пройшли загальні збори Ради. Організації-учасниці впорядкували внутрішню структуру Ради, створивши в її складі шість комітетів:

- з питань правозахисту та прав людини;
- з питань адвокації та зв'язків із громадськістю;
- з питань розвитку ЛГБТ-руху; з питань здоров'я;
- з питань досліджень, моніторингу та оцінки;
- з питань етики та внутрішньої політики.

⁸ГО «СОЮЗ ЛЕСБІЯНОК, ГЕЇВ, БІСЕСУАЛІВ ТА ТРАНСГЕНДЕРІВ "ВАВІЛОН"» (м. Одеса); ГО ЛГБТ-ХРИСТИЯН «ЦЕНТР СЯТОГО СОТНИКА КОРНИЛІЯ» (м. Донецьк); ГО «Гей-альянс» (м. Київ); ГО «Тема» (м. Ужгород); Дніпропетровська Громадська Організація «Наш Центр» (м. Дніпропетровськ); Запорізький обласний благодійний фонд «Гендер Зед» (м. Запоріжжя)

Для забезпечення діяльності Ради утворено технічний секретаріат. Посаду єдиного Голови Ради вирішено не запроваджувати, натомість співголовами Ради визначено голів усіх шести комітетів. В результаті виборчого процесу на ці посади обрані такі особи:

- МАЙМУЛАХІН Андрій Юрійович, Координатор Регіонального інформаційного і правозахисного Центру для геїв та лесбійок «Наш світ» — голова Комітету з питань правозахисту та прав людини.
- ГЕЙДАР ЛАЙМА МИКОЛАЇВНА, голова Координаційної ради громадської організації «Інформаційно-освітній центр «Жіноча Мережа» — голова Комітету з питань адвокації та зв'язків із громадськістю.
- КІСЬ ЗОРЯН РОМАНОВИЧ, Голова Правління – Виконавчий директор Всеукраїнської благодійної організації «Точка опори» — голова Комітету з питань розвитку ЛГБТ-руху.
- КАРАСІЙЧУК ТАРАС МИХАЙЛОВИЧ, Виконавчий Директор Всеукраїнської громадської організації «ГЕЙ-АЛЬЯНС УКРАЇНА» — голова Комітету з питань здоров'я.
- КАСЯНЧУК МАКСИМ ГРИГОРОВИЧ, Голова Піклувальної ради Громадської організації «Між-регіональний центр ЛГБТ-досліджень Донбас-СоцПроект» — голова Комітету з питань досліджень, моніторингу та оцінки.
- АЛЬОХІН ОЛЕГ МИХАЙЛОВИЧ, Голова Правління Миколаївської Асоціації Геїв, Лесбійок і Бісексуалів «ЛІГА» — голова Комітету з питань етики та внутрішньої політики.

На посаді *технічного секретаря* Ради затверджено ШЕРЕМЕТА СВЯТОСЛАВА ПАВЛОВИЧА, в. о. президента Всеукраїнської громадської організації «Гей-Форум України».

Весна–осінь 2011 року позначилися активною діяльністю Ради в галузі адвокації прав та інтересів ЛГБТ. Так, Рада адресувала референтним народним депутатам звернення з пропозицією повернути до проекту нового Трудового кодексу України поняття «сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність» до антидискримінаційного переліку цього кодексу; у рамках громадського обговорення проекту Указу Президента України «Про Стратегію боротьби з дискримінацією в Україні», організованого Мін'юстом, запропонувала експліцитно зазначити в Стратегії та документах, які з неї впливають, ті ж підстави СОГІ як антидискримінаційні.

У жовтні 2011 року від імені Ради направлено ґрунтовне протестне звернення на адреси очільників парламенту щодо неприйнятності сумнозвісного законопроекту № 8711, яким пропонується заборонити в Україні «пропаганду гомосексуалізму». Фактично, Рада ЛГБТ-організацій України взяла на себе лідерство в питанні протидії прийняттю цього законодавчого акта, що корінним чином суперечить не тільки правам і свободам представників ЛГБТ-спільноти, але й низці міжнародних правових угод, Конституції та законам України.

Мета Ради: сприяння досягненню в Україні повної громадянської рівності й соціального комфорту для лесбійок, геїв, бісексуалів і трансгендерів, створенню в Україні належних умов для всебічного розвитку і соціального становлення особистості незалежно від сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, становленню ЛГБТ-спільноти України як політично й соціально активного суб'єкта громадянського суспільства, подоланню епідемії ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні, представництво, реалізація та захист інтересів своїх членів.

Основний зміст діяльності: всебічна, комплексна та системна адвокація прав, інтересів і потреб геїв, лесбійок, бісексуалів та трансгендерів в Україні, представництво ЛГБТ-організацій, що входять до складу Ради, перед державними органами, іншими організаціями та спільнотами на національному і міжнародному рівнях.

Завдання Ради:

В НАПРЯМКУ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ, ЕКСПЕРТНОЇ ТА КОНСУЛЬТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:

1. представництво ЛГБТ-спільноти та організованого ЛГБТ-руху України, репрезентованого організаціями – членами Ради, перед органами державної влади і місцевого самоврядування, на національному та міжнародному рівнях;
2. представництво інтересів організацій – членів Ради в національному координаційному механізмі з питань ВІЛ/СНІДу та інших національних координаційних інституціях;
3. надання експертних і консультаційних послуг щодо ЛГБТ-проблематики державним, недержавним і міжнародним організаціям і установам, засобам масової інформації, науково-дослідним інституціям.

В НАПРЯМКУ ПРОТИДІЇ СТИГМАТИЗАЦІЇ ТА ДИСКРИМІНАЦІЇ ЛГБТ В УКРАЇНІ, АДВОКАЦІЇ:

1. розроблення і впровадження стратегії адвокації та лобювання прав і інтересів ЛГБТ на національному, регіональному та місцевому, а також міжнародному рівнях;
2. формування толерантного ставлення до ЛГБТ в українському суспільстві;
3. координація, організація та проведення на міжнародному, національному, регіональному і місцевому рівнях заходів із захисту прав, боротьби зі стигмою та дискримінацією ЛГБТ.

В НАПРЯМКУ МОБІЛІЗАЦІЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЛГБТ-СПІЛЬНОТИ УКРАЇНИ:

1. консолідація організацій – членів Ради та координація їхньої діяльності у спільних напрямках роботи без втручання у внутрішні справи організацій – членів Ради і обмеження їхньої самостійності;
2. консолідація організацій – членів Ради та координація їхньої діяльності у спільних напрямках роботи без втручання у внутрішні справи організацій – членів Ради і обмеження їхньої самостійності;
3. розроблення і впровадження програмних документів щодо розвитку ЛГБТ-спільноти в Україні;
4. сприяння формуванню більшої помітності та суспільно-політичної значимості ЛГБТ-спільноти України, відкритості її представників;
5. сприяння у створенні та розвитку мережі спеціалізованих послуг із надання психосоціальної, правової та медичної допомоги ЛГБТ/ЧСЧ/ЖСЖ;
6. сприяння у створенні, легалізації та дальшому розвитку в Україні нових ЛГБТ-організацій, включаючи сприяння посиленню їхньої організаційної спроможності;
7. інформаційно-методична та консультаційна підтримка місцевих і регіональних ініціативних ЛГБТ-груп і ЛГБТ-організацій, індивідуальних ЛГБТ-активістів.

В НАПРЯМКУ ЗДОРОВ'Я ЛГБТ/ЧСЧ/ЖСЖ:

1. узгодження пропозицій зі стратегічного планування діяльності з протидії епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні за компонентом ЧСЧ/ЖСЖ та стимулювання розвитку програм із профілактики ВІЛ-інфекції та інших захворювань, що передаються статевим шляхом, серед ЛГБТ/ЧСЧ/ЖСЖ;
2. сприяння діяльності з лікування ВІЛ-позитивних ЛГБТ/ЧСЧ/ЖСЖ, їх догляду та підтримки;
3. ініціювання та сприяння в проведенні заходів, спрямованих на забезпечення сексуального, репродуктивного та психічного (ментального) здоров'я ЛГБТ/ЧСЧ/ЖСЖ;
4. пропагування та популяризація здорового способу життя серед ЛГБТ.

Організаційний устрій: загальні збори (єдиний орган управління, що складається з уповноважених представників організацій – членів Ради); 6 спеціалізованих комітетів (структурні одиниці, створені для специфікації діяльності Ради за напрямками) на чолі з головами комітетів – співголовами Ради; технічний секретаріат, очолюваний технічним секретарем (орган, що здійснює технічне забезпечення діяльності Ради).

Засади членства в об'єднанні: членами Ради можуть бути об'єднання громадян (громадські та благодійні організації України), які відповідають *кожному* з наступних чотирьох критеріїв: (1) позиціонування себе як ЛГБТ-організації; (2) об'єднання представників однієї або кількох соціальних груп: лесбійки, геї, бісексуали, трансґендери; (3) наявність на керівних посадах або в складі центрального постійно діючого керівного органу представників ЛГБТ-спільноти; (4) діяльність в інтересах ЛГБТ-спільноти.

ЛГБТ-організації набувають членства в Раді шляхом подання заяви про вступ до Ради із протоколом (витягом із протоколу), який містить відповідне рішення уповноваженого керівного статутного органу ЛГБТ-організації. Рада схвалює рішення про прийняття нової організації до свого складу на підставі поданих нею документів та з урахуванням її відповідності наведеним вище критеріям.

С. Про Інформаційно-правозахисний Центр для геїв і лесбійок «Наш світ»

«Наш світ» зародився в Луганську, де в 1997 році невелика група ентузіастів почала самвидастом випускати однойменний журнал. Через це інформаційно-просвітницьке видання ми спробували сказати правду про гомосексуальність і гомосексуалів та голосно заявити про наші права. Наприкінці 1998 року ми вирішили заснувати громадську організацію та поставили перед собою такі цілі:

- захист загальнолюдських прав і свобод гомосексуалів та поліпшення їх правового захисту в державі. Боротьба з дискримінацією людей за ознакою сексуальної орієнтації;
- покращення ставлення суспільства до гомосексуальності та до людей гомосексуальної орієнтації. Зниження гомофобних настроїв в громадській свідомості;
- виховання самосвідомості геїв і лесбійок як рівноправних і повноцінних громадян суспільства.

Подавши документи на реєстрацію Центра «Наш світ» до місцевого управління юстиції, ми відразу зрозуміли, що в Україні «не було проблем з геями», допоки ми не заявляли про себе. Чинovníки напочатку просто не знали, як діяти з нами. В інтерв'ю центральній газеті¹ один з них заявив:

Как же можно их признать на государственном уровне, юридическим лицом? Законодательной базы нет, хотя, вроде, и не запрещена у нас эта ориентация, прецедентов — тоже... Я их зарегистрирую, а потом, извините, онанисты придут, ещё кто-то... А как же мораль?

І під надуманою причиною нам відмовили в офіційному визнанні.

Звісно, ми не змирилися з такою явною дискримінацією. Центр «Наш світ» все-таки був зареєстрований через рік, але це стало можливим лише в результаті настійливої боротьби членів організації за свої загальнолюдські та громадянські права і пильної уваги до цього питання з боку деяких міжнародних правозахисних організацій.

Відтоді минуло понад десять років, однак наші цілі та задачі залишаються актуальними і сьогодні. В теперішній час ми зосередили свої зусилля на таких напрямках:

- моніторинг прав ЛГБТ-людей;
- первинна правова допомога і консультування для жертв дискримінації;
- правова просвіта членів ЛГБТ-спільноти;
- спільні дії з іншими організаціями з оборони прав ЛГБТ-спільноти на законодавчому і державному рівні;
- допомога ініціативним ЛГБТ-групам в їхній роботі з надання різних соціально-психологічних послуг та послуг з охорони здоров'я ЛГБТ-спільноті на місцевому рівні;
- проведення семінарів, конференцій.

¹Луганским геям отказано в регистрации [Текст] // «Сегодня». — 16.03.1999.

Моніторинг і правозахист

Центр «Наш світ» здійснює безперервний моніторинг дотримання прав ЛГБТ в Україні. Ми аналізуємо зміни в законодавстві, слідкуємо за виступами громадських і політичних діячів, публікаціями в пресі, вивчаємо суспільну думку самих ЛГБТ-людей щодо дискримінації, документуємо конкретні випадки правопорушень. Зібрана інформація використовується для підготовки звітів, у адвокаційних цілях.

Ми надаємо первинну правову допомогу пострадалим від дискримінації та від злочинів на ґрунті ненависті, а в деяких випадках організуємо адвокаційні кампанії. Щоби розширити роботу зі збору інформації всередині ЛГБТ-спільноти та надання допомоги тим, хто зіткнувся був з дискримінацією, ми почали формувати мережу моніторингу і правозахисту та намагаємось залучити до неї якнайбільше активістів ЛГБТ-спільноти в регіонах.

«Наш світ проти ВІЛ/СНІДу»

Мета цього проекту — поліпшення доступу чоловік, що практикують секс з чоловіками (ЧСЧ), до послуг в сфері ВІЛ/СНІДу та сприяння інтеграції ЧСЧ в широке суспільство.

Свою діяльність ми не фокусуємо винятково на ВІЛ/СНІДі, тому що розуміємо, що це не тільки медичинська, але й соціальна проблема. І розв'язок її неможливий без комплексного підходу, в тому числі в області захисту прав, боротьби зі стигмою, а також організаційного посилення спільноти — навчання і консультування активістів молодих ЧСЧ/ЛГБТ-сервісних груп. За нашим переконанням, тільки сильні ЛГБТ-організації зможуть ефективно працювати з проблемою ВІЛ/СНІДу в групі ЧСЧ.

Адвокація

Центр «Наш світ» став співзасновником та бере активну участь в роботі Ради ЛГБТ-організацій України. Ми сподіваємось, що ця парасолькова організація підсилить наш голос на соціальному та політичному рівні.

Координатор Центра «Наш світ» Андрій МАЙМУЛАХІН на загальних зборах Ради 28–29 травня 2011 р. був обраним Головою Комітету з прав людини і правозахисту, співголовою Ради ЛГБТ-організацій України.

На сайті Центра «Наш світ» (<http://www.gay.org.ua>) можна ознайомитись із діяльністю Комітету.

D. Про Громадську організацію «Міжрегіональний центр ЛГБТ-досліджень Донбас-СоцПроект»

ЛГБТ-центр «Донбас-СоцПроект» був зареєстрований Головним управлінням юстиції в Донецькій області 18 травня 2007 р.

ЛГБТ-центр «Донбас-СоцПроект» є неурядовим об'єднанням громадян із місцевим статусом. Він створений на основі єдності інтересів і прагнень його членів для спільної реалізації ними своїх прав та свобод. «Донбас-СоцПроект» є непідприємницьким товариством, його діяльність не спрямована на отримання прибутку. Територія діяльності — Донецька і Луганська області, а також г. Київ.

ЛГБТ-центр «Донбас-СоцПроект» об'єднує працівників науки та освіти, а також тих активістів недержавного сектора, чия діяльність орієнтована на соціальні групи ЛГБТ/ЧСЧ/ЖСЖ.

Мета: представництво, реалізація і захист законних соціальних, освітніх, творчих, економічних, інтелектуальних, культурних та інших прав, потреб, спільних інтересів і прагнень своїх членів, сприяння створенню належних умов для всебічного розвитку й соціального становлення їх особистості.

Місія: сприяти зверненню української академічної науки до пов'язаної із групою ЧСЧ проблематики та впровадженню отримуваних соціологічно-достовірних результатів у повсякденну практику соціальної ЛГБТ-орієнтованої роботи відповідних державних і недержавних організацій.

Основоположні принципи нашої діяльності: свідомо толерантність, неприйняття ксенофобії, наукова чесність. Наша діяльність орієнтується на «Кодекс професійної етики соціолога» Соціологічної асоціації України <http://www.sau.kiev.ua/codex.html>

Наші задачі:

1. Надання нашим членам і клієнтам організаційної, методичної, консультаційної, а також іншої допомоги в їхній професійній та громадській діяльності.
2. Всебічна підтримка в розробці та впровадженні прогресивних науково-дослідних ідей, спрямованих на вивчення та підтримку ЛГБТ-спільноти.
3. Сприяння в покращенні теоретичної підготовки, набутті та збагаченні професійного досвіду наших членів.

Наша нинішня діяльність це:

1. Узагальнення та аналіз соціологічної інформації про ЛГБТ/ЧСЧ/ЖСЖ України.
2. Документування, моніторинг і вивчення соціальних змін у ЧСЧ-середовищі.
3. Надання державним і недержавним організаціям та об'єднанням громадян достовірної інформації про ЛГБТ/ЧСЧ/ЖСЖ та допомога при плануванні та проведенні їхньої власної діяльності.
4. Сприяння вищій школі у підготовці молодих фахівців — соціологів і соціальних працівників. Формування неупередженого ставлення та культивування дослідницького інтересу до ЛГБТ/ЧСЧ/ЖСЖ.
5. Соціальна робота із найгостріших проблем, які постають перед ЛГБТ/ЧСЧ/ЖСЖ Донецької області.

Наші публікації:

- ШЕРЕМЕТ С. П., ПОНОМАРЬОВ С. Ю. Термінологічний глосарій у галузі прав людини та сфері протидії дискримінації / ГО ЛГБТ-ЦЕНТР «ДОНБАС-СОЦПРОЕКТ», ВГО «Гей-Форум України», ВМГО «Молодіжний правозахисний центр». — Редакція перша, від 18 липня 2011 р. — За ред. Шеремета С. П. — К., 2011. — 84 с.
- Стулова Г. В., КАСЯНЧУК М. Г., ЛЕЩИНСЬКИЙ Є. Б. Феномен гомосексуальності на сторінках української преси : Звіт із результатів контент-аналітичного дослідження / [Громадська організація] «Донбас-СоцПроект». — Видано за фінансової підтримки Представництва Фонду ім. Гайнріха Бьолля в Україні. — Донецьк, Цифрова типографія, 2010. — 72 с.
- Risk Factors Associated with Condom Use Among Men Who Have Sex with Men in Ukraine / M. G. KASIANCZUK, L. G. JOHNSTON, A. V. DOVBAKH, E. B. LESZCZYNSKI // J. LGBT Health Research. — 2009. — Vol.5, № 1. — P. 51–62.
- «Сеть» и сети: отчёт об исследовании «Структура социальной сети МСМ Донецка и прилегающих городов» / [М. Г. КАСЯНЧУК, Е. Б. ЛЕЩИНСКИЙ, Г. А. ЖУРБИЙ, Р. В. СИДОРЧЕНКО и др.]; Донбасс-СоцПроект, Центр «Наш мир». — Донецк: Компьютерная типография, 2009. — 80 с.
- МАЙМУЛАХИН А. Ю., КАСЯНЧУК М. Г., ЛЕЩИНСКИЙ Е. Б. Однополое партнёрство в Украине: отчёт о проведённом исследовании / Центр «Наш мир», Донбасс-СоцПроект. — К.: «Атопол», 2009. — 88 с.
- КАСЯНЧУК М. Методология исследований ЛГБТ-сообщества в Украине // в кн.: Социальная работа с людьми, практикующими однополые сексуальные отношения: Теория. Методики. Лучшие практики / Сост. Л. ГЕЙДАР; под ред. М. АНДРУЩЕНКО. — К.: Международный Альянс по ВИЧ/СПИД в Украине, 2009. — 196 с. — С. 117–119.
- КАСЯНЧУК М. Г., ЛЕЩИНСЬКИЙ Є. Б. Графіті як елемент субкультури великого міста / в кн.: Особистість і мегаполіс: Антропологічний аспект: Збірник матеріалів регіональної науково-практичної конференції, 26.11.2008. — Донецьк: ДІСО, 2008. — С. 131–137.
- КАСЯНЧУК М. Г., ЛЕЩИНСЬКИЙ Є. Б. Аналіз соціальних ідентичностей чоловіків, які мають секс із чоловіками, в українському суспільстві (на прикладі Донецької області) // Український соціум. — 2008. — № 3 (26). — С. 17–29.
- КАСЯНЧУК М. Г., ШЕРЕМЕТ С. П., ЛЕЩИНСЬКИЙ Є. Б. Чоловіки, що мають секс із чоловіками, у дзеркалі соціологічних досліджень проблеми поширення ВІЛ/СНІДу (огляд досліджень, проведених в Україні в 1997–2006 рр.) // Український соціум. — 2007. — № 3 (20). — С. 32–43.

Довідниково-бібліографічний апарат

Абревіатури і скорочення

БЮТ	«Блок Юлії Тимошенко» (передвиборчий блок на парламентських виборах 2007 року)
ВІЛ	вірус імунodefіциту людини
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я
ВР	Верховна Рада
ГНЕУ	Головне науково-експертне управління [Апарату Верховної Ради України]
Держкомстат	Державний комітет статистики України (нині реформований в Державну службу статистики України)
ЕКПЛ	Європейська Конвенція про захист прав людини і основних свобод
ЄС	Європейський Союз
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ЖСЖ	жінки, що практикують секс з жінками
ЗМІ	засоби масової інформації
ЗУ	Закон України
КЗпП	Кодекс законів про працю [України]
КК	Кримінальний кодекс [України]
КМРЄ	Комітет міністрів Ради Європи
КПК	Кримінально-процесуальний кодекс [України]
КПУ	Комуністична партія України
ЛГБТ	лесбійки, геї, бісексуали, трансгендери
МВС	Міністерство внутрішніх справ [України]
МГИМО	Московский государственный институт международных отношений
МГУ	Московский государственный университет [им. М. В. Ломоносова]
МЗС	Міністерство закордонних справ
МКХ-10	Міжнародна [статистична] класифікація хвороб [та споріднених проблем охорони здоров'я] (десятий перегляд)
МОЗ	Міністерство охорони здоров'я [України]
НАН	Національна академія наук [України]
НУНС	«НАША УКРАЇНА – НАРОДНА САМООБОРОНА» (передвиборчий блок на парламентських виборах 2007 року)
ОБСЕ	Організація з безпеки та співробітництва в Європі
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ПАРЄ	Парламентська асамблея Ради Європи
ПР	Партія регіонів
ПРГ	Постійна референтна група з питань ЛГБТ-спільноти та ЧСЧ-сервісних проектів в Україні
ПРООН	Програма розвитку ООН
РЕ	Рада Європи
РОВД	(рос.) районний відділок внутрішніх справ (ми користуємось цією застарілою абревіатурою, бо вона прочно увійшла в ужиток)
РФ	Російська Федерація
СНД	Співдружність незалежних держав
СОГІ	сексуальна орієнтація і гендерна ідентичність
СНІД	синдром набутого імунodefіциту
США	Сполучені Штати Америки

УГСПЛ	Українська Гельсинська спілка з прав людини
ЧСЧ	чоловіки, що практикують секс з чоловіками
ЮАР	Южно-Африканская Республика
ILGA-Europe	Європейське відділення Міжнародної асоціації геїв та лесбійок
UNAIDS	Об'єднана програма ООН з ВІЛ/СНІДу

Бібліографія

1. ЗИНЧЕНКОВ А. Соблюдение прав человека в отношении ЛГБТ в Украине в 2008–2009 гг. (фрагмент Национального отчёта о положении в Украине геев, лесбиянок, бисексуалов и трансгендеров (ЛГБТ) по итогам 2008–2009 гг.) [Текст] / ВОО «Гей-Форум Украины», Центр «Наш мир», Общественная организация «Донбасс-Соцпроект». — К., 2010. — 13 с.
2. ЗИНЧЕНКОВ А., КРАВЧУК А. Обзор положения с правами человека в отношении ЛГБТ в Украине в 2010 г. [Текст] / Центр «Наш мир». — К., 2011. — 6 с.
3. СТУЛОВА Г. В., КАСЯНЧУК М. Г., ЛЕЩИНСЬКИЙ Є. Б. Феномен гомосексуальності на сторінках української преси : Звіт із результатів контент-аналітичного дослідження [Текст] / [Громадська організація] «Донбас-СоцПроект». — Видано за фінансової підтримки Представництва Фонду ім. Гайнріха Бюлля в Україні. — Донецьк: Цифрова типографія, 2010. — 72 с.
4. МАЙМУЛАХИН А., ЗИНЧЕНКОВ А., КРАВЧУК А. Украинские гомосексуалы и общество: взаимное проникновение : Обзор ситуации : Общество, государство и политики, СМИ, правовое положение, гей-сообщество [Текст] / Центр «Наш мир». — К.: Атопол, 2007. — 88 с.
5. ЗИНЧЕНКОВ О. О. та ін. Моніторинг порушень прав людини в контексті доступу ЧСЧ до основних послуг з профілактики ВІЛ/СНІДу, лікування, догляду та підтримки / О. О. ЗИНЧЕНКОВ, М. Г. КАСЯНЧУК, С. Ю. ПОНОМАРЬОВ, О. В. ТРОФИМЕНКО, С. П. ШЕРЕМЕТ. За ред. С. П. ШЕРЕМЕТА. — К.: Центр соціальних експертиз ІС НАН України, 2011. — 120 с.
6. АМДЖАДІН Л. та ін. Моніторинг поведінки чоловіків, які мають секс з чоловіками, як компонент епіднагляду другого покоління [Текст] / Л. АМДЖАДІН, К. КАЩЕНКОВА, Т. КОНОПЛИЦЬКА, О. ЛИСЕНКО, А. МАРУСОВ, Ю. ПРИВАЛОВ, Ю. САЄНКО, О. ТРОФИМЕНКО, Центр соціальних експертиз і прогнозів Інституту соціології НАН України. — М.: МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІДу в Україні», 2005. — 60 с.
7. АНДРЕЄВА Т. І. та ін. Моніторинг поведінки та поширеності ВІЛ-інфекції серед чоловіків, які практикують секс із чоловіками, як компонент епіднагляду за ВІЛ другого покоління : Аналітичний звіт за результатами зв'язаного дослідження 2009 року [Текст] / Т. І. АНДРЕЄВА, Є. С. БОЛЬШОВ, М. Г. КАСЯНЧУК, О. В. ТРОФИМЕНКО, С. П. ШЕРЕМЕТ. — К.: МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІДу в Україні», 2011. — 88 с.
8. МАЙМУЛАХИН А. Ю., КАСЯНЧУК М. Г., ЛЕЩИНСЬКИЙ Є. Б. Однополое партнёрство в Украине : отчёт о проведенном исследовании [Текст] / Центр «Наш мир», Донбасс-СоцПроект. — К.: «Атопол», 2009. — 88 с.
9. ГЕЙДАР Л., ДОВБАХ А. Быть лесбиянкой в Украине : обретая силу [Текст] / ИОЦ «Женская сеть». — К., 2007 — 122 с.
10. ИВАНЧЕНКО С. Ситуация трансгендеров в Украине : Отчёт по исследованию [Текст] / Общественная организация «Инсайт». — К., 2010. — 60 с.
11. Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity (Adopted by the Committee of Ministers on 31 March 2010 at the 1081-st meeting of the Ministers' Deputies)

- [Электронный ресурс] / The Committee of Ministers. — Режим доступа: <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1606669&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>
12. Committee for Human Rights (CDDH) — Draft Recommendation CM/Rec(2010)... of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity and its draft Explanatory Memorandum [Электронный ресурс] / The Committee of Ministers. — Режим доступа: [https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/De1/Dec\(2010\)1081/4.7&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/De1/Dec(2010)1081/4.7&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75)
 13. ВЕСНЯНКА О. Правозахисники сподіваються, що влада врахує європейські рекомендації стосовно сексменшин [Электронный ресурс] / Deutsche Welle. — 12.04.2010. — Режим доступа: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,5455765,00.html>
 14. Resolution 1728 (2010)1 : Discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity [Электронный ресурс] / Parliamentary Assembly. — Режим доступа: <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/ERES1728.htm>
 15. Recommendation 1915 (2010)1 : Discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity [Электронный ресурс] / Parliamentary Assembly. — Режим доступа: <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/EREC1915.htm>
 16. ООН приняла резолюцию о защите прав геев (по материалам Lenta.ru) [Электронный ресурс] / Корреспондент.net. — 17.06.2011. — Режим доступа: <http://korrespondent.net/world/1230148-oon-prinyala-rezolyuciyu-o-zashchite-prav-geev>
 17. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 24/2011 «Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи» [Электронный ресурс] / Президент України : офіційне Інтернет-представництво. — Режим доступа: <http://www.president.gov.ua/documents/12867.html>
 18. Янукович заявил, что Украина должна сделать все, чтобы прекратить мониторинг со стороны Совета Европы (по материалам УНИАН) [Электронный ресурс] / Корреспондент.net. — 13.01.2011. — Режим доступа: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1165427-yanukovich-zayavil-cto-ukraina-dolzha-sdelat-vse-ctoby-prekratit-monitoring-so-storony-soveta-evrop>
 19. План Дій з лібералізації візового режиму (неофіційний переклад) [Электронный ресурс] / Громадська організація «Європа без бар'єрів». — Режим доступа: http://novisa.com.ua/ua/action_doc/?action_doc_id=60
 20. Звіт про результати проведення громадського обговорення проекту Указу Президента України «Про Стратегію боротьби з дискримінацією в Україні», 20.10.2011 [Электронный ресурс] / Міністерство юстиції України. — Режим доступа: <http://www.minjust.gov.ua/0/36397>
 21. Лист Всеукраїнської спілки «Рада ЛГБТ-організацій» «До питання громадського обговорення проекту Указу Президента України “Про Стратегію боротьби з дискримінацією в Україні”» [Текст] / Всеукраїнська спілка «Рада ЛГБТ-організацій». — 13.09.2011. — Режим доступа: <http://www.gay.org.ua/documents/letter13-08-2011.pdf>
 22. ПРОЕКТ ЗУ «Про захист від дискримінації» (розроблений Коаліцією з протидії дискримінації в Україні у рамках проекту «Антидискримінаційна дія», впровадженого Громадською організацією «Міжрегіональний центр ЛГБТ-досліджень Донбас-СоцПроект» за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження», редакція від 31 серпня 2011 р.) [Электронный

- ресурс] / Коаліція з протидії дискримінації в Україні. — Режим доступа:
http://antidi.org.ua/netcat_files/225/279/h_7646d89eb3df83de2870171323e59fad
23. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері праці) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. — Режим доступа:
http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=40344
24. Отчёт Центра «Наш мир» о соблюдении прав человека в отношении ЛГБТ в Украине за 2009 г. [Електронний ресурс] / Центр «Наш мир». — Режим доступа:
http://gay.org.ua/publications/gay_ukraine_2009-r.doc
25. Руководство по демократическим основам полицейской деятельности : составлено Старшим полицейским советником [при] Генеральном секретаре ОБСЕ [Текст] / Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе, 2-е изд. — Вена, 2008. — 82 с. — Режим доступа:
<http://www.osce.org/ru/spmu/23805>
26. 37-й рік повертається: нова хвиля репресій проти громадських організацій України : Прес-реліз [Текст] / Официальный сайт МБФ «Альянс по ВИЧ/СПИДу в Украине». — Режим доступа:
http://www.aidsalliance.org.ua/ru/news/pdf/2011/repressions_against_NGO_ukr.pdf
27. ЗУ «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12.12.1991 № 1972-XII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. — Режим доступа:
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1972-12>
28. Наказ МОЗ України від 03.02.2011 № 60 «Про удосконалення надання медичної допомоги особам, які потребують зміни (корекції) статеві належності» [Електронний ресурс] / Міністерство охорони здоров'я України. — Режим доступа:
http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20110203_60.html
29. ПОРЯДОК медичного обстеження донорів крові та (або) її компонентів : Затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 01.08.2005 № 385 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. — Режим доступа:
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0896-05>
30. ВОРОВЬЁВ С. Украинские депутаты ополчились против усыновления детей однополыми парами [Електронний ресурс] / Информационный портал «ВсеНовости». — 21.02.2011. — Режим доступа: <http://vsenovosti.in.ua/news/029252>
31. Харьковчанка родила ребёнка для гомосексуальной пары из Бельгии [Електронний ресурс] / УНИАН : здоровье. — 6.04.2011. — Режим доступа:
<http://health.unian.net/rus/detail/218474>
32. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо обмежень у використанні допоміжних репродуктивних технологій) (зареєстрований за № 8282 від 23.03.2011) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України : Офіційний сайт. — Режим доступа: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=39973
33. Проект Закону про внесення змін до статті 123 Сімейного кодексу України (щодо визначення батьків дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій) (зареєстрований за № 8212 від 10.03.2011) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України : Офіційний сайт. — Режим доступа:
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=39859

34. ILGA-Europe map on legal situation for LGB people in Europe (July 2009) [Электронный ресурс] / ILGA-Europe : Equality for lesbian, gay, bisexual, trans and intersex people in Europe. — Режим доступа: http://www.ilga-europe.org/home/publications/reports_and_other_materials/ilga_europe_map_on_legal_situation_for_lgb_people_in_europe_july_2009
35. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо захисту прав дітей на безпечний інформаційний простір) (зареєстрований за № 8711 від 20.06.2011) [Электронный ресурс] / Верховна Рада України : Офіційний сайт. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=40734
36. Дискриминация по признакам сексуальной ориентации и гендерной идентичности в России : Альтернативный отчёт : Представлен для сорок шестой сессии Комитета ООН по экономическим, социальным и культурным правам : Женева, Швейцария, 2–20 мая 2011 г. [Текст] / МОД «Российская ЛГБТ-Сеть». — М., 2009. — С. 34.
37. Институт Отто-Премингер (Otto-Preminger-Institut) против Австрии : Судебное решение от 20 сентября 1994 г. : Краткое неофициальное изложение обстоятельств дела [Электронный ресурс] / Европейская конвенция о защите прав человека : право и практика. — Режим доступа: <http://www.echr.ru/documents/doc/2461425/2461425.htm>
38. ВЕСНЯНКА О. Гомофобія у стінах парламенту [Электронный ресурс] / Deutsche Welle. — 15.07.2011. — Режим доступа: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,15236471,00.html>
39. ДІТРИХ Б. О. Україна: лист до Голови Верховної Ради України Володимира Литвина щодо проекту закону про заборону «пропаганди гомосексуалізму» [Электронный ресурс] / Human Rights Watch. — 16.10.2011. — Режим доступа: <http://www.hrw.org/node/102391>
40. СЕРГЕЕВА О. Володимир Яворський: «Жодна особа не може передбачити свою поведінку для того, щоби не порушувати Закон “Про захист суспільної моралі”» [Электронный ресурс] / Amoral.org.ua : Всеукраїнська громадська кампанія проти встановлення цензури засобів масової інформації та творів мистецтва. — 04.04.2011. — Режим доступа: <http://amoral.org.ua/volodimir-yavorskiy-%3C%3Czhodna-osoba-ne-mozhe-peredbachiti-svoyu-povedinku-dlya-togo-shchobi-ne>
41. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо захисту суспільної моралі) (зареєстрований за № 6532 від 16.06.2010) [Электронный ресурс] / Верховна Рада України : Офіційний сайт. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=38002
42. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про захист суспільної моралі» (зареєстрований за № 7132 від 15.09.2010) [Электронный ресурс] / Верховна Рада України : Офіційний сайт. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=38551
43. Поіменне голосування про проект Закону про внесення змін до Закону України «Про захист суспільної моралі» (№ 7132) — за основу [Электронный ресурс] / Верховна Рада України : Офіційний сайт. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radac_gs09/g_frack_list_n?ident=22823&krit=66
44. Freedom House бьет тревогу: Украина может скатиться к авторитаризму (по материалам Интерфакс-Украина) [Электронный ресурс] / Корреспондент.net. — 27.04.2011. — Режим доступа: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1211984-freedom-house-bet-trevogu-ukraina-mozhet-skatitsya-k-avtoritarizmu>
45. журнал «Корреспондент». — № 14. — 15.04.2011

46. Украинские геи задали вопрос Хиллари Клинтон [Электронный ресурс] / Корреспондент.net. — 5.07.2010. — Режим доступа: <http://korrespondent.net/ukraine/events/1092847-ukrainskie-gei-zadali-vopros-hillari-klinton>
47. В Україні права сексуальних меншин захищені найгірше в Європі [Электронный ресурс] / УНІАН. — 16.05.2011. — Режим доступа: <http://eunews.unian.net/ukr/detail/195746>
48. Заявление для прессы : Международный день борьбы с гомофобией и трансфобией : Послание Исполнительного директора ЮНЭЙДС г-на Мишеля Сидибэ [Электронный ресурс] / ЮНЭЙДС : Объединённая программа ООН по ВИЧ/СПИДу. — 17.05.2011. — Режим доступа: <http://www.unaids.org/ru/resources/presscentre/pressreleaseandstatementarchive/2011/may/20110517psidaho/>
49. ЛГБТ-активисты Украины перевели для местного омбудсмана обращение Нави Пиллэй о борьбе с гомофобией [Электронный ресурс] / Общественно-политические грани ЛГБТ : Информационно-дискуссионный проект. — 29.07.2011. — Режим доступа: <http://lgbt-grani.livejournal.com/1055114.html>
50. Європа дорікає Україні за дискримінацію геїв і лесбіянок [Электронный ресурс] / ForUm. — 22.06.2011. — Режим доступа: <http://ua.for-ua.com/politics/2011/06/22/193346.html>
51. ВЕСНЯНКА О. Український законопроект про «пропаганду гомосексуалізму» набуває резонансу в Європі [Электронный ресурс] / Deutsche Welle. — 10.11.2011. — Режим доступа: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,15522261,00.html>
52. Теневой отчёт ИОЦ «За равные права» в ООН принёс свои результаты [Электронный ресурс] / ИОЦ «За равные права». — Режим доступа: <http://www.zrp-kherson.org.ua/novosti.html>
53. Over 80 Nations Support Statement at Human Rights Council on LGBT Rights : Statement by Ambassador Eileen Chamberlain Donahoe [Электронный ресурс] / United States Mission. — Режим доступа: <http://geneva.usmission.gov/2011/03/22/lgbtrights>
54. Фролов: Медведев и Путин говорят о «теле», патриарх Кирилл — о «духе» [Электронный ресурс] / From-UA. — 21.04.2011. — Режим доступа: <http://www.from-ua.com/news/85dad345233d0.html>
55. Институт стран СНГ: история и повседневная деятельность [Электронный ресурс] / Константин Затулин : Депутат Государственной Думы Российской Федерации : Официальный сайт К. Ф. Затулина. — Режим доступа: <http://www.zatulin.ru/index.php?section=institute>
56. Представники Церков запропонують принципи сексуальної освіти молоді на основі моральних цінностей [Электронный ресурс] / Громадський простір. — 17.02.2011. — Режим доступа: <http://civicua.org/news/view.html?q=1560102>
57. Международная конференция: нужна ли Украине мораль и нравственность? [Электронный ресурс] / Новости Христианского Мира. — 23.03.2011. — Режим доступа: <http://prochurch.info/index.php/news/more/18372>
58. ШТОГРІН І. Права людини за «декларацією» регіонала Колесніченка [Электронный ресурс] / Радіо Свобода. — 03.09.2010. — Режим доступа: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/2147885.html>
59. Колесниченко: Фракция Партии Регионов поддержит законопроект о запрете пропаганды гомосексуализма [Электронный ресурс] / ВсеНовости.in.ua. — 2.09.2011. — Режим доступа: <http://vsenovosti.in.ua/news/0913054>

60. На Украине не хотят платить за членство в ЕС однополыми браками [Электронный ресурс] / РОСБАЛТ | Украина. — 11.01.2011. — Режим доступа: <http://www.rosbalt.ru/2011/01/11/807254.html>
61. Однополые пары и дети. Разрешать ли усыновление? (по материалам Weekly.ua. — 11.03.2011 г.) [Электронный ресурс] / domik.net. — Режим доступа: <http://www.domik.net/novosti/odnopolye-pary-i-deti-razreshat-li-usynovlenie-n119523.html>
62. ХОМЕНКО С. Екатерина Лукьянова: «Один умный гей на нужном месте может зарубить инициативы пары сотен депутатов» [Электронный ресурс] / ГЛАВКОМ. — Режим доступа: <http://glavcom.ua/articles/3729.html>
63. ТРУСОВА Д. О. Ляшко: каждый из нас исполняет свою роль [Электронный ресурс] / УНН. — Режим доступа: <http://unn.com.ua/ru/interview/19-05-2011/362211>
64. КОРОТКОВ Д. Рада гомофобского созыва: депутаты поддерживают Мартынюка и готовят антигомосексуальный закон : После стычки с Ляшко даже в рядах оппозиции против первого вице-спикера никто не протестует [Электронный ресурс] / СЕГОДНЯ.ua. — Режим доступа: <http://www.segodnya.ua/news/14251178.html>
65. РЯВЧУН Ю. Против меньшинств мобилизуют большинство : Депутаты хотят принять закон о запрете пропаганды гомосексуализма [Текст] // «Коммерсантъ-Украина». — 23.06.2011. — № 100. — С. 3. — Режим доступа: <http://www.kommersant.ua/Doc/1665173>
66. ЦАРЬКОВ Е. Мозаичная цензура [Электронный ресурс] / Блог Е. Царькова на LiveJournal.com. — Режим доступа: <http://tsarkov1974.livejournal.com/37007.html>
67. МАКОВЕЕВА Ю. Эксперт: В оппозиции не должно быть сумасшедших, геев и уголовников [Электронный ресурс] / Новостной интернет-сайт MIGnews.com.ua. — 27.10.2011. — Режим доступа: <http://mignews.com.ua/ru/articles/90868.html>
68. Рудь Б. Большинство взялось за меньшинства [Электронный ресурс] / Подробности. — 24.06.2011. — Режим доступа: <http://podrobnosti.ua/analytics/2011/06/24/777069.html>
69. КОПЕРНИК. Житомирская чернуха с голубым оттенком [Электронный ресурс] / Народна правда (письма читателей в газету «Українська правда»). — 25.09.2010. — Режим доступа: <http://narodna.pravda.com.ua/politics/4c9dd9473a453>
70. КРАВЧЕНКО В. Добкин о 100 днях работы, пропастях, кресле мэра и «негодях» [Электронный ресурс] / УНІАН. — 20.07.2010. — Режим доступа: <http://unian.net/rus/news/news-387503.html>
71. На Хрещатику відбудеться соціальний фестиваль «Всі разом» / Офіційний веб-портал Київської міської ради. — Режим доступу: <http://www.kmrv.gov.ua/news.asp?IdType=1&Id=222417>
72. Общественные организации объединились в движение «Всі разом!» и провели фестиваль в Киеве [Электронный ресурс] / Любовь против гомосексуализма. — 04.10.2010. — Режим доступа: <http://love-contras.org/index.php/news/issue/628>
73. Львівська міська рада звернулася до Президента щодо збереження ролі сім'ї [Электронный ресурс] / Щоденний Львів. — 31.03.2011. — Режим доступа: <http://dailylviv.com/news/32072>
74. У Львові провели мітинг проти гомосексуалізму [Электронный ресурс] / ВІДГОЛОС.com. — 1.04.2011. — Режим доступу: <http://vidgolos.com/80315-u-lvovi-proveli-miting-proti-gomoseksualizmu-foto.html>

75. Депутати Львівської облради взяли за геїв та лесбійок [Електронний ресурс] / Zaxid.net. — 22.02.2011. — Режим доступа: <http://zaxid.net/newsua/2011/2/22/115051>
76. Івано-Франківська міськрада прийняла звернення щодо гомосексуалізму [Електронний ресурс] / Анонс-Контракт : Перша рекламна газета Прикарпаття. — 18.04.2011. — Режим доступа: http://ankontr.if.ua/?page=news&p_id=23140
77. Декларация христианских Церквей Украины «Об отрицательном отношении к греху гомосексуализма, его пропаганде в обществе и попыткам легализации так называемых однополых браков (регистрации однополых партнерств)» [Електронний ресурс] / ВЛАДИМИР (САВОДАН), ФИЛАРЕТ (ДЕНИСЕНКО), ЛЮБОМИР (ГУЗАР), М. ТРОФИМЬЯК, В. НЕСТЕРУК, М. ПАНОЧКО, Л. ПАДУН, С. ДЕБЕЛИНСКИЙ, В. ГОРПИНЧУК (Встреча глав христианских Церквей Украины, 10 июня 2010 г.). — Режим доступа: http://www.risu.org.ua/ru/index/resources/church_doc/ecumen_doc/36168
78. УГКЦ никогда не изменит негативного отношения к гомосексуализму (по материалам УНИАН) [Електронний ресурс] / КАТОЛИЧЕСКИЙ ОБОЗРЕВАТЕЛЬ : Информационный сайт портала МСІ. — 09.07.2011. — Режим доступа: <http://catholicnews.org.ua/ru/ugkts-nikogda-ne-izmenit-negativnogo-otnosheniya-k-gomoseksu#point>
79. Соціологи оцінили рівень релігійності українського суспільства [Електронний ресурс] / Громадський простір. — 14.02.2011. — Режим доступа: <http://www.civicua.org/news/view.html?q=1557983>
80. СЕРДЮК М. Минкульт ограничил прокат номинированного на «Оскар» фильма [Електронний ресурс] / УНН. — 23.02.2011. — Режим доступа: <http://www.unn.com.ua/ru/news/28-02-2011/229013/>
81. Катя Осадчая: «В украинском шоу-бизнесе принято скрывать свою ориентацию» [Електронний ресурс] / gayby.net. — 14.07.2011. — Режим доступа: <http://www.news.gayby.net/news/2011-07-14-4551>
82. Дудина В. Таисия Повалий в Саратове: «Я плакала, когда узнала, что мой сын гей» : Спустя год после сенсационного заявления Дениса, певица рассказала о своих чувствах [Електронний ресурс] / Комсомольская правда. — 17.03.2011. — Режим доступа: <http://kp.ru/online/news/851937/>
83. ПЕЧЕЙКИН В. Владимир Познер: Почитайте древних греков! [Електронний ресурс] // Квир. — 2011. — № 96–97. — Режим доступа: http://www.gay.ru/people/view/pozner_2011.html
84. Элтон Джон: Быть геєм в Украине очень опасно (по материалам УНН) [Електронний ресурс] / Корреспондент.net. — 9.11.2011. — Режим доступа: <http://korrespondent.net/showbiz/1281484-elton-dzhon-byt-geem-v-ukraine-ochen-opasno>
85. СТРЕЛЬНИК И. Однополые семьи получили право усыновлять детей [Електронний ресурс] / Вечерний Харьков. — 2.03.2011. — Режим доступа: <http://vecherniy.kharkov.ua/news/49465>
86. Польские геи требуют специальные места на стадионах Евро-2012 (по материалам 2012ua.net) [Електронний ресурс] / Корреспондент.net. — 21.02.2011. — Режим доступа: <http://korrespondent.net/euro/1188646-polskie-gei-trebuyut-specialnye-mesta-na-stadionah-evro-2012>
87. ШЕВЧЕНКО А. Разноцветное детство [Текст] // Зеркало недели. — 2011. — № 12. — Режим доступа: <http://www.zn.ua/articles/78758#article>
88. ПОРСОВА Л. В Сумах «Гей Альянс Украины» под видом социальной программы навязывает пропаганду гомосексуализма [Електронний ресурс] / ВсеНовости.in.ua. — 29.08.2011. — Режим доступа: <http://www.vsenovosti.in.ua/news/0812944>

89. «Семья и дети глазами одесского студенчества» — опрос [Электронный ресурс] / Информационное агентство «МОСТ–Одесса». — 28.05.2010. — Режим доступа: <http://most-odessa.info/news/sociology/7800.html>
90. Опрос: 66,5% киевлян назвали гомосексуализм извращением и психическим заболеванием [Электронный ресурс] / ВсеНовости.in.ua. — 28.09.2010. — Режим доступа: <http://www.vsenovosti.in.ua/news/095469>
91. Мораль в Украине [Электронный ресурс] / Институт Горшенина. — 24.12.2010. — Режим доступа: http://institute.gorshenin.ua/researches/17_Moral_v_Ukraine.html
92. Права людини в Україні, рівень ксенофобії, ставлення до різних соціальних груп та регіональна толерантність [Текст] / КМИС. — К., 2011. — 85 с. — Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/603915>
93. Якою буде Україна 2020 року? — прогноз соціолога Євгена ГОЛОВАХИ [Электронный ресурс] / Gazeta.ua. — 30.12.2010. — Режим доступа: <http://gazeta.ua/post/366949>
94. Глобальная статистика украинского Интернета : март 2010 / Компания BIGMIR-Internet (на правах рукописи). — 12 с.
95. «Первый год президентства В. Януковича» : 24.02.2011 : результаты телефонного опроса, проведённого Институтом Горшенина с 14 по 23 февраля 2011 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://institute.gorshenin.ua/researches/23_Perviy_god_prezidentstva_VYAnuk.html
96. ЛИППМАН У. Общественное мнение [Текст] / Пер. с англ. Т. В. БАРЧУНОВА, под ред. К. А. ЛЕВИНСОН, К. В. ПЕТРЕНКО. — М.: Институт Фонда «Общественное мнение», 2004. — 384 с.
97. БЕРГЕР П., ЛУКМАН Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания [Текст]. — М.: «Медиум», 1995. — 323 с.
98. КАСЯНЧУК М. Г., ЛЕЩИНСЬКИЙ Є. Б. Графіті як елемент субкультури великого міста [Текст] / в кн.: Особистість і мегаполіс: Антропологічний аспект: Збірник матеріалів регіональної науково-практичної конференції, 26.11.2008. — Донецьк: ДІСО, 2008. — С. 131–137.
99. КАСЯНЧУК М. Г., ЛЕЩИНСЬКИЙ Є. Б. Аналіз соціальних ідентичностей чоловіків, які мають секс із чоловіками, в українському суспільстві (на прикладі Донецької області) [Текст] // Український соціум. — 2008. — № 3 (26). — С. 17–29.
100. Мужчины, имеющие секс с мужчинами. Оценка ситуации в Киеве и Донецкой области [Текст] / Благотворительный фонд «Фонд профилактики химических зависимостей и СПИДа». — Киев: ООО «Конус-Ю», 2005. — 132 с.
101. Игорь Бобырев: Как меня арестовали за то, что я голубой [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://sunshine.by/gej-novosti/%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%8C-%D0%B1%D0%BE%D0%B1%D1%8B%D1%80%D0%B5%D0%B2-%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%8F-%D0%B0%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D1%82-20100415/>
102. ЧУПРИНА Е. Порно голубых аватарок [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://blogs.korrespondent.net/journalists/blog/evchupa/a28752>
103. Почти треть украинцев воспринимают милицию как фактор опасности, а не защиты — опрос (по материалам «Интерфакс-Украина») [Электронный ресурс] / Корреспондент.net. — 10.11.2011. — Режим доступа: <http://korrespondent.net/ukraine/events/1281823-pochti-tret-ukraincev-vosprinimayut-miliciyu-kak-faktor-opasnosti-a-ne-zashchity-opros>

104. ШЕРЕМЕТ С. П., ПОНОМАРЬОВ С. Ю. Термінологічний глосарій у галузі прав людини та сфері протидії дискримінації [Текст] / ГО ЛГБТ-ЦЕНТР «ДОНБАС-СОЦПРОЕКТ», ВГО «Гей-Форум України», ВМГО «Молодіжний правозахисний центр». — Редакція перша, від 18 липня 2011 р. — За ред. Шеремета С. П. — К., 2011. — 84 с.
105. ГОКУНЬ Е. В Киеве неизвестные сорвали мероприятие, посвященное дню памяти трансгендерных людей. Есть пострадавшие [Электронный ресурс] / БАГНЕТ. — 21.11.2010. — Режим доступа: <http://www.bagnet.org/news/summaries/ukraine/2010-11-21/84359>
106. Активисты Свободы хотели помешать акции протеста сексменьшинств (по материалам Интерфакс-Украина) [Электронный ресурс] / Корреспондент.net. — 11.12.2010. — Режим доступа: <http://korrespondent.net/kyiv/1148000-aktivisty-svobody-hoteli-pomeshat-akcii-protesta-seksmenshinstv>
107. Київська «Свобода» зірвала шабаш збоченців [Электронный ресурс] / Свобода : Київ (офіційна сторінка місцевого осередку партії). — 11.12.2010. — Режим доступу: <http://www.svoboda.kiev.ua/diyalnist/novyny/018199/>
108. СКОРОПАДСКИЙ А. Националисты разогнали акцию сторонников секс-меньшинств [Текст] // Газета «Коммерсантъ Украина». — № 76 (1350). — 18.05.2011. — С. 3. — Режим доступа: <http://kommersant.ua/doc.html?DocID=1642764&IssueId=7000770>
109. У Криму пройшов марш під лозунгом «Гомосексуалізм — смерть нації» (за матеріалами Кримського інформаційного агентства) [Электронный ресурс] / Корреспондент.net. — 18.10.2010. — Режим доступа: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/1127783-u-krimu-projshov-marsh-pid-lozungom-gomoseksualizm-smert-naciyi>
110. ГЛАДСКИХ Е. 17 компаний в Украине подписали Декларацию об ответственном бизнес-партнерстве (по материалам газеты «Дело») [Электронный ресурс] / Finforum : Финансовый портал. — Режим доступа: http://finforum.org/page/index.html/_/economics/17-kompanij-v-ukraine-podpisali-deklaraciju-ob-otvetstvennom-biznes-partnerstve-r6259
111. Главный сексопатолог Украины призвал не воспринимать гомосексуальность как расстройство [Электронный ресурс] / Корреспондент.net. — 20.08.2010. — Режим доступа: <http://korrespondent.net/tech/health/1109183>
112. ЯКИМОВА Н. Украинцам разрешат менять пол с 18 лет [Текст] // ПЕРВАЯ КРЫМСКАЯ информационно-аналитическая газета. — № 347. — 29.10–4.11.2010. — Режим доступа: <http://1k.com.ua/347/details/8/10>

**ДЕНЬ 17.05.11
МОВЧАННЯ**

